

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

RÛŞENÎ-NÂME: ŞERH-İ EBYÂT- I RÛŞENÎ (İNCELEME – METİN)

Büşra KAPLAN

2501121041

Tez Danışmanı

Prof. Dr. A. Azmi BİLGİN

İstanbul 2015

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : BÜŞRA KAPLAN Numarası : 2501121041
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI Danışmanı : PROF.DR.A.AZMİ BİLGİN
Tez Savunma Tarihi : 09.09.2015 Saati : 09:00
Tez Başlığı : Rûşenî-nâme: Şerh-i Ebyât-ı Rûşenî (İnceleme-Metin)

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR.A.AZMİ BİLGİN		Kabul
2- DOÇ.DR.MURAT ALİ KARAVELİOĞLU		KABUL
3- DOÇ.DR.SADIK YAZAR		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ.DR.ÜZEYİR ARSLAN		
2- YRD.DOÇ.DR.CEMAL AKSU		

ÖZ
RÛŞENÎ-NÂME: ŞERH-İ EBYÂT-I RÛŞENÎ (İNCELEME - METİN)

Büşra KAPLAN

Rûşenî-nâme: Şerh-i Ebyât-ı Rûşenî olarak adlandırılmış bu çalışma, 15. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden olan Mevlânâ Dede Ömer Rûşenî'nin Dîvân'ında yer alan "olmaz" redifli şiirin şerhini içeren iki nüshayı kapsamaktadır. İlk Türkçe şerhlerden biri olan bu eserin nüshalarından biri Süleymaniye Kütüphanesi (Reşid Efendi, nr. 390)'nde Şerh-i Ebyât-ı Ömer Rûşenî adıyla, diğeri ise Milli Kütüphane (Yazmalar Bölümü, nr. Yz A 637-3)'de Eş'âr adıyla kayıtlıdır.

Bu tezin giriş kısmında şerh kelimesi ve şarihin izlediği yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, Mevlânâ Dede Ömer Rûşenî'nin hayatı, tarikatı ve eserleri hakkında bilgi verilip ikinci bölümde eser, dil, anlatım ve muhteva yönünden değerlendirilerek incelemeye tabi tutulmuştur. Üçüncü bölümde metin transkripsiyonlu olarak verilmiş ve metnin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için seçme sözlük verilmiştir.

Bu çalışmayla; çok az olan ilk dönem şiir şerhlerinden biri daha ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Rûşenî, Şerh, Şiir Şerhi, Türk Şerh Edebiyatı, Şerh-i Ebyât-ı Rûşenî, Rûşenî-nâme

ABSTRACT

RÛŞENÎ-NÂME: ŞERH-İ EBYÂT-I RÛŞENÎ (ANALYSIS-TEXT)

Büşra KAPLAN

This study, named Rûşenî-nâme: Şerh-i Ebyât-ı Rûşenî, involves two copies of the comment which is the poem with the rhyme of “olmaz” in Divan written by the poet Dede Omer Ruseni. This comment is one of the first Turkish comments. One of the copies is registered with the name “Şerh-i Ebyât-ı Ömer Rûşenî” in Süleymaniye Kütüphanesi (Reşit Efendi nr. 390) and the other one is registered with the name Eş’âr in Milli Kütüphane (Yazmalar Bölümü, nr. Yz A 637-3). In the introduction of this thesis, the word comment explained and given information about the method of the commentator.

In the first part, there is information about the life, religious order and works of Mevlana Dede Omer Ruseni and in the second part, the work is analysed in terms of the content and evaluated interms of language and expression. In the third part, the text is given with the transcription and there is also an eclectic dictionary to clarify the meaning of the text.

With this study, one more example of poem comments which can be said they were less in number in the first period is presented.

Key Words: Rûşenî, Comment, Poem Comment, Turkish Comment Literature, Şerh-i Ebyât-ı Rûşenî, Rûşenî-nâme

ÖNSÖZ

Türk şerh edebiyatı literatürünün oldukça geniş olmasına karşın bu sahadaki çalışmalar özellikle metnin ortaya konması ve incelenmesi açısından bakıldığında ne yazık ki çok fazla değildir. Bu sebepten ötürü, alana bir metin örneği daha kazandırmak amacıyla bu çalışma ortaya konuldu.

Rûşenî'nin “olmaz” redifli şiirine yapılan şerhi kapsayan bu tez üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, şerh kavramı hakkında bilgi verildikten sonra, şarihinin izlediği yöntem üzerinde duruldu, şerhe konu olan şiirin metni verildi.

Tezin birinci bölümünde, şerhe konu olan şiirin yazarı olan Dede Ömer Rûşenî'nin hayatı, tarikatı ve eserleri tanıtıldı. Daha sonra eserin adı ve müellifi hakkında muhtemel bilgilere yer verildi. Nüshaların müstensihleri konusunda bazı tespitler yapıldı.

İkinci bölümde, eserin muhteva üzerinde duruldu ve dil özellikleri ele alındı. Şiirde kullanılan bazı sanatlar belirtildi. Muhteva incelemesinde ise eserde geçen tasavvufi terimlerin başlıkları belirlendi ve metin içerisinde geçtikleri yerler verildi. Bu bölümde ayrıca nüsha tavsifleri yapıldı.

Üçüncü bölümde, eserin iki nüshası karşılaştırılarak tenkitli bir metin ortaya kondu. Nazım ve nesir karışık olan metinde anlam ya da vezin açısından tamir gerektiren yerlere gerekli düşünülen müdahaleler yapılarak bunlar dipnotlarda gösterildi. Bu bölüme bir de seçme sözlük eklendi. Madde başı yapılan kelimeler metindeki bağlamlarına göre manalandırıldı. Tezin sonuç kısmında ise eserin eski Türk edebiyatı çalışmaları arasındaki yeri ve onlara katkısı tespit edilmeye çalışıldı.

Bu çalışmanın her safhasında gerek ilmi, gerekse manevi desteğini esirgemeyen, yaptığı kontrol ve sunduğu önerilerle bana yol gösteren saygıdeğer hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. A. Azmi Bilgin'e, tezimin Arapça kısımlarını okuyup anlamlandırmamı sağlayan Prof. Dr. Abdullah Kızılcık'a, sayfaları birbirini takip etmeyen nüshaların sayfa düzenini sağlamama ve metni oluşturmamaya yardımcı olan Doç. Dr. Sadık Yazar'a, tezimin Farsça kısımlarını okuyup anlamlandırmamı sağlayan Yar. Doç. Dr. Ümran Ay'a, teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	11
1.1 Dede Ömer Rûşenî'nin Hayatı Tarikatı Ve Eserleri.....	11
1.1.1. Hayatı	11
1.1.2. Tarikatı	12
1.1.3. Eserleri.....	13
1.2. Tez Metninin Başlığına Dair.....	15
1.3. Yazmaların Müellifi.....	15
1.4. Yazmaların Müstensihleri	18
1.5. Varakların Durumu	19
2. BÖLÜM.....	22
2.1. İnceleme	22
2.1.1. Dil ve Anlatım	22
2.1.1.1. Azeri Türkçesi Dil Özellikleri	22
2.1.1.2. Tenkitli Metnin Dil Özellikleri.....	23
2.1.1.3. Nüsha Özellikleri	23
2.1.2. Metnin Biçim Açısından İncelenmesi	23
2.1.3. Metnin Belâgat Yönünden İncelenmesi	25

2.1.4. Metnin Tasavvufi Terimlerinin İncelenmesi	29
2.2. Nüsha Tavsifi.....	44
3. BÖLÜM	46
3.1. Rûşenî-Nâme: Şerh-İ Ebyât-ı Rûşenî'nin Tenkitli Metni.....	46
3.2. Seçme Sözlük.....	111
SONUÇ	125
KAYNAKÇA	126
EKLER	131

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	a	ص	ş
ب	b, p	ض	z, d
پ	p	ط	t
ت	t	ظ	z
ث	s	ع	‘
ج	c	غ	g
چ	ç	ف	f
ح	h	ق	k
خ	h	ك	k, ñ, g
د	d	ل	l
ذ	z	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	نك	ñg
ژ	j	و	v, u, ü, ū, o, ö
س	s	ه	h, a, e
ش	ş	ی	y, i, ī

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e. : Aynı eser

Haz. : Hazırlayan

a.g.e. : Adı geçen eser

Hz. : Hazret

a.g.m. : Adı geçen makale

m. : Milâdî

bkz. : Bakınız

N. : Numara

bs. : Baskı

ö. : Ölümü

C. : Cilt

S.: Sayı

Çev. : Çeviren

s. : Sayfa

d. : Doğumu

S.B.E. : Sosyal Bilimler Enstitüsü

ed.: Editör

vr. : Varak

h. : Hicrî

Y.L.T. :Yüksek Lisans Tez

GİRİŞ

Şerhin Kökeni

Arap ve Fars edebiyatlarında olduğu gibi Türk edebiyatında da şerhlerin çok önemli bir yerinin olduğu görülür. Şerhin kökeni de diğer birçok ilim dalı gibi Kuran-ı Kerim'i anlamaya dayanır.

Söz konusu anlamlandırma süreci şöyle başlamıştır: Müslümanlar İslamiyet'in ilk yıllarında her türlü sorularını Hz. Peygamber'e sorarak çözmüşlerdir. Ancak vefatından sonra sorularına cevap bulabilmek için temel kaynaklara yönelmişlerdir. Bu noktada Arap dili ve kültürü dışındaki topluluklar da aynı süreci geçirirken onlarda süreci etkileyen bir de dil faktörü ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Kuran'ı doğru anlamak için çeşitli açıklamalara ihtiyaç duymuşlardır. Bu sebeple Kuran'ın toplanmasından sonra yazılan ilk eser bir tefsir olmuştur.¹ Böylelikle anlamlandırma sürecine girilmiş olunur. Daha sonra yapılan çalışmalarda işte bu tür tefsir çalışmaları, şerhin menşei olarak kabul edilmiştir.²

İlk dönem şerh ve tefsirlere bakıldığında bu iki türün sınırlarının birbirine geçtiği görülür. Konu ile ilgili olarak Atabey Kılıç şunları söylemektedir:

"Tefsirlerde çoğunlukla surelerde, ayetlerde geçen ve ancak erbabının iyi bildiği, umumun tam olarak haberdar olamadığı mühim noktalar izah edilmeye çalışılır. Böylelikle zahiri mananın altındaki batini mana ve asıl maksat ortaya çıkarılmaya çalışılır. Bu yapılırken sure veya ayette geçen telmihler, atıflar, kelimelerin ikinci, üçüncü anlamları ve birbiriyle alakaları müfessir tarafından özellikle zikredilir. Şerhlerde de genellikle aynı yolun izlendiğini söyleyebiliriz. Şârih açıklamayı hedeflediği metinde geçen kelime, kelime grubu, cümle, atıf, telmih ve hadiseleri tıpkı tefsirlerde olduğu gibi izah etmeye çalışır. Bu anlamda

---

¹ Köprülü'den naklen Ömer İnce, "Klasik Türk Edebiyatı Metin Şerhinde Geleneksel-Modern İkilemi, **Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu: 15-16 Mayıs 2009**, ed. Süleyman Çaldak, İbrahim Halil Tuğluk, Adıyaman, 2010, s.357-358

² Ömür Ceylan, **Tasavvufi Şiir Şerhleri**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007 s.1

tefsirlere Kuran şerhleri demek bile söz konusu olabilir. Bu yaklaşımla, edebi anlamdaki şerhlere de metin tefsirleri dememiz mümkün olabilir."³

Aynı doğrultuda edebiyat çalışmalarına bakıldığında hadisler için yapılan açıklama çalışmaları için halen şerh kavramı kullanıldığı görülür. Ancak söz konusu Kuran-ı Kerim olduğunda tefsir kavramı kullanılmaktadır.

Şerhler; hadis, kelam, fıkıh, mantık, hey'et, sarf, nahiv, belagat gibi dini ve ilmi eserler hakkında kaleme alındığı gibi manzum ve mensur edebi eserler için de kaleme alınmıştır.⁴

Türk edebiyatındaki şerhler ise kendini ilk olarak 13. yüzyılda göstermeye başlar. Hangi açıdan bakıldığına bağlı olarak ise ilk şerh tabii olarak değişmektedir. Örneğin; Sadık Yazar çalışmasında şerh olarak değerlendirilebilen en eski çalışmanın Mehmed b. Âşık Selmân el-Lâzkî'nin 1397'de, Şâtıbî'nin tecvid ile ilgili kasidesini manzum olarak Türkçeye aktardığı *Keşfü'l-Me'ânî* adlı eser olduğunu söyler.⁵ Ömür Ceylan ise Şeyhzâde'nin *Şerh-i Gazel-i Yûnus Emre* isimli eserini kabul eder.⁶ Eldeki çalışmalara bakıldığında bizim metnini ortaya koyduğumuz şerh de bir ilki barındırmaktadır. Eldeki verilere göre elimizdeki şerh Türk Edebiyatında ilk defa Türkçe bir gazele yapılan Türkçe bir şerhtir. Elimizdeki katalog çalışmalarında bu niteliklere sahip ve daha önce tarihli bir şerh bulunmamaktadır.

Şerh Kavramı

Atabey Kılıç, şerh çalışmaları ile ilgili özetle şu önerilerde bulunur:

- ✓ Şerhin net bir tanımı ortaya konulmalıdır.
- ✓ Eldeki şerhler tasnif edilmelidir.
- ✓ Şerh metinleri ile ilgili doğrudan çalışmalar yapılmalıdır.
- ✓ Şârihin kullandığı kaynaklar ve daha da özelden sözlükler tespit edilmelidir.

---

³ Atabey Kılıç, "Dağılmış İncileri Toplama: Şerh Tasnifi Denemesi", **Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, *Turkish Studies*, Ankara, 2007, s. 416.

⁴ Bilal Elbir, "Surûrî'nin Şerh-i Şebistân-ı Hayâl'indeki şerh metodu ve hurûfîlik yansımaları" *Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları* 2, S. 3, 2007, s. 213

⁵ Sadık Yazar, **Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği**, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, Tez Danışman: Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç, İstanbul, 2011, s.

41

⁶ Ömür Ceylan, a.g.e. s.18

- ✓ Şerhlerin kendi arasında mukayese yapılmalıdır.⁷

Şerh çalışmalarında bir birlik sağlanmasına katkı sağlamak adına biz de bu çalışmamızda Kılıç'ın önerilerini çalışmamızın kapsamı içerisinde uygulamaya çalışacağız. Bu anlamda ilk önce şerhin tanımlamalarını, daha sonra Kılıç'ın önerdiği tasnife göre çalışmamızdaki şerhin hangi kategorilere girdiğini ve son olarak da şarihimizin kullandığı kaynakları belirtip, yöntemini ortaya koyduk.

Şerh kelimesine sözlüklerde; "açma, yarma, ayırma"⁸, "keşf etmek ve beyan etmek"⁹, açık ve ayrıntılı anlatma"¹⁰; ansiklopedilerde "açıklama, açıklama"¹¹, bir metnin iyice anlaşılmasını sağlamak amacıyla, gerekli kelimelerini, deyim ve terimlerini çağının bilim ve edebiyat anlayışı içinde yorumlayarak yapılan açıklama"¹² gibi anlamlar verilmiştir. Gerek sözlüklerde gerekse ansiklopedilerde verilen tanım ve açıklamaların ortak noktası ise kapalılığın giderilip gizli olan şeyin ortaya konmasıdır.¹³

Yukarıda verilen anlamlardan ve eldeki örneklerden yola çıkan araştırmacılar ise kendi tanımlarını ortaya koymuşlardır. Konu ile ilgili çalışmaları ile öne çıkan Tunca Kortantamer şerhi "bir metnin, daha iyi anlaşılсын diye, o metni başkalarından daha iyi anladığı kanaatinde olan kişiler tarafından açıklanması" olarak tanımlamaktadır. Bir başka araştırmacı şerh kelimesinin kapsamına tercüme, tenkit,

---

⁷ Atabey Kılıç, "Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış: Metotlar, Çalışmalar, Beklentiler", **Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları**: Prof. Dr. Cem Dilçin Adına 4, s. 6, 2009, s. 326-334

⁸ Şemsetin Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, Çağrı Yay., s.773

⁹ Mustafa b. Şemseddîn el-Karahisarî, **Ahterî-i Kebîr**, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1321, s. 543.

¹⁰ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55e7365e91c5f8.44918406 link erişim tarihi 02.09.2015

¹¹ Atilla Özkırımlı, "Şerh", **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.4, Cem Yayınevi, İstanbul 1982, s.1073

¹² Halil Ersoylu, "Şerh", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.8, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988, s.138

¹³ M. A. Yekta Saraç, "Şerhler", **Türk Edebiyatı Tarihi** (editörler: Talat Sait Halman ve diğerleri), C. II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 121

analiz gibi kelimeleri de ekleyerek kavramın anlam alanını genişletmekten yana olduğunu vurgulamaktadır.¹⁴

Taşçı ayrıca "Teorik olarak telif, tercüme, adaptasyon, şerh, analiz, tenkit vb. esas itibariyle amaçları belli ve farklı faaliyet alanlarıdır. Bununla birlikte bu kesin türler, pratikte daima birbirlerinin sınırlarını aşarlar. Bunun sonucunda da bazı eserlerin hangi faaliyet alanı içinde değerlendirilmesi gerektiği konusunda hiçbir zaman bitmeyecek münakaşalar doğar. Bunun sebebi, edebiyatta her çeşit eserin biricik olması ve eserleri değerlendirme normlarının farklılığıdır."¹⁵ diyerek sahadaki yaklaşımların farklılığına da değinmiştir. Bazı araştırmacılar şerh kelimesini başka anlam alanları ile bağlantılı olarak incelemek gerektiğini düşünürken bazıları ise söz konusu anlam alanlarının da kavrama dahil edilip şerh kavramının dolayısıyla metin şerhi kavramının da kullanım alanını genişletmek görüşündedirler. Örneğin; Mine Mengi şiir açıklamaları için rastgele kullanılan terim çeşitliliğini gereksiz bulmakta ve metin şerhi tabirinin yeterli olacağını söylemektedir.¹⁶

Şerh kelimesinin kapsamıyla ilgili ortaya atılan bu anlaşmazlık kendini geleneksel şerh ve modern şerh ayrımında da göstermektedir. Çalışmalara bakıldığında hangi kavram kapsamında hangi şerhlerin ortaya konulduğu da tam olarak belirlenmiş değildir. Genel temayül Cumhuriyet öncesi şerhlere geleneksel, sonrasındakilere ise modern demek yönündedir.¹⁷

Geleneksel şerh ve modern şerh kavramlarındaki bu anlaşmazlık daha sonra kendini şerh metodunda da göstermektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında "Bir metin neden ve nasıl şerh edilmelidir?" sorusuna araştırmacıların verdikleri cevaplar ve uyguladıkları yöntemlerin de farklı farklı olduğu görülür. Bu görüşlerden birisi şöyledir:

"Şerhin ne olduğu ve günümüzde nasıl yapılması gerektiği hususunda araştırmacıların zihninde ciddi istifhamlar mevcuttur ve ortada klasik şiirimizin

---

¹⁴ Hülya Canpolat Taşçı, "Türkçe edebî şerhlerde amaç ve yöntemler", **Metnin hâlleri: Osmanlı'da telif, tercüme ve şerh**, Hazırlayan Hatice Aynur ve diğerleri, İstanbul: Klasik, 2014, s. 73-74

¹⁵ Hülya Canpolat Taşçı, a.g.m. s. 75

¹⁶ Mine Mengi'den naklen Ömür Ceylan, a.g.e., s. 3

¹⁷ Atabey Kılıç, "Dağılmış İncileri Toplama: Şerh Tasnifi Denemesi", **Klasik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, Turkish Studies**, Ankara, 2007, s. 416.

şerhini yalnızca bugün anlayamadığımız mazmunların izahı ile sınırlandırmak ya da onu kendine has umdeleri ve usulleri olan müstakil bir disiplin kabul etmek doğrultusunda iki farklı görüş vardır."¹⁸

Bunun yanı sıra Ali Nihat Tarlan şerhle ilgili şunları söyler:

"Edebi eseri anlamak başka, duymak başkadır. Metinler şerhi anlamağa çalışır. Anladığını her zaman anlatabilir. Yolu âfâkîdir, neticeleri objektif maddelerdir. Dâvâsını vesika ile ortaya atar. İstifade ettiği ilimlerin daima müsbet taraflarını anlamaya çalışır. Okuyanın zevkine hiçbir zaman müdahale etmez. Ve hiçbir zaman bir esere güzel, çirkin vasıflarını vermez. Bir operatör veya kimyager bitarafılığı ile eseri teşrih ve tahlil eder. Müşterek maddelerini bulur. Onları sıralar. Her devir için hususî bir yürüyüş noktası bulmaya çalışır."¹⁹

Bu görüşleri doğrultusunda Tarlan eserlerinde genellikle önce metni nesre çevirir, şekil ve muhteva açısından inceler, edebi sanatları ve sanat ilişkilerini tespit eder, mazmunları ve onların metne kazandırdığı yeni anlamları ortaya koyar. Bu sistematığı Haluk İpekten gibi devam ettiren araştırmacılar da vardır.²⁰

Muhammet Nur Doğan'ın şerh ile ilgili görüşleri ise şöyledir:

"Eski edebiyat metinlerinin şerhinde iki ana ve pratik hedef gözetilmelidir: 1. Dilimizin geçmişten günümüze kadar gelişimini sürdüren ifade kabiliyetinin, estetik, psikolojik ve sosyal hayatın tezahürlerini aksettirme gücünün tesbiti ve bunun çağdaş insanımızın dikkatine ve istifadesine sunulması; 2. Lisanda hüviyet kazanan ve kendini ifade eden kültür, fikir, düşünce, duygu, inanç ahlak, sosyal hayat, örf, adet, folklor gibi toplumumuza has olan orijinal kültür unsurlarının özüne ulaşmak, bu unsurların edebi zeminde hangi yollarla ifade edildiğini anlamaya çalışmak; sanatkârın duygularını ve dış dünyadan aldığı duyumları nasıl kendine has bir yorumla sunduğunu, bunu yaparken klasik unsurlara kendi ruhundan, neler kattığını, dolayısıyla dış dünyayı değiştirmede nasıl bir yol izlediğini gözlemlemek."²¹

---

¹⁸ Ömür Ceylan, a.g.e., s.3

¹⁹ A. Nihat Tarlan, **Edebiyat Meseleleri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981, s.192

²⁰ Metin Akkuş, "Metin şerhi geleneği; Tarlan Mektebi'nden Haluk İpekten'e." **Yedi İklim** 4, s. 32, 1992, s.68

²¹ M. Nur Doğan, **Eski Şiirin Bahçesinde**, Alternatif, İstanbul, 2004, s.13

Daha önce de belirtildiği üzere akademik çalışmalarda halen bu metot ağırlığını hissettirmektedir. Şerh üzerinden bir literatür taraması yapıldığında bu metotla yapılan şerhlerin yoğunluğu göze çarpar. Ancak zaman ilerledikçe ve dünya algısı değiştikçe şerh metodunda da değişimler başlamıştır. Modern teoriler ışığında tarihselci veya yapısalcı anlayışlarla şerh çalışmaları da yapılmaya başlanmıştır.²² Önceleri makale düzeyinde olan bu çalışmalar son dönemlerde tez düzeyinde de yapılmaya başlanmıştır. Rafiye Duru'nun, Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevi başlıklı doktora tezini bu çerçevede değerlendirebiliriz.

Sonuç olarak bakıldığında tamamen geleneksel metotları kullanan geçmiş dönem şârihleri ya da tamamen modern metotları kullanan araştırmacılar ya da bu ikisinin yanı sıra modern metotları geleneksel metotlarla eklektik biçimde kullanan araştırmacılar mevcuttur.

Yukarıda ana hatlarıyla anlatmaya çalıştığımız günümüzdeki metot farklılıklarını bir kenara bırakıp geleneksel olarak nitelendirilen şerhlere bakınca sabit bir metot birliği olmadığını söyleyebiliriz.²³ Ancak şârihler arasında ortak özellikler bulunabilir. Bu özellikleri Ömer İnce bir yazısında özetle şöyle sıralamaktadır:

- "Metinde geçen kelimelerin sözlük anlamlarına yer verilir.
- Kelimelerin gramer yapısı üzerinde durulur.
- Şârih gramer konusundaki görüşlerini meşhur şairlerin sözleri ve ayetlerle destekler.
- Şârih kendisinden önce aynı eseri şerh edenlerden gramer ve yorum konusunda yanılığa düşenleri eleştirir.
- Şerh edilen metinde geçen edebi sanatların anlama etkisi ele alınır.

---

²² Tunca Kortantamer, "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", I. Eski Türk Edebiyatı Kollojumu, (İLESAM), 17-18 Ocak 1992, s. 55-64

²³ Konu ile ilgili Mustafa Erdoğan, "Edebiyatımızda Türk Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1997, S.1, s.3'de metot birliği olabileceğini öne sürerken, Azmi Bilgin, "Eski Türk edebiyatında şerh", **Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, 12-13 Nisan 2001**, Kayseri, Bildiriler, Hazırlayan Mustafa Argunşah ve diğerleri, c. 1. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 2001, s.173 ve Ömer İnce, a.g.m., s.359, metot birliği olmadığı görüşündedirler.

- Şârih son olarak beytin dil ve gramer açısından elde edilmesi gereken doğru anlamını verir."²⁴

Yukarıda belirtilen özelliklerin tamamı bütün şerhlerde yer almaz. Ancak az ya da çok şerhle ilgili metinlerde bu özellikler görülür.

İlâhî'nin Şerh Metodu

Bu noktada "görece" geleneksel sayabileceğimiz söz konusu metnimizde kullanılan şerh metoduna da değinmek yerinde olacaktır. Metnimizde şârih şu aşamalarla metni açıklama yoluna gitmiştir:

Öncelikle ele alacağı beyti verir. Sonra beyitte geçen kelimelerden "murād"ın ne olduğu verilir. Daha sonra "yā'nî" diyerek beytin açıklaması yapılır. Söylediklerini ispatlamak için de ayetlerden, hadislerden ve başta Mevlana olmak üzere çeşitli şairlerin şiirlerinden ve halk arasındaki deyişlerden faydalanır. Şârih her beyti açıkladıktan sonra ise metne yine o beyitle alakalı mesnevi nazım biçimiyle bir de şiir eklemiştir. Diğer şerhlerde görülebilen gramer açıklamaları bizim metnimizde mevcut değildir.

Daha önce de belirtildiği gibi bir şerh metnini manzum ya da mensur oluşuna, diline ve muhtevasına göre tasnif edebiliriz.²⁵ Buna göre değerlendirdiğimizde tezde esas aldığımız metnin geleneksel şerh metoduna göre ele alındığını söyleyebiliriz.

Sebeb-i Teşrih ve Kaynaklar

Şârih bize tezimize konu olan şerhle ilgili şu bilgileri vermiştir:

"Mevlānā 'Ömer Rûşenî ... işâret itdi men faķîr-i za'îfe, naķîf-i lehîfe, ki ihtîşâr vechiyle bilen bile, bilmeyen bilmeye, bu bir Türkîsini, miŋg ma'nîden birisini, şerh idem ve yolında cān u dil tarh idem" (S, 88b/7-10)

İlâhî'ye şerhi yazması için Dede Ömer Rûşenî işaret etmiştir ve o da bu şerhi yazmıştır. Bu şekilde sebep gösterme zaten genel olarak eski şerh metnlerinin çoğunda karşımıza çıkmaktadır.²⁶

---

²⁴ Ömer İnce, a.g.m., s.359-360

²⁵ Atabey Kılıç, a.g.m. s. 418-421

²⁶ Sadık Yazar, a.g.e. s.58

Şârihin kullandığı kaynaklar ise şunlardır: Şârih açıklamalarında çok fazla ayet ve hadislere yer vermiştir. Bunun dışında Mevlana Celaleddin-i Rumi'den, Hafız-ı Şirazi'den, Şeyh Kemal-i Hocendi'den, Şeyh Feridüddin-i Attar'dan ve Nizami-i Gencevi'den²⁷ şiir parçaları alıntılanmıştır. Bunların dışında kaynaklar kullanmış olsa onlarla ilgili bilgi vermemiştir.

Klasik Türk Edebiyatında Şerh

Anadolu sahası için ilk şerh ürünlerinin 13. yüzyılın sonlarında görülmeye başlandığı kabul edilmektedir. Şerh geleneğinin yaygınlaşması ise 16. yüzyılda gerçekleşir.²⁸ Elimizdeki metin başlangıç dönemine aittir.

13. ve 14. yüzyıl şerh edebiyatı açısından çok parlak değildir. İrili ufaklı eserler verilir. 15. yüzyılda ise daha önce yabancı kaynaklara dayanarak başlayan şerh çalışmalarının yanısıra Türkçe metinlere yapılan şerhler de başlar. 15. yüzyılın öne çıkan şârihi Nakşibendi şeyhi İlâhî-i Simavî'dir.²⁹

16. yüzyıla gelindiğinde düzenli bir şerh edebiyatı karşımıza çıkar. Birçok farklı alanda şerhler yazılmaya başlanır. Edebi olarak değerlendirilen metinlerin dışında; kelimeler, tecvid, kıraat, hadis, lügat, gramer, astronomi ve tıp gibi çok farklı bilim dallarında yazılmış metinlerin de şerh edildiği görülür.³⁰ Önceki yüzyılda İlâhî-i Simavî ile başlayan Türkçe tasavvufi şiirlerin şerhi bu yüzyılda da devam eder. Ayrıca Yunus Emre'nin meşhur şathiyesine yazılan şerhler de bu yüzyılda başlar.³¹ Bu yüzyılın öne çıkan şârihleri ise Sürûrî, Sûdî ve Şem'î'dir.³²

17. yüzyılın öne çıkan şârihleri ise İsmâîl Ankaravî ve Azîz Mahmûd Hüdâî'dir. Bu yüzyıl gerek edebi gerekse edebiyat dışı metinlerin sayısı diğer yüzyıllara göre çok artmıştır.³³

---

²⁷ Metnin Ankara nüshası 84b/5 kısmında Nizami-i Gencî olarak geçmektedir.

²⁸ Ömür Ceylan, "Şerh", **DİA**, C.38, s.567

²⁹ Sadık Yazar, a.g.e. s. 42

³⁰ Sadık Yazar, a.g.e. s.42

³¹ Sadık Yazar, a.g.e. s.44

³² Sadık Yazar, a.g.e. s.45

³³ Sadık Yazar, a.g.e. s.49

18. yüzyılda ise öne çıkan şarihler, Salâhî-i Uşşâkî, İsmâîl Hakkı Bursevî ve Müstakîmzâde'dir.³⁴ Bu dönemden sonra ise daha önce de bahsedildiği üzere modern diyebileceğimiz dönem başlar ve artık farklı arayışlar ortaya çıkar.

Şerhe Konu Olan Şiir

Metnin temel kaynağı Mevlana Dede Ömer Rûşenî'nin *Divan*'ında 26. sırada bulunan "olmaz" redifli şiiridir.³⁵ Şiir 5+5 duraklı 10'lu hece ölçüsünde yazılmıştır. Yedi beyitten oluşmaktadır. Tasavvufi bir şiirdir. Şiirin tamamı şöyledir:

Mest-i rāh olan müsterāh olmaz

Müsterāh olan mest-i rāh olmaz

Ey dil āh it āh murğ-ı 'ışk için

Hāy u hū bigi hoş cenāh olmaz

Dutma boş sākī duhter-i tāki

'Işk ile 'ağd it bî-nikāh olmaz

Aç gözünğ şūfî iç mey-i şāfı

Zühdi koy dime mey mubāh olmaz

---

³⁴ Sadık Yazar, a.g.e. s.52

³⁵ Orhan Kemal Tavukçu, **Dede Ömer Rûşenî: Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvanı'nın Tenkidli Metni**, Erzurum, 2005, s.140 ve Semra Aydemir, **Dede Ömer Rûşenî: Hayatı, Eserleri ve Dîvanı'nın Tenkidli Metni**, Konya, 1990, s.158

Sāde-rūlardan yumma göz zāhid

Revnaķı ‘ıŝkuŋ bī-mülāḥ olmaz

Rūŝenī irdi anda kim anda

Ŗām[1] görünmez hem ŝabāḥ olmaz

Subḥ-dem sāķī dur ŝabūḥı ŝun

Rāḥat-ı rūḥuŋ ğayr-ı rāḥ olmaz

1. BÖLÜM

1.1 Dede Ömer Rûşenî'nin Hayatı Tarikatı Ve Eserleri

1.1.1. Hayatı

Asıl adı Ömer, lakabı Dede, künyesi Ali ibn Umur Bey'dir. Dedesi, Yıldırım Bayezid'in emirlerinden Kara Timurtaş Paşa'nın oğlu Gazi Umur Bey'dir.³⁶ Bazı kaynaklar doğum tarihinin 1417 olduğunu belirtmektedirler. Ancak kaynaklarda doğum tarihi ile ilgili verilen bilgiler tutarlı görünmemektedir.³⁷ Aslen Aydınli olup, "aydın" manasını ifade etmek üzere Rûşenî'yi mahlas olarak kullanmış ve bu mahlasla meşhur olmuştur.³⁸

Rûşenî gençliğinde zahir ilimlere talip olmuş ve Aydın'dan Bursa'ya gitmiştir. Burada "kelimât-ı manzume" ile tanıdıklarını hicvetmiştir.³⁹ Bu dönemde Rûşenî, Melihî ile arkadaşlık olduğu da belirtilir. Bu arkadaşlıklarını Sehi Bey'den şu cümleler vasıtasıyla öğreniyoruz:

"Monla Melîhî ile şeb u rûz bir yirde bile olup belice şugul itmişlerdür bunların birbiriyle olan laîfeleri çok ve evsâfa gelmez, laîfelerine nihâyet yok."⁴⁰

Bursa'dan sonra Karaman'da irşat hizmetleriyle meşgul olan kardeşi Alaaddin el-Halvetî'nin yanına giderek ona intisap etmiştir. Kardeşinin teşvikiyle Bakü'ye giderek Pîr-i Sanî Seyyid Yahya-yı Şîrvânî'nin zikir halkasına dahil

---

³⁶ Mustafa Uzun, "Dede Ömer Rûşenî", *DİA*, C.9, s.81-83.

³⁷ Orhan Kemal Tavukçu, a.g.e., s.19-20.

³⁸ Sadık Vicdani, *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye*, haz. Doç Dr. İrfan Gündüz, Enderun Kitabevi, İstanbul, s. 189.

³⁹ Mecdi Efendi, *Terceme-i Şakâyıkü'n-Nu'mâniyye*, s.281 (Çevrimiçi)

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgiq?ptip=EHT&pdemirbas=197411982, Erişim Tarihi: 13.06.2015.

⁴⁰ Mecdi Efendi, a.g.e., s.282.

olmuştur.⁴¹ Şeyhinin emri ile Gence, Karabağ, Berde'a ve Tebriz'de irşad faaliyetlerinden bulunmuştur.⁴²

Hicri 892 (1486-87) yılında Dede Ömer Rûşenî bir gün müritlerini yanına çağırarak "Bu günden sonra meselelerinizi ve rüyalarınızı Şeyh İbrahim Gülşenî'ye söyleyin. Her kim ondan feyz alırsa Rûşenî'yi bulur. İşlerinize ve terbiyenize onu görevlendirdim." diyerek vasiyet ettikten sonra vefat etmiştir.⁴³

1.1.2. Tarikatı

Elliyeye yakın tasavvufî ekolün kaynağı olan Halvetiye tarikatı, ilk kez Ömer Halvetî (ö.750/1349) ile ortaya çıkmıştır. Ancak tarikatın asıl kurucusu Dede Ömer Rûşenî'nin de şeyhi olan Seyyid Yahya Şirvânî olduğu belirtilmektedir.⁴⁴

Yahya Şirvânî'den sonra tarikat çeşitli kollara ayrılmıştır. İşte Dede Ömer Rûşenî tarafından kurulan Rûşeniyye tarikatı da Halvetiliğin kollarından biridir. Dört ana kola sahip olan bu tarikatın diğer kollarını Cemaliyye, Ahmediyye ve Şemsiyye oluşturur. Bu dört kol zamanla toplamda 40 şubeye kadar ulaşmıştır.⁴⁵

Halvetiliğin bir kolu olan Rûşenîlikte yedi esma-i hüsnâ üzerine kurulu olan zikri Allah'ın Vehhâb, Fettâh, Vâhid, Ehad ve Samed isimlerinin eklenmesiyle on ikiye çıkartılmıştır.⁴⁶

Dede Ömer Rûşenî'den sonra Şeyh Muhammed Demirtaş Demirtaşıyye ve Şeyh es-Seyid İbrahim Gülşenî Gülşeniyye tarikatlarını kurmuştur.⁴⁷

---

⁴¹ Sadık Vicdani, a.g.e., s. 189.

⁴² Semra Tunç, "Dede Ömer Rûşenî", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.4, 1997, s.238.

⁴³ Sadık Vicdani, a.g.e., s. 190.

⁴⁴ Orhan Kemal Tavukçu, a.g.e., s.28.

⁴⁵ Sadık Vicdani, a.g.e., s. 188.

⁴⁶ Sadık Vicdani, a.g.e., s. 185.

1.1.3. Eserleri

Dede Ömer Rûşeni'ye ait olduğu tespit edilen eserler şunlardır:

1) *Divan:*

Türkiye'de ve Türkiye dışındaki pek çok kütüphanede yetmişden fazla nüshası bulunan divanda bazı küçük değişikliklerle birlikte birkaç münacat, beş na'at, beş terciibend dört terkihibend, doksan kadar gazel, 100'den fazla tuyuğ, rubai ve beyit bulunmaktadır. Eser Semra Tunç ve Orhan Kemal Tavukçu tarafından ayrı ayrı yayımlanmıştır.

2) *Çoban-nâme:*

Farsça mensur bir giriş ile başlayan eser Mesnevî'deki "Musa ve Çoban" hikâyesinin Türkçe olarak yapılmış genişletilmiş bir tercümesidir. Telif tarihi ebced hesabıyla 880 (1475-76) olarak verilen eser Hasibe Mazioğlu tarafından yayımlanmıştır.

3) *Miskîn-nâme:*

İsmi başındaki bir miskin ile karınca arasında geçen hikâyeden alan eser 40 hikâyeyi barındıran tasavvufi bir mesnevidir. Telif tarihi 889 (1484)'dür. Eser Mustafa Uzun tarafından yayımlanmıştır.

4) *Ney-nâme:*

Konusunu Mesnevî'nin ilk on sekiz beytinden alan, aynı vezinde yazılmış bir tercüme ve şerh mahiyetindeki eser 1028 beyittir. Başta ney konusunda yazılmış bazı bölümlerin ardından tasavvufi aşka dair izahların yapıldığı kısımlar gelmektedir. Eser Mustafa Uzun tarafından yayımlanmıştır.

---

⁴⁷ Sadık Vicdani, a.g.e., s. 196.

5) *Kalem-nâme:*

Yazmalarına göre hacmi yaklaşık 99 ilâ 250 beyit arasında değişen bir eserdir. İlk 100 beytinde kalemden bahsedilmekte, geri kalan beyitlerinde bazı hikâyelerle tasavvufi yorumlar yer almaktadır. Hatimesi bulunmayan bu risale tamamlanmamış intibainı vermektedir. Eser yayımlanmamıştır.

Bunlar dışında bazı kaynaklarda Dede Ömer Rûşenî'ye atfedilen eserler vardır. Bu eserlerin Dede Ömer Rûşenî'ye ait olup olmadıkları kesinleşmediği için buraya dâhil edilmemişlerdir.⁴⁸

Bu çalışmanın konusunu ise çeşitli kaynaklarda Risale-i fi't-Tecvid ve fi't-Tasavvuf⁴⁹ adıyla anılan ve tezimizde anlatacağımız gibi Dede Ömer Ruşenî'ye atfedilen ancak ona ait olmayan iki nüshalı bir metin oluşturmaktadır. Söz konusu metnin temelini Dede Ömer Rûşenî'ye ait olan ve Divan'ında 26. sırada bulunan

---

⁴⁸ Dede Ömer Rûşenî ve eserleri ile ilgili olarak dipnotlarda verilen kaynakların dışında ayrıca şu eserlere de bakılabilir: Mustafa Uzun, **Dede Ömer Rûşenî: hayatı, eserleri ve Miskinlik-nâme mesnevisi**, Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, Tez danışmanı: Doç. Dr. A. Necla Pekolcay, İstanbul, 1982, Hidayet Ünal, **Ruşenî Ömer Dede'nin Çobannâme mesnevisi: inceleme-metin**, Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Tez danışmanı: Doç. Dr. Turgut Karabey, 2003, Suna Demir, **Dede Ömer Ruşeni Divanı'nın (1b-60a) transkripsiyonlu metni ve sözlük çalışması**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Burhan Kaçar, 2010, Semra Tunç, "Dede Ömer Rûşenî Dîvânı'nda söz ve konuşma âdâb ile ilgili hususlar", **SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s. 10, 2001, s.160-80, Hasibe Mazıoğlu, "Dede Ömer Rûşenî ve Çoban-nâmesi", **Eski Türk edebiyatı makaleleri**, TDK, Ankara, 2009, Ramazan Ekinci, "Dede Ömer Rûşenî'nin bir na'tının yankıları", **Turkish Studies=Türkoloji Araştırmaları: Edebiyat Prof. Dr. Mustafa Argunşah Armağanı** 8, s. 9, Yaz 2013, s. 1291-1355, "Dede Ömer Rûşenî Divanı'nda rindlik", V. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Kongresi 2014 TUDOK 2014, 23-24 Haziran 2014, bildiriler, Editör Bahtiyar Aslan, Hazırlayan A. Dinçel ve öte. İstanbul, İstanbul Kültür Üniversitesi, 2014, Ruşeni Dede Ömer, **Neynâme: tenkidli basım**, Editör Mustafa Uzun, İstanbul 1990

⁴⁹ Tez metnimizden Orhan Kemal Tavukçu ve Semra Tunç daha önce adı geçen eserlerinde bahsetmişlerdir.

“olmaz” redifli bir gazeli oluşturmaktadır. Ancak bu şiire yapılan şerhi Dede Ömer Rûşenî değil İlâhî isimli biri yapmıştır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi tezin daha sonraki kısımlarında verilecektir.

1.2. Tez Metninin Başlığına Dair

Çalışmaya konu olan iki nüshadan Ankara'daki “Eş'âr” adıyla, Süleymaniye'deki “Şerh-i Ebyât-i Ömer Rûşenî” adıyla kayıtlıdır. Metnin içeriği sadece şiirlerden oluşmadığı için Eş'âr başlığının bu eserin adı için uygun olmadığını düşündük.

Süleymaniye'deki yazma “Şerh-i Ebyât-ı Ömer Rûşenî” adıyla kayıtlıdır. Ancak metnin başında “Risâle-i Şeyh-i İlâhî” ibaresi geçmektedir. Bu ibaredeki İlâhî'nin hangi İlâhî olduğu belirsiz olduğundan dolayı bu başlık da uygun görülmemiştir. Metnin Ankara nüshası 91a varağı ikinci satırında "anğa *Rûşenî-nâme* âd eyledüm" ibaresi geçmektedir. Çalışmanın içeriğini tam olarak yansıtan bir isim vermek ve metin Rûşenî'nin bir şiirine yapılan şerhi kapsadığı için eserin adının “Rûşenî-nâme: Şerh-i Ebyât-ı Rûşenî” olması daha doğru olacaktır.

1.3. Yazmaların Müellifi

Çalışmamızın konusu olan metnin iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan biri Şerh-i Ebyât-ı Ömer Rûşenî adıyla Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi (Reşid Efendi, nr. 390)'dedir. Yazmanın kütüphane kayıtlarına göre yazarı Abdullah-ı İlâhî 'dir. Bu nüsha çalışma boyunca Süleymaniye nüshası olarak isimlendirilecektir.

Diğer nüsha ise Eş'âr adıyla Milli Kütüphane (Yazmalar, nr. Yz A 637-3)'de bulunmaktadır. Kütüphane kayıtlarına göre yazarı Dede Ömer Rûşenî 'dir. Bu nüsha çalışma boyunca Ankara nüshası olarak isimlendirilecektir.

Her iki nüsha için de katalog kayıtlarında müstensih ve müellif ayrımı yapılmamıştır. Sadece yazar adıyla kayıt altına alınmışlardır.

Dede Ömer Rûşenî ile ilgili yapılan çalışmalarda eserin Ankara nüshasından bahsedildiği görülür. Kütüphane kayıtlarından yola çıkan araştırmacılar baş tarafında manzum bir Kaside-i Bürde şerhi bulunduğunu belirterek Ankara nüshasını Dede Ömer Rûşenî'ye atfetmişlerdir. Ancak şerh geleneğimize bakıldığında şairin kendi şiirine şerh yaptığı pek görülmemektedir.⁵⁰ Bu sebeple kütüphane kaydının hatalı olduğu kanaatindeyiz. Şiir Rûşenî'ye ait olduğu için bu şiir şerhinin de Rûşenî'ye ait olduğunu zannetmişlerdir. Zaten Süleymaniye nüshasının kütüphane kayıtlarında yazar olarak Şeyh İlahî Abdullah'ın geçmesi de bu görüşümüzü doğrular niteliktedir.

Bu bilgilere ek olarak elimizdeki metin bir şerh örneği olduğu için şerhle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında sadece Ankara nüshasından bahsedildiğini görülür.⁵¹ Sadık Yazar Ankara nüshasından başka bir de Süleymaniye nüshasından söz etmiş, ikisinin de müelliflerinin aynı kişi olduğunu ve bu kişinin herkesin bildiği İlahi değil Rûşenî'ye bağlı olan ancak kaynaklarda adı geçmeyen bir İlahi olduğunu ileri sürmüştür.⁵²

Öncelikle, Ankara nüshasının 91a varağında ve Süleymaniye nüshasının 110b varağında geçen "sekiz yüz yetmiş sekiz ile temâm" sözünden eserin telif tarihinin hicri 878 yılı, miladi 1473-1474 yılları olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla metnin müellifi bu tarihlerde hayatta olmalıdır.

---

⁵⁰ Mustafa Erdoğan, a.g.m., s.286-293.

⁵¹ Semra Tunç, a.g.m., s. 242.

⁵² Sadık Yazar, **Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği**, İstanbul Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç, İstanbul, 2011, s.652.

Kaynaklara baktığımızda karşımıza iki tane İlahi mahlaslı kişi çıkmaktadır.⁵³ Bunlardan biri daha çok Molla İlahi olarak bilinen Nakşibendî şeyhi Abdullah-ı İlahi (ö. 896/1491)⁵⁴ diğeri Vardar Yeniceî Selmân mahlasına sahip olan ve az bilinen İlahi'dir. (ö.972/1564-65)⁵⁵ Bu iki İlahi'nin ölüm tarihleri bir arada değerlendirildiğinde ikinci İlahi'nin ölüm tarihinin metnin yazılış tarihinden çok sonra olduğu görülür. Ayrıca kaynaklarda hakkında bilgi verilirken genç yaşta öldüğü de söylenmektedir.⁵⁶ Dolayısıyla metnin telif edildiği tarihte büyük ihtimalle hayatta değildir. Bu sebeple ikinci İlahi'nin metnin müellifi olması pek mümkün görülmemektedir.

Ölüm tarihi itibarıyla metnin müellifi olduğunu düşündüren ilk İlahi'nin kaynaklardaki hayatı incelendiğinde ise onun Nakşibendî şeyhi olduğu görülür. Bilindiği üzere metin Rûşenîyye tarikatının kurucusu olan Dede Ömer Rûşenî'nin bir şiirine yapılan şerhten ibarettir. Ayrıca Süleymaniye nüshasının daha ilk varığında İlahi kendisinden bende, fakir, hakir olarak bahsederken ayrıca kendisi için "Rûşenînüñ eşiginüñ itiyem" ibaresini de kullanmaktadır. Metni yazmasını ise Rûşenî'nin ona işaret etmesine bağlamaktadır. Metnin ilerleyen kısımlarında Rûşenî için;

"Rûşenîdür zulumetde kalanlaruñ rehberi",

"Rûşenînüñ hâzretine lâyıķ it",

"Ayurma velîk Rûşenîden",

---

⁵³ Haluk İpekten, v.d., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1988, s. 225-226.

⁵⁴ Mustafa Kara, "Molla İlahî'ye Dair", **Osmanlı Araştırmaları**, S.VII-VIII, İstanbul, 1998, s.365-392.

⁵⁵ Ramazan Ekinci, "Osmanlı Kültür Merkezlerinden Vardar Yenicesi ve Tezkirelere Göre Vardar Yenicesi Şairleri", **Turkish Studies**, Vol. 7/4, Ankara Fall 2012, p. 1663-1679.

⁵⁶ a.g.m., s.226.

“Yolımı itgil  ar ı -i R   n ” gibi ibarelerin geçmesi ve metne isim olarak “R   n -n me” koyması da onun R   n ’ye olan ba lılı ını kuvvetlendiren delillerdir.

Bu ifadeler bize müellifin R   n ’ye gönülden ba lı olduğunu göstermektedir. Onun takipçisi, müridi ya da halifesi olabilir. Buna ek olarak R   n li in Nak ibendilikle çok yakın bir ilgisi yoktur.⁵⁷ Kaynaklardan anladığımız kadarıyla Nak ibend  tarikatının önde gelen isimlerinden olan Molla  l h ’nin kendi tarikatı d  ndan olan bir  eyhe bu tür ifadeleri kullanması ve ona ba lılı ını sıklıkla bildirmesi çok düşük bir ihtimaldir. Bütün bunlar bize metnin müellifinin Molla  l h  olmadığını gösteren verilerdir.

Sonuc olarak bu konuda şunları söylemek mümkündür: Metnin müellifinin mahlası  l h ’dir. R   n ’ye son derece ba lı bir kişidir. Ancak  l h  mahlaslı bu kişi hakkında kaynaklarda bilgi yer almamaktadır. Ankara nüshasında kelimelemin imlasında nazal n’lerin "n g" biçiminde yazılmasından hareketle bu kişinin Azerbaycan bölgesinden olduğunu tahmin ediyoruz.

1.4. Yazmaların Müstensihleri

M ellifle ilgili d  ncelere ek olarak yazmaların yazı biçimlerinin ve dil özelliklerinin farklı olması iki farklı müstensihin olduğunu da açıkça göstermektedir.

Süleymaniye nüshası talik yazı ile Ankara nüshası ise bozuk talik yazı ile yazılmıştır. İki nüshanın da el yazıları birbirinden farklıdır. Bunun yanında dil özelliği olarak yukarıda da de inildi i üzere Ankara nüshasında nazal n’li kelime şekilleri kullanılmıştır.

Tenkitli metin hazırlanırken müellif nüshasının önemi büyüktür. Bir eserin müellif nüshası mevcut değilse bu nüshaya en yakın nüshaya ulaşılmaya çalışılır.

---

⁵⁷ Sadık Vicdani, a.g.e., s. 189-199.

Rûşenî ömrünün son dönemlerini Tebriz'de geçirdiği için⁵⁸ iki nüshadan Ankara nüshasının müellif nüshasına daha yakın olduğu kanaatindeyiz. Bilindiği üzere bu bölgede nazal n yoğun olarak kullanılmaktadır. Ayrıca bu bölgeye has olmasa bile nazal n'li kullanımlar Eski Anadolu Türkçesi'nin erken dönemlerinde daha sık geçmektedir. Ankara nüshasında da bu sıklık bariz bir biçimde göze çarpmaktadır. Bundan dolayı Ankara nüshasının daha eski bir nüsha olduğu kanaatindeyiz. Buna ek olarak Süleymaniye nüshasının son varağına müstensih tarafından ebcet hesabı ile "941" tarihi düşülmüştür. Bu tarih miladi "1535" yılına tekabül etmektedir. Dolayısıyla gerek dil özelliği gerekse tarih ibaresinden dolayı Süleymaniye nüshası daha yeni bir nüshadır.

Bunlara ek olarak yazmalar karşılaştırıldığında Süleymaniye nüshasının müstensihinin tahsilinin çok iyi olmadığı söylenebilir. Metindeki kelimelerin imlalarında yaptığı hatalar oldukça fazladır. Birçok yerde noktalı harflerin noktalarını koymamıştır. Söz konusu bu hatalar bazen metin tamiri yolu ile bazen de diğer nüshanın yardımı ile düzeltilerek gerekli olan yerlerde köşeli parantezle ya da dipnotta verilmiştir. Ayrıca bazı kelimelerde müstensih kelimeyi yazım şekli o kelimeyi bilmediğini bize düşündürmektedir. Sanki kelimeyi resim olarak alıp aynen yazmış gibidir. Böyle olduğu düşünülen yerlerde dipnot olarak Süleymaniye nüshasındaki resim aynen verilmiştir.

1.5. Varakların Durumu

Süleymaniye nüshasında varaklar birbirlerini reddadeler vasıtasıyla takip etmektedirler. Bu takip yazmanın sadece bir yerinde bozulmuştur. 88b varağının sol alt köşesinde reddade olarak "dal, vav ve ye" harfleri verilmiştir. Ancak sonraki varak bu harflerle başlamamaktadır. Metnin anlamı açısından baktığımızda da bir

---

⁵⁸ Semra Tunç, a.g.e., s.238.

eksiklik ortaya çıkmaktadır. Önceki varakta şerhe konu olan şiirin sadece iki beyti verilmiş ancak daha sonraki varakta metne nesir olarak devam edilmiştir. Arada bulunduğunu düşündüğümüz şiirin kalan kısmı ve birinci beytin açıklaması eksiktir. Devam edilen açıklamanın ikinci beytin açıklaması olduğu görülmektedir. Yazmanın diğer varakları ise birbirini takip etmektedir.

Ankara nüshasında varakların sıralanışı karışmış durumdadır. Reddadelere yerine varaklardan bazılarında bir önceki varanın son kelimesi, takip eden varanın ilk kelimesi olacak şekilde tekrar edilmiştir. Ancak bu uygulama tüm varaklar için geçerli değildir. Metin oluşturulurken bu şekilde tekrar eden kelimeler metne dâhil edilmemiştir. Biz metinde varak numaralarını verirken önce metnin akışına göre olması gereken numaraları tespit ettik daha sonra ise dipnotta metindeki hatalı ancak orijinal numarayı verdik. Metnin orijinal numaralandırılmasında iki varak 88 olarak numaralandırılmıştır. Bunlardan birisinin aslında 85 olması gerekmektedir. Bunun sehven yapıldığını düşünmekteyiz. Önceki ve sonraki numaralar takip edildiğinde bu durum açıklığa kavuşmaktadır. Metinde bu durum dipnotla belirtilmiştir.

Buna ek olarak metnin orijinalinde 89. ve 90. sırada bulunan varakların metnin anlam bütünlüğü düşünüldüğünde bu varakların 74-75. varaklar arasına eklenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

İki nüsha arasında bir hayli farklılıklar mevcuttur. Sanki bir yapboz gibi birbirlerini tamamlamaktadırlar. Şöyle ki; Ankara nüshasında baş kısımlarda geçen bazı ibareler Süleymaniye nüshasının ilerleyen taraflarında karşımıza çıkmaktadır ancak düzenli değildir.⁵⁹ Buna ek olarak şerh geleneği açısından metnin baş tarafında şerh edilecek şiirin tamamı verilmektedir. Ancak varak eksikliğinden dolayı

---

⁵⁹ Örneğin Süleymaniye nüshasında ilk varanın son kısımlarında şerh konusu olan şiirin bin manaya sahip olduğu ve bunlardan birinin şerh edileceği belirtilmektedir. Bu ibare Ankara nüshasında ise hemen ikinci satırda yer almaktadır.

Süleymaniye nüshasında şiirin tamamını bir arada görememekteyiz. Ankara nüshasında ise şiirin tamamı ilk varakta verilmektedir. Ayrıca, yukarıda da belirtildiği gibi Süleymaniye nüshasında birinci beytin açıklandığı kısım eksiktir. Bu eksikliği Ankara nüshası tamamlamaktadır. Yine metnin ilerleyen kısımlarında Ankara nüshasında orijinal numaralandırmaya göre 85b metnin akışına göre yaptığımız numaralandırmaya göre 87b varagında reddade olarak bir diş, ayın ve ye harfleri verilmiştir. Ancak öteki varak bu reddadeyi takip etmemektedir. Bu kısmı da yine Süleymaniye nüshası tamamlamaktadır. Metin Süleymaniye nüshasından takip edildiğinde arada 2-2,5 varak kadar bir eksikliğin bu nüsha ile tamamlandığı görülür.

2. BÖLÜM

2.1. İnceleme

2.1.1. Dil ve Anlatım

2.1.1.1. Azeri Türkçesi Dil Özellikleri

Tezimize esas aldığımız metinde Azeri Türkçesi özellikleri görülmektedir. Metnimizin Ankara nüshası daha erken bir tarihe ait olduğu için Azeri Türkçesine ait özellikler daha fazladır. Metnimizde geçen Azeri Türkçesi özelliklerinden başlıcaları şunlardır:⁶⁰

- $\text{ğ} > \text{h}$ değişikliği: Osmanlı Türkçesi sahasında "ğ" sesi ile olan kelimeler Azeri sahasında "h" sesi iledir. Örneğin; "kırğ" kelimesi Ankara nüshasında "kırh"(85b/2) olarak imla edilmiştir.
- -anda, -ende Azeri Türkçesinde bugün tipik bir zarf-fiil ekidir. Örneğin; "olanda, olmayanda" (Ankara Nüshası 91b/8, Süleymaniye Nüshası 111a/8)
- "Ben" şahıs zamiri Azeri Türkçesinde "men" şeklindedir. Bu aynı zamanda kelime başında görülen $\text{b} > \text{m}$ değişiminin bir örneğidir. Osmanlı Türkçesi sahasında kelime başındaki "b" sesi, Azeri Türkçesinde "m"ye dönüşür. Örneğin; "1000" sayısı Süleymaniye nüshasında "biñ", Ankara nüshasında "miñg" şeklinde imla edilmiştir.
- Osmanlı sahasında "t"li olan kelime Azeri sahasında "d"lidir. Örneğin; Süleymaniye nüshasında "dökme" (103a/4) şeklindeki kelime Ankara nüshasında "tökme" (85b/13) şeklinde imla edilmiştir.
- Azeri Türkçesinde "kendi" yerine dönüşlülük zamiri olarak "öz" kelimesi kullanılır. "öz evüm" (Ankara nüshası 73a/12)
- Özellikle Tebriz Türkçesinde "öyle" anlamına gelen "eyle" kelimesi kullanılmaktadır. Örneğin;" pes eyle" (Ankara nüshası 89a/1)
- Azeri Türkçesinde "gibi" anlamına gelen "tek" kelimesi kullanılmaktadır. "def tek" (Ankara nüshası 88b/15)
- "Up" eki duyulan geçmiş zaman eki olarak kullanılmaktadır. "olupdurlar" (Ankara nüshası 74b/3)

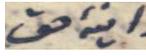
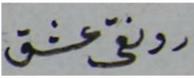
⁶⁰ Buradaki özellikler şu kaynaktan özetlenerek alınmıştır: Muharrem Ergin, *Azeri Türkçesi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1971

2.1.1.2.Tenkitli Metnin Dil Özellikleri

Tenkitli metin verilirken nüshaların aynı gittiği yerlerde Ankara nüshası esas alınmıştır. Anlamı etkilemediği için tez nüshalarında görülen aşağıdaki imla farklılıkları tenkitli metinde gösterilmemiştir:

- Süleymaniye nüshasındaki "gibi" edatlarının tümü Ankara nüshasında "kimi" şeklinde imla edilmiştir.
- Osmanlı Türkçesindeki "-dik" sıfat fiil eki Süleymaniye nüshasında özelliğini korurken Ankara nüshasında "diğ" şeklinde imla edilmiştir.
- Süleymaniye nüshasında "yalñuz" şeklinde imla edilen yalnız edatı Ankara nüshasında "yalğuz" şeklinde imla edilmiştir.
- b>m değişiklikleri "m" ile imla edilmiştir.
- t>d değişiklikleri "t" ile imla edilmiştir.
- "Durur" bildirme eki nüshalarda yer yer kelime şeklinde yer yer ek şeklinde imla edilmiştir.

2.1.1.3.Nüsha Özellikleri

- Ankara nüshasındaki tamlamalardaki izafet kesreleri hemze ile imla edilmiştir: āyine-i Hağ (76a/15)
- Ankara nüshasında imlası hemzeli olması gereken kelimeler ye harfi ile imla edilmiştir: cāyiz (Ankara Nüshası, 76b/2)
- Süleymaniye nüshasında bazı tamlamaların izafet kesreleri "ye" harfi ile imla edilmiştir: revnağ-ı 'ışk (101b/5)

2.1.2.Metnin Biçim Açısından İncelenmesi

Metin manzum ve mensur karışıktır. Şârih metindeki şiir parçalarını bir şerh metodu olarak kullanmaktadır. Her beytin açıklamasının bitiminde konuyla ilgili bir de mesnevi nazım biçimiyle yazılmış bir şiir kullanmıştır. Dolayısıyla bu şiirler aa / bb / cc dd / ... şeklinde uyaklanmıştır. Bu şiirler dışında metnin manzum kısımlarındaki şiirlerden ikisi gazel şeklinde yani aa / ba / ca ... şeklinde kafiyelenmiştir. Bu şiirlerden biri metnin temelini oluşturan Rûşenî'nin "olmaz"

redifli şiidir. Diğeri ise şarihin son kısımda verdiği Farsça şiidir. Metindeki mesnevi nazım biçimli şiir parçasına örnek olarak aşığıdaki kısımlar verilebilir. Dikkat edilirse şerhe konu olan kavramlar için yazılmış oldukları görülmektedir:

Hāy u hūdur naqd- i dükkān-ı **elest**

Hāy u hūdandur ḥayāt-ı her çi **hest**

Hāy u hūdur şöyle tesbīḥ-i **melek**

Hāy u hūdandur qarār-ı nūḥ **felek**

Hāy u hūdur kāh pīr kāh mürīd

Hāy u hūdur kāh şāhid kāh şehīd

Hāy u hūdur kuvvet-i rūḥ-ı enbiyā

Dutdı kuvvet-i hāy u hūdan evliyā

Hāy u hūdan ism-i ‘aẓam **bellidür**

Hāy u hūdan sırr-ı ādem **bellidür** (Süleymaniye, 91a/1-5)

Dil be-dest āver ki ḥacc-ı ekber **est**

Ez hezārān Ka‘be yek dil bihter **est**⁶¹

Ka‘be bünyād-ı Ḥalīl-i āzer **est**

Dil naẓar-gāh-ı celīl-i ekber **est**⁶² (Süleymaniye, 92b/13-14)

---

⁶¹ Gönül kazan ki en büyük hacdır. Bin defa Kâbe’ye gitmekten bir gönül kazanmak iyidir.

⁶² Kâbe Azar oğlu Halil’in yapısıdır. Gönül ise Allah’ın baktığı yerdir.

Lehüm nūrun min envārī'lilāhi

Lehüm sırrun min esrārī'lilāhi⁶³

Felā yedrīhim illā huve kemā hum

Bi-aḳdāhi't-tecellā ḳad saḳāhum⁶⁴

Fenāhum fī beḳā'illāhi bāḳī

Fi'lāhum 'alā seb'it-ḫibāḳī⁶⁵ (Süleymaniye, 108a/2-5)

2.1.3. Metnin Belâgat Yönünden İncelenmesi

Genel olarak bakıldığında belâgat kısaca yerinde söylenilmiş doğru ve güzel sözü konu edinir.⁶⁶ Terim olarak ise şöyle tanımlanabilir: dil bilgisi kurallarına göre doğru ve fasih olan bir sözün, maksat, zaman ve muhataba uygun olarak bedî bir şekilde ifade edilmesini inceleyen ilim.⁶⁷ İşte bu ilim ve alt dalları ile birlikte asırlardır metinler ele alınmış ve bu ilim ve kuralları doğrultusunda incelenmiştir. Belâgat ilmi sözü çok farklı açılardan incelemeye tabi tutar.⁶⁸ Temelde üç kısma ayrılır: sözün duruma uygun olarak nasıl ifade edileceği ile meânî, bir maksadın birbirinden farklı usullerle nasıl dile getirileceği ile beyan ve maksadı ifadede yeterli olan söze anlam ve ahenk açısından nasıl güzellik katılabileceği ile bedî ilgilenir.⁶⁹

---

⁶³ Onlar için Allah'ın nurlarından bir nur, sırlarından bir sır vardır.

⁶⁴ Onları ondan [Allah'tan] başka kimse bilemez, o [Allah] tecelli kadehleriyle onları sulamıştır.

⁶⁵ Onların yok oluşları Allah'ın bekasında vardır, bakidir. Onların fiilleri yedi kat göklerde dir.

⁶⁶ M.A. Yekta Saraç, **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, İstanbul, R Yayınları 2000, s. 15

⁶⁷ Menderes Coşkun, **Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2007, s. 13

⁶⁸ Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz: M Kaya Bilgegil, **Edebiyat Bilgi ve Teorileri Belâgat**, Sevinç Matbaası, Ankara, 1980.

⁶⁹ M.A. Yekta Saraç, a.g.e., s.27

Daha önce de bahsedildiği üzere bazen şârihler şerh metinlerinde metni belâgat açısından incelemeye tabi tutabilmektedirler. Elimizdeki metin tasavvufi kaygılarla yazılmış bir metin olduğundan dolayı şârih metnin genelinde böyle bir inceleme yoluna gitmemiştir. Ancak şârih beşinci beyti açıklarken mecaz sanatının kullanıldığından bahsetmektedir:

"ve zâhîde hîṭâb itdüğünden ya'nî bu görünür ki ber-sebîl-i mecâz ola ya'nî ğaflet ehli ola" (Ankara nüshası, 82a/3)

Bunun dışında şârih tarafından yapılan başka bir belâgat incelemesi mevcut değildir. Metin içini bir tarafa bırakıp metnin kendini belâgat açısından incelersek karşımıza seci kullanımına önem verilmiş bir metin çıkar. Gerek Osmanlı Türkçesi gerekse Arapça kısımlarda seciye sıkça rastlanır. Bu sayede şârih metne bir müzikalite katmış ve bu açıdan sağlam bir metin oluşturmuştur. Aşağıya önce Süleymaniye nüshasının baş kısmında hamdele ve salvele bölümünden daha sonra ise metnin geri kalanından oluşan seci örneklerini veriyoruz. Daha rahat görülebilmesi için koyulaştırarak yazdık:

"Elḥamdülillâhi zi'l-cüdi ve'l-kerem, ellezî evcede'l-ḥalâyıka min ketmi'l-
'adem, ve's-şükrü li-enne bi's-şükri tezîdü'n-ni'am, ve hüve'l-âlimü
ellezî 'allemenâ mâ lem na'lem, ve's-şalâtu 'alâ ḥabîbihî ve nebiyyihî
zî'l-ḥulq'il-'azîm, ve'l-ḳalbi's-selîm ellezî hedânâ ilâ şırâṭillâhi'l-
müstakîm, ve 'alâ âlihi ve aşḥâbihi ve etbâ'ihî ve eşyâ'ihî el-'ârifîn el-
'âşikîn mādâmetis-semâvâtu ve'l-arazîn"

"çün bağı gönğül işiddi bu **pendi**, dilinden açıldı **bendi**, süsen-i azâde
kimi, uzattı dilin, lâl eyledi lâle-nisbet gülşen bülbülin, aldı kalem **eline**,
bağladı kemer **beline**, men faḳîre muṭî' **oldı**, her ne men didim Semî' **oldı**,

bu hadīşüñ kuvv**etiyle** haqqunğ 'inā**yetiyle** Rūşenīnünğ him**metiyle**"
(Ankara Nüshası 73b/6-10)

" Gel **ey** yār-ı muvā**fık** ve **ey** hem-dem-i şād**ık** ikinci beytünğ ma'nīsini
gūş eyle ve ma'rifet cāmını nūş, çıhar panbuğ kulağ**ından**, oħıma kurrā**dan**,
oħı ağ**adan**, ders **eyle** ma'rifet kitābını, nūş **eyle** haq**ıkat** şarābın[1]"
(Ankara Nüshası 75b/3-5)

"menba'-ı feyz-i İ**lāhī** ve ser-çeşme-i baħr-i nā-müten**āhī**dür ve maṭla'-ı
envār-ı pādīş**āhī** ve sākī ervāħ-ı ehl-i ṭale**bdür** ve nevāzende-sāz-ı
ṭar**abdür**" (Ankara Nüshası 77b/11-13)

" ya'nī aç gōñül göz**ini** gör andan maħbūb yüz**ini** yine anuñla bu sözünğ
yüz**ini** ki başīret-i kalb a**çılmasa** ve anuñ yüzindeki gubār sa**çılmasa** cām-ı
cihān-nümā **olmaz** ve āyīne-i kibriyā **olmaz**" (Ankara Nüshası 82a/2-4)

"pes ğaflet ehli olardur ki lezz**āt-i** cism**āniyye** ve shev**āt-i** nef**sāniyye** oları
ol 'ālemden maħcūb eyleyūpdür ve muħabbet-i dünyāyı maṭlūb ve çün
'ālem-i ervāħ-ı hālīdür küdü**ret**den ve doludur şafā-yı envār-ı ma'rif**et**den
ve maṭla' -ı eşi' "ā-ı ş**ümüs-ı** envār-ı Muħammedī ve menba'-ı eşiħ**hā-ı**
ş**ümüs-ı** hayāt- ı sermedīdür" (Ankara Nüshası 84a/4-8)

"'ālem-i eşbāħa ol meyden ırıldı gözün açup özin maħmūr gö**rdi** şudā'-ı
ħumār inkār eylemiş **idi** ve ħalbini leb-teşne ve efkārçün sākī nefesinden
sunıldı anğā **cām** istediğün buldı ser-enc**ām-ı** ħumārünğ derd-i serinden **dür**
oldı cām-ı mey ile mesrūr **oldı** yeñiden buldı hayāt söyledi **hāzā** 'az**bun**
furāt perīşān iken mecmū' **oldı** ħamu dillerde sözi mesmū' **oldı** bezedi
köñgül hānesin ma'mūr itdi vīr**ānesin** ħurdu şoħbet-i hāş ez-ser-i ħuzūr ve
oldı ağıyar gözünden mestūr nağme-i Dāvudī **sāz eyledi** şu'bedesin şeh-nāz

eyledi muṭrīb olup **aldı** çengini çengi sâz **eyledi** bu âhengi" (Ankara Nüshası 88a2/11)

"Ey dīl ki meyl-i dünyâyı denī **kılıpsun** ve ahlāk-ı zemīme ile mürtekib **olıpsın** gel riyâzâta ve ‘ibâdete meşğul ol ve Ḥaḳkuṅg hây u hüsunuñ cezbesine maḳbūl (12) ki seni bu küdüretten şâfī eylemez **illā ki** bu bāl-i seyr-i sülūk ki (13) şehber **olmaz illā ki** hū ve bu vechinüñ daḥı vechi var" (Süleymaniye Nüshası, 90a/9-13)

Tenkitli metinde metin boyunca okumayı ve anlamlandırmayı kolaylaştırmak adına secilerden sonra virgül konulmuştur. Bu sayede seciler daha rahat görülebilmekte ve metin devrik cümlelerden oluşmuş olsa da anlamlandırma daha rahat yapılabilmektedir.

Metnin dilinde kafiye ve seci dışında tezat sanatı da kullanmıştır. Şârih zıt anlamlı kelimeleri bir arada kullanmıştır:

"Bu âyet egerçi **zâhirde** maḥşuşdur Hızır nebīye ‘aleyhisselām **bâṭında** cemī‘ ehl-i ‘irfānuñ şânındadır" (Süleymaniye Nüshası, 94b/1-2)

"**Cennet cehennem** olara birdür zīrā ki cānları hedef-i tīr-i taḳdīrdür, zâhidler ḥilāfınca kim olaruñ ‘ibâdeti **ümīd-i cennet** ve **terk-i cehennem**dür. Pes ‘âşık olanlar **ḥavf [u] recādan** belki **üns ü heybetden** daḥı giçerler" (Süleymaniye Nüshası,97a/1-4)

"Âyīne-i şıfāt-ı **celālī** ve **cemālī**dür" (Süleymaniye Nüshası,99a/11)

"Neşr; ve bu vech daħı olur ki murād **şubħ [u] şāmdan küfr [ü]** İslām ola yā **luṭf u kahr** yā **ķabz u bast** yā tecellī-i **celāl u cemāl** yā ‘ālem-i **ġayb u şuhūd**" (Ankara Nüşası, 104a/7-9)

Genel olarak bakıldığında şârihin dili gerek şiirlerde gerek nesir kısımlarda akıcıdır. Kullandığı ses uyumları ile bu akıcılığı sağlamıştır.

2.1.4. Metnin Tasavvufi Terimlerinin İncelenmesi

Bu bölümde metnin muhteva incelemesine yönelik olarak metinde geçen ve metnin anlaşılmasına katkıda bulunacağını düşündüğümüz tasavvufi kavramlar alfabetik olarak incelenecektir. Kavramların geçtiği varak ve satır numaraları verilirken Süleymaniye nüshası esas alınmıştır.

āh

Āh Hakk'ın ismi olan lafzatullah'dır (89a/6).

Āhın harflerinin yerlerini değiştirtince "Hā" olur ve "Hā" da Allah demek olan "Hū"ya işaret eder (89a/6-8).

āh eyle-

Āh eylemek alvarıp yakarmak, ağlamak inlemektir (89a/4).

Āh eylemek gönül yakan bir biçimde yalvarıp yakarmaktır (89a/5).

Aħmed

Aħmed kadın ve erkek tüm Müslümanların kalplerinin nurlarının kaynağı ve geri döndüğü yerdir (98a/5).

Aħmed nur-ı azamdır (98a/5).

Ahmed saf nurdur (98a/6).

Ahmed karanlık bağından serbesttir (98a/6).

Ahmed'e sade-rū denilmesi caizdir (98a/6-7).

ālem-i ervāh

Ālem-i ervāh gamdan uzaktır (98a/1-2).

Ālem-i ervāh marifet nurlarının parlaklığıyla doludur (98a/2).

Ālem-i ervāh Muhammedî nurların güneşlerinin ışıklarının doğduğu yerdir (98a/2-3).

Ālem-i ervāh aslî makamdır (100b/12).

Allāh (Hāk, Hāk te'ālā)

Hāk te'ālā bir kulunu severse muhabbet kancasının cezbesi ile kendine çeker (89b/2).

Hāk te'ālā hakiki avcıdır (90a/4).

Hāk ne zaman ki bir kulunu severse basiretini açar, ona tecellisinin nuruna layık olana kadar gaflet şarabından ayık olana kadar hakikat şarabını içirir (95a/4-6).

Hāk te'ālā bir kimseye sürekli surette tecelli etmez (99b/5-7).

Hāk te'ālā'nın tecellisi kulunun istidadı kadardır (99b/5-7).

Hāk te'ālā'nın tecellisi kulunun ilerlemesine göre değişir (99b/5-7).

ārif

O 'ārifler ki yedi kat göğü yırttılar (105a/8-9).

O 'ārifler ki vahdet meyhanesinde saki oldular (105a/9).

O ‘ārifler ki Allah'ın dışındaki bütün varlıkları bıraktılar (105a/9-10).

O ‘ārifler Allah'a erişmeye engel olanlardan sıyrıldılar (105a/10).

O ‘ārifler küfür ve İslam'ı bırakıp, lütuf ve kahrın sebebini duyup Cennet ve huriye iltifat etmediler (105a/11-12).

O ‘āriflerin menzilleri meyhanedir ve "Cehennem için bir kavim vardır, cennet için bir kavim vardır." hadisi onların şanıdadır (105a/12-13).

Aşk meclisinin oturanlarıdır (105a/13).

Vücut şehrinin isteklileri onlardır (105b/1).

āşık

‘Āşık olanlar havf ve recadan ve hatta [onların tasavvufta bir üst derecesi olan] üns ve heybetten bile vazgeçerler (97a/3-4).

Āşıklar kavuşma şarabını aşk meclisinde içerler (97a/4).

ayığ

Ayık olan "Hāy ve "Hū"dan rahat olur (90b/2).

bahr

Genç, bahrde karanlık ve aydınlık, sabah ve akşam olmadığını bilmelidir (106a/7).

Bahr renk değiştirmemeli, tek renk olmalı; akıl ve delilik onda bir olmalıdır (106a/8).

Bahrde aklın bir adım haddi yoktur (106a/9).

bî-nikâh ol-(ma)(nikâh ol-(ma))

Nikâh olmaz birinci anlamda tarikat, ikinci anlamda hakikat şarabıdır (94a/5-6).

Aşk ile yakîn olarak akit eylediysen bî-nikâh olmaz (94a/6-7).

Bî-nikâh olmaz yani cemiyetsiz [evlilik] haramdır (94a/7).

cân

Cân hal ehli olmalıdır (97a/12).

Cân sade-rûlardan bir anı bile ayrı geçirmemelidir (98b/5).

Cân sade-rûdan gözünü yummamalı, bu arzudan [candan] ölünce bile vazgeçmemelidir (98b/6).

Cân kalbin cilasının sade-rûdan dolayı aydınlık olduğunu ve gözünü açıp en güzel sebebin bu olduğunu görmelidir (98b/7).

Cân her şeyden gözünü yummalı ve sade-rûları gözetlemeli, onların yolunda yabancıları ve yâri terk etmelidir (98b/10).

Cân gece gündüz, yaz kış demeden sade-rûlara kavuşmayı dilemelidir (98b/11).

dil (gönül)

Dil Allah'ın zikri ile meşgul olmalı ve cezbisine kabul edilmelidir (89a/9).

Dil seni senden almalı ve Allah'ın doğru yoluna salmalıdır (89a/10).

Dil kalbindeki kaygıyı uzak tutmalı ve Allah'ı gösteren bir ayna olmalıdır (89a/10-11).

Dil nefsi terbiye etmeli ve ibadetle meşgul olmalıdır (90a/10-11).

Dil Allah'ın "Hây" ve "Hü"sunun cezbisine kabul edilmelidir (90a/11).

Gönül Allah'ın baktığı yerdir (100a/6).

Gönül padişahın cemalinin aynasıdır (100a/6).

Gönül eşyanın hakikatini tam manasıyla görendir (100a/7).

Gönül Allah ile aramızdaki sırrımızı duyandır (100a/7).

Gönül kudret elinin doğanı ve aşk padişahıyla arkadaştır (100a/8).

Gönlün köşesi bucağı Allah'ın hazinesi ile doludur ve sade-rû ile güzelleşmiştir (100a/9).

Gönül tarikatların tavırlarının sahibidir ve hakikat sırlarına vakıftır (100a/11).

Gönül mana nurlarına mazhardır ve Allah ona "Mülk kimindir?" diye dava açmıştır (100a/12).

Gönül bazen Leyla, bazen Mecnun, bazen ara bozucu, bazen de aşk sarhoşudur (100a/13).

Gönül Allah'ın nurunun aynasıdır (100b/1).

Gönül safa sahipliği cevherinin kaynağıdır (100b/1).

Gönül zatı ve sıfatı anlayan Lat ve Menat'ı terk edendir (100b/2).

Gönül aşka has meclis olmuştur ve saflık sahibi olmuştur (100b/3).

Dil ilim ameliyle imar edilir(109b/10-11).

dûhter-i tâk

Dûhter-i tâk üzüm ağacına derler. (92a/4).

Üzüm ağacında Allah'ın lütfuna ve kahrına has iki nitelik vardır yani üzüm ağacından üzüm olur ve üzümünden de sirke ve şarap olur (92a/4-6).

ehl-i gaflet

Gaflet ehli bedenle ilgili lezzetler ve nefisle ilgili şehvetlere sahip olanlardır (97b/13).

Gaflet ehli dünyanın muhabbetini talep ederler çünkü ruhlar alemi tasadan boştur (98a/1-2).

ehl-i hâl

Can ehl-i hal olmalıdır, namaz ehli olmamalıdır (97a/12).

ehl-i ışk

Aşk ehli küfür ve İslam'dan vazgeçmişlerdir (105b/9).

Aşk ehli sabah ve akşamdan vazgeçmişlerdir (105b/9).

Ehl-i 'ışkı "Akıllıların delileri." olarak isimlendirmişlerdir (105b/11).

Aşk ehli aşka kavuşmaya çalışırlar (106b/6).

ehl-i 'irfân

İrfan ehli Allah'ın lütfuna erişmişlerdir (93a/1).

İrfan ehli cennet ve cehennemi düşünmezler (93a/1-2).

İrfan ehli huzur ve safa peşinden giderler (93a/2).

İrfan ehlinin maksatları nefsi tanıyıp ondan Allah'ı tanımaktır (93a/4).

ehl-i ma'rifet

Ehl-i ma'rifet yaptığı ibadeti hiçe sayarlar (96b/4-5).

Ehl-i ma'rifet yaptığı ibadetin sevabını Hak'tan beklemeye utanırlar (96b/5).

Ehl-i ma'rifet Allah'ın zâtı dışındaki bütün varlıkları inkâr ederler (96b/6).

Ehl-i ma'rifetin gözünde var olan her nesne yoktur (96b/6-7).

Ehl-i ma'rifetin maksatları Allah'ın rızasıdır (96b/8).

Ehl-i ma'rifet kendilerini tamamen Allah'a teslim etmişlerdir (96b/9).

Ehl-i ma'rifetin kalplerine hüzn gelmez (96b/10-11).

Ehl-i ma'rifetin canları taktir okunun hedefi olduğu için cennet ve cehennem onlar için aynıdır (97a/1-2).

göz

Göz ay yüzlülerin aynasıdır (99b/11).

Göz güzeller yüzüne âşık olmalıdır (99b/13).

Göz güzellere layık olmalıdır (99b/13).

Göz kapının toprağından kendine sürme yapmalıdır (100a/2).

Göz "Göz gördüğünden şaşmadı" ayetinden haberdar olmalıdır (100a/2).

hây u hû

Hây u hû aşk kuşuna kanattır (90b/11).

Hây u hû Hakk'ın çengelini cezbesidir (90b/12).

Hây u hû hal ehline yoldur (90b/12).

Hây u hû hal ehline zikir ve fikirdir. Bazen naz bazen niyazdır (90b/13).

Hây u hû elest dükkanında nakittir (91a/1).

Hayatta ne varsa hây u hûdandır (91a/1).

Hây u hû meleklerin tespihadır, dokuz feleğin kararıdır (91a/2).

Hây u hû bazen pîr bazen mürittir, bazen şahit bazen de şehittir (91a/3).

Hây u hû nebilerin ruhunun kuvvetidir, evliya ondan kuvvet bulur (91a/4).

Hây u hûda ism-i azam ve insanın sırrı bellidir (91a/5).

Hây u hû kainatı çepeçevre kuşatandır, Allah'ın zatını ve sıfatını gösterendir (91a/6).

İlâhî'nin sözü hây u hû'dandır (91a/7).

‘ışk

Aşk olan yerde ne sabah ne akşam ne namaz ne oruç ne İslam olur (106b/7).

Aşk her şeyden temiz eyler (106b/8).

Aşk insanı dert sahibi yapandır ve çehresini sarartandır (106b/9).

Aşk [Hz.] Nuh'a Tufan ve kurtuluş sağlayandır, yabancı olanı kararsız kılandır.
(106b/10).

Aşk Halil'e put kırıcı oldu, onun cehennemini kötülükten arındırdı (106b/11).

Aşk Musa ateşinin kıvılcımıdır, İsa nefesinin soluğudur (106b/12).

Aşk Davut'a nağmeler öğretendir, Eyüp'ü belaya uğratandır (106b/13).

Aşk Süleyman dostuna mühürdü, insan ile can eline ferman oldu (107a/1).

Aşk Yusuf'a Züleyha['yı] gösteren, Yakup'a hüzün evini olandı (107a/2).

Aşk hal dili ile " Cübbemin içindeki Allah'tan başkası değildir." söyleyendir (107a/3).

Aşk Mansur'a "ene'l-Hak" söyleten, kendinden geçirip mutlak Hakk'ı söyletendir (107a/4).

İlâhî sabah akşam aşkın vasıflarını saysa binde birini söyleyemez (107a/5).

insân

Unutan insan kalbindeki vesveseyi çıkarmalıdır (99a/13).

İnsan gönlündeki pası arıtmalı ve şahitlerin gaybının tecellisinden gafil olmamalıdır (99b/1-2).

meclis-i ışk

Aşk meclisinin rengi meyle, defle ve neyin sesiyledir (97a/8-9).

Aşk meclisinin şarabı mubahtır (97a/9).

Aşk meclisinin rengi tuzsuz olmaz (100a/3-4).

Ne zaman ki kalbin meclis-i 'ışk olursa gizli kin ve düşmanlıktan kalbinin tasası kaybolur (100a/4-5).

melâh

Melâh melih kelimesinin çoğuludur (101a/6).

melîh

Melîhin çoğulu melâh'tır (101a/6).

Yusuf 'aleyhi's-selâm melîhtir (101a/10).

Mürşid-i kâmil melîhtir (101b/1).

mest

Mest olan "Hāy" ve "Hū"da olur (90b/2).

mey

Mey seni senden alandır (97a/6).

Mey seni meşgul eden, Hakk'a erişmekten alıkoyan ilişkilerden ve engellerden, ney ve defin sesinden temizleyendir (97a/6-7).

Mey mubah olmaz dememelidir (97a/7).

Aşk meclisinin rengi meyledir (97a/8).

Mey demekten murat mutlak aşktır çünkü tüm alem[d]e murat Hakk'tır (108b/6).

Cisimler âlemine meyden erişildi (109a/2).

milâh

Millâh mükemmel mürşid-i kâmdir (100b/5).

Milâh beşeri sıfatlardan temizlenmiştir ve kalbi Kâbe gibidir (100b/5-6).

Milâh Allah'ın sağlam kulpunun divanesidir (100b/6-7).

Milâh'ın dostu "Seven ve kendisini seven." ayetinin sevgilisidir (100b/7).

Milâh insanoğlu içinde en aziz olandır (100b/7-8).

Milâh hakikat alemindeki insandır (100b/8).

İrşat ehline milâh demek caizdir (100b/10).

milh

Tuzluya milh derler (101a/6).

murg-ı ışk

Murg-ı ışk Hakk'ın cezbesi yani muhabbetidir (89a/12).

Murg-ı ışk muhabbet kuşudur (89b/1).

nemek (tuz)

Her yemeğe lazımdır (101b/3).

Tuzluya milh derler (101a/6).

Hazret-i Resul "Ben Yusuf'tan tuzluyum." buyurmuştur (101a/7).

Orucu tuzla açmak gerekir (101a/11).

Aşk meclisinin rengi yemeğin tuzuyladır (101b/4-5).

nikâh

Şeriatın görünen aleminde ve tarikatta nikâh sırasında şahit olmazsa nikâh geçerli değildir (94a/7-8).

özi itür-

Özü yitirmekten murat ondan Hak yolunda fani olmaktır (105a/3-4).

Tevhit ehlinin tecridi özü yitirmektir (105a/5).

Kişi özünü yitirmeyi bile yitirmelidir (105a/4).

rûh

Ruh şarap ile rahat[lık] buldu (108b/13).

Ruh ruhlar âlemindeyken meyden sarhoştı (108b/13-109a/1).

Ruh bu dünya memleketine gel[ip geçmelidir] (109a/1-2).

sâde-rû

Sâde-rûlardan anlaşılması gereken ruhlar alemidir (97b/9).

Sâde-rûların sureti gözün nurudur (98b/8).

Cana lazım olan sâde-rûların sevgisidir (98b/9).

Can sâde-rûların kulluğuna devam etmelidir (98b/9).

sâhib-i hâl

Hal sahibinin işi makam, mülk ve malı terk etmek olandır (108b/5).

sâkî

Saki mükemmel mürşittir (91b/4).

Saki Allah'ın feyzinin kaynağıdır (91b/4-5).

Saki padişaha ait nurların doğduğu yerdir (91b/5).

Saki talep ehlidir (91b/6).

Saki parlak ve nurlu olan şerîat-ı Muhammediyye'den dışarı bir adım atmamalıdır (91b/11-12).

Saki tecelli içkisini sunmalıdır (99b/8).

Saki azar azar tecelli içkisini sunmalı ki şair bazen Hu, bazen Hay, bazen de hey diyebilmelidir (99b/9).

Saki yalnızlıktan geçip üns ehli oldu (108a/9).

Saki ölümsüz şarabı şaire sunmalı ve şair o safa ile benlikten vazgeçmelidir (108b/1).

Saki yokluk ve varlık bir olana kadar ruh arttıran şarabı daima sunmalıdır (108b/2).

Saki cisim ve can şarabının sarhoşluğundan [dolayı] diridir, insan ile can şarabına susamıştır (108b/3).

Saki ölmüş [olan] cismi canlı kılmalı, ismi canlı okutmalıdır (108b/4).

Saki meyhane ehline marifette, zattan ve sıfattan söz söyleyendir (108b/7-8).

Saki nefesinden kadeh sunuldu, cisimler alemine o meyden erişildi (109a/4).

Sarhoşluğunun macerası baş derdinden uzak oldu (109a/5).

Saki şarabın kadehiyle neşelendi yeniden hayat buldu (109a/5-6).

Saki dağılmış iken toplandı tüm dillerde sözü duyuldu (109a/7-8).

Saki gönül evini süsledi, viranesini topladı (109a/8).

sâkî-i ervâh

Sâkî-i ervâh acı da olsa hakkı söyleyenlerdir (107b/2-3).

Alemin bozukluğuna düzen ve taliplerin ruhuna rahatlık [ile] şarabının ağrısından istirahat sâkî-i ervâhdan gelir (107b/3-5).

Sâkî-i ervâhın sohbetinde olana hüznün gelmez (107b/6-7).

Şeytan sâkî-i ervâha vesvese vermez (107b/7-8).

"Benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın yoktur." [ayeti] sâkî-i ervâhın şanıdadır (107b/9).

Sâkî-i ervâh Cemal ve Celal aynasıdır, onlara ayrılık ve kavuşma birdir (107b/9-10).

Sâkî-i ervâh bütün güzelliğiyle olgunluk sahibidirler (107b/10-11).

Sâkî-i ervâhın kemaline kötülük erişmez (107b/11).

Sâkî-i ervâh akıl dilinden ve dedikodudan vazgeçmişlerdir (107b/11-12).

semâ

Mana bağından yiyenler semâ‘[ya] Allah'ın cezbesi[dir] demişlerdir (102b/5).

Semâ‘ ehli benlikten geçerler (102b/9).

subh u şâm

Subh u şâm, küfr [ve] İslam'dır (104b/7).

Subh u şâm, ya lütuf ve kahır, ya kabz ve bast, ya celal ve cemalin tecellisi, ya varlık ve yokluk alemidir (104b/7-9).

subh-dem dur-

Subh-dem dur dediğinden bu görünür: Sabah güneşinin doğduğu zamandır ki her taraf sabah nuru ile aydınlanır ve güneşin ışığından berraklık olur ve halayık gaflet uykusundan uyanık olurlar ve gündüz nurlarını beklerler (108a/4-7).

sûfî

Sûfî gözünü açmalı ve saf meyi içmelidir (94b/7).

Sûfî zühtü bırakıp mey mubah değildir dememelidir (94b/7).

Sûfînin gözünü açması kalbin basiretine yani gönül gözüne işarettir (94b/10).

Sûfî gönül gözünü açıp ondan sevgili yüzünü görmelidir (94b/12).

Sûfî müşidin piri tarafından ve irade sahibinin müridi tarafından saadet hazinesine talip olmalıdır (95a/7-8).

sûret-i kıtat

Şûret-i kıtattan murat ruhlar âlemidir (98a/13-98b/1).

şarâb

Şarâb hayırlı sudur (90b/4)(92a/7).

Şarâb sâkî'ye lazımdır (92a/7).

Şeytân

Lütuf ve kahrın var olması manada birdir ancak Şeytan bunu, bu tevhidi bilmedi (92a/10-11).

Şeytan Ehad yani tek, bir olan Allah'tan uzak kalmıştır (92a/11).

uşşâk

‘Uşşâka sabah ve akşamdan, yeme ve içme derdinden, nur ve zulmetten [soru] sorma (106a/1).

Aşıkların sabah ve akşamla işi yok çünkü onların dünyada gaailesi yok (106a/2).

Aşıklar iyi ve kötüden vazgeçmişlerdir, hem ezel hem ebed onlara birdir (106a/3).

vecd-i hâl

Vahdet şarabından içenler vecd-i hâle Allah'ın şarabı demişlerdir (102b/6).

zâhid

Zâhidlerin kaba olanları tertip sahibi değildir (92a/12-13).

Zâhidlerin şeyhi olmazsa [onların] şeyhi şeytan olur (92b/5).

Zâhidlere huzur ve safa yasaktır (92b/8).

Zâhidler daima Allah'ın azabını ve kahrını hatırlarlar (92b/8-9).

Zâhidler hiç lütuf ve yardım anmazlar (92b/9).

Zâhidler akıl dairesinden dışarı bir adım bile atmazlar (92b/9-10).

Zâhidler Allah'ın emirlerini yerine getirir ve yasak ettiklerinden kaçınırlar (92b/10).

Zâhidler hiç gülmezler (92b/12).

Zâhidler ibadete mağrur olmaz ve onu yaptığına sevinmez (96b/3).

2.2. Nüsha Tavsifi

Nüshalardan biri daha önce de belirtildiği gibi *Şerh-i Ebyat-i Ömer Rûşenî* adıyla Süleymaniye Kütüphanesi (Reşid Efendi, nr. 390)'nde Şeyh İlahi Abdullah adına kayıtlıdır. Dört bölümden oluşan bir kitabın son bölümü olan eser 88 ilâ 111. varaklar arasında yer almaktadır. Her varakta ortalama 13 satır bulunmaktadır. Yapraklarda dikey su yolu vardır. Eserin yaprakları orta incelikte ve filigranlıdır. Talik yazıyla aharlı kağıda yazılmıştır. Eserin dış boyutları ortalama 158 - 108 mm. İç boyutları ise ortalama 110 - 73 mm.'dir.

Diğer nüsha ise *Eş'âr* adıyla Ankara'da Milli Kütüphane (Yazmalar, nr. Yz A 637-3)'de Ömer Dede Rûşenî adına kayıtlıdır. Üç bölümden oluşan bir kitabın son

bölümü olan eser 73 ilâ 91. varaklar arasında yer almaktadır. Eserde kurt yenikleri vardır. Silinmiş ve yıpranmış kısımlar mevcuttur. Eserin sırtı kirlenmiş beyaz bezle onarılmış durumdadır. Kapak kenarları ve sertabı kahverengi meşindir. Ancak yer yer dökülmüş durumdadır. Kapakları silinmiş ebru kâğıt ile kaplıdır. Mıklepli ancak harap, mukavva bir cilde sahiptir. Yapraklarda su yolu vardır, filigran yoktur, yer yer onarım görmüştür. Eserin şiraze kısmı bozuktur. Bazı yapraklar kopuktur. Eserin başı eksik, söz başları, duracaklar kırmızı ve yapraklar nem lekeli. Her varağında ortalama 19 satır bulunan eser bozuk talik hattıyla abadi türü bir kâğıda yazılmıştır. Eserin dış boyutları ortalama 218 - 130 mm. İç boyutları ise ortalama 165 - 88mm.'dir. Eserin telif tarihi 878 (1473-74) yılıdır.

3. BÖLÜM

3.1. Rûşenî-Nâme: Şerh-i Ebyât-ı Rûşenî'nin Tenkitli Metni

Risâle-i Şeyh-i İlahî

[88a] (1) Bismillâhirrahmânirrahîm (2) Elhamdülillâhi zi'l-cûdi ve'l-kerem, ellezî evcede'l-ḥalâyika min ketmi'l-'adem, (3) ve's-şükrü li-enne bi's-şükri tezîdü'n-ni'am, ve hüve'l-'âlimü ellezî 'allemenâ (4) mâ lem na'lem, ve's-şalâtu 'alâ ḥabîbihî ve nebiyyihî zî'l-ḥulk'il-'azîm, (5) ve'l-ḳalbi's-selîm ellezî hedânâ ilâ sırâtillehî'l-müstakîm,⁷⁰ ve 'alâ (6) âlihi ve aşhâbihi ve etbâ'ihî ve eşyâ'ihî el-'ârifîn el-'âşikîn mādâmetis-(7) semâvâtu ve'l-arzeyn⁷¹

ammâ ba'de bilgil ey yâr-ı 'azîz ve ey ehl-i (8) temîz, ki men bende-i faķîr [u] ḥaķîr 'aşî-i lâhî İlahî, beyt:

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

(9) Bende gerçi pâdişâh-ı gîtîyem

Rûşenînüñ eşiginüñ itiyem

(10) Rûşenî ol kim feleknüñ ḥâveri

Nûrına olmuşdu[r] anuñ müşterî

(11) Aşhâb[î] ke'n-nücümüñ şihâb-ı şâķıbidür

Ol ve eşveķahu ilâ (12) ihvânînüñ şâķibidür

Ol rûşenâyı ehl-i başardur (13) hâk-i deri,

Rûşenîdür zülmetde ḳalanlaruñ rehberi, zehrâ

[88b] (1) cebîninden lâmi' sa'd-i ekber anuñ burcundan tâli', beyt:

⁷⁰ Metinde kaf (ك) harfinin noktaları gösterilmemiştir.

⁷¹ Hamd kerem ve cömertlik sahibi olup mahlukatı yoklukta gizli iken yaratan Allah'a mahsustur. Şükür de Allah içindir çünkü şükredince nimetler artar. O (Allah), bize bilmediğimizi öğreten Âlimdir. Gökyüzü ve yeryüzü var olduğu müddetçe salat ve selam yüce bir ahlak ve selim bir kalbe sahip olup bizi doğru yola yönelten Allah'ın habibi ve elçisi (Hz. Muhammed) ve onun (Hz. Muhammed'in) ailesi, ashâbı, tabiini, aşık ve arif cemaatleri üzerine olsun.

[Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fā‘ilün]

(2) Mihr ü mehe yüzi ziyā gösteren

Āyīne-i gītī-nümā gösteren

(3) Bāline şeh-per⁷² Cibrīl-i bāl

İrmeye mihrine zevāl⁷³ bāl⁷⁴

(4) Ya‘nī; şāhib-i esrār-ı **sübḥāne‘llezī esrā,**⁷⁵ vākıf-ı rumūz-ı(5) **evḥā ilā ‘abdiḥī mā evḥā,**⁷⁶ şerī ‘at feleknūñ āfitābı tarīkat (6) meyhānesinūñ sākī-i şarābı, ḥaḳīkat gencinūñ miftāḥ-ı bābı, ḳurtaran mā u (7) menlikden meni, -el-vāşıḳū bi‘l-meliki‘l-ġanī-, Mevlānā ‘Ömer Rūşenī, beyt:

(8) ‘Omruhū **kebeyti‘l-ma‘mūri**⁷⁷

[73a] **Mādārat fī**⁷⁸ (1) **ḳuşūru‘l-cenneti min ḥūr u ḳuşūr**

işāret itdi men faḳīr-i za‘īfe, naḥīf-i lehīfe, (2) ki ihtişār vechiyle bilen bile, bilmeyen bilmeye, bu bir Türkīsini, miñg ma‘nīden (3) birisini, şerḥ idem ve yolında cān u dil tarḥ idem ve Türkī budur, şi‘ir:

(4) Mest-i rāḥ olan müsterāḥ olmaz

Müsterāḥ olan mest-i rāḥ olmaz

(5) Ey dil āḥ it āḥ murġ-ı ‘ışḳ[i]çün

Hāy [u] hū bigi ḥoş cenāḥ olmaz

(6) Dutma boş sākī duḥter-i tāki

⁷² Metinde şeh-ber olarak yazılmıştır.

⁷³ Metinde reval olarak yazılmıştır.

⁷⁴ Bu beytin iki mısrasında da vezin bozulmaktadır.

⁷⁵ **سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنَ الْآيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ** **Bir gece, kendisine** âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir (İsra 17/1).

⁷⁶ **فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ** **Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi. (Gözleriyle) gördüğünü kalbi yalanlamadı** (Necim 53/10).

⁷⁷ **وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ** Beyt-i Ma'mûr (Tur 52/ 4).

⁷⁸ A nüshasının başlangıcı.

‘İşk ile ‘akd it bī-nikāh olmaz

(7) Aç gözünğ şūfī iç mey-i şāfī

Zühd[i] koy dime mey mubāh olmaz

(8) Sāde-rūlardan yumma göz zāhid

Revnaķı ‘iškunğ bī-mülāh olmaz

(9) Rūšenī irdi anda kim anda

Şām[1] görünmez hem şabāh olmaz

(10) Subh-dem sākī dur şabūhı şun

Rāhat-ı rūhunğ ğayr-ı rāh olmaz, şi‘ir:

[Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ülün Fe‘ül]

(11) Semi‘nā aṭa‘nā⁷⁹ cevāb eyledüm

Dil [ü] cāna andan hiṭāb eyledüm

(12) Ki ey maḥzen-i genc-i sırr-ı ezel

Sanğa öz evüm didi ol lem yezel

79 اَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا اُنزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّ اَمَّنَ بِاللّٰهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ لَّا نَفَرَقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا
Peygamber, Rabbi tarafından kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. «Allah'ın peygamberlerinden hiçbiri arasında ayırım yapmayız. **İşittik, itaat ettik.** Ey Rabbimiz, affına sığındık! Dönüş sanadır» dediler (Bakara 2/285).

مِنَ الدِّينِ هَادُوا بِحَرْفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعُ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لِيَا بِالسَّبْتِهِمْ وَطَعْنَا فِي
الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعُ وَأَنْظَرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللّٰهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ اِلَّا قَلِيلاً
Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dine saldırarak (Peygambere karşı) «İşittik ve karşı geldik», «dinle, dinlemez olası», «râinâ» derler. Eğer onlar «İşittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet» deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri (gerçeği kabul etmemeleri) sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Artık pek az inanırlar (Nisa 4/46)
Allah'ın size olan nimetini, «Duyduk ve kabul ettik» dediğiniz zaman sizi bununla bağladığı (O'na verdiğiniz) sözü hatırlayın ve Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, kalblerin içindekini bilmektedir (Maide 5/7).

اِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ اِذَا دُعُوا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ
hüküm vermesi için Allah'a ve Resûlüne davet edildiklerinde, müminlerin sözü ancak «İşittik ve itaat ettik» demeleridir. İşte asıl bunlar kurtuluşa erenlerdir (Nur 24/51).

(13) Uyan ğaflet uyhusundan bu dem⁸⁰

Bilesünĝ meger ma‘nī-i cām-ı Cem

(14) Bu dilden o dil-cūnuñ işitdi sözi

Gül ü lāle-nisbet açıldı yūzi, şī‘ir:

[Müfteilün/ Müfteilün/Fāilün]

(15) Didi maŋga ey saŋga cānum fedā

Ḳalbünĝ ola şāf-ter ez-kimyā

(16) Di maŋga bir doĝru naşīḥat ki men

İşidem anı giderüp mā u men

(17) Mā u benim ref‘ olice k aradan

Mazḥar-ı luṭf ide meni yaradan

(18) Naşīḥat:

[Mef‘ülü Mefā‘ilün Fe‘ülün]

(19) Ey ḥaste gönĝül işit bu pendı

Dermāna yetür bu derd-mendi

(20) Pendim bu durur saŋga ki dā’im

Her şubḥ uyaĝ ol olma nā’im

[73b]

(1) Ğafletde giçürme rüzĝarı

Fevt eyleme leyl ile nehārı

(2) Ṭā‘āt u ‘ibādet eyle giçgil

Vaḥdet meyini müdām içgil

(3) Şābit-ḳadem ol şerī‘at içre

Şāhib-kerem ol ṭarīḳat içre

(4) Eşbāḥ-ı ḥaḳīḳati kemāhī

Fehm it ki budur re[h]-i İlähī

⁸⁰ Mısra vezne uymamaktadır.

(5)Tevhîd yolında ek hubûbı

Sırr-ı sebz ide bu huşık vücûbı, neşr;

(6) çün bağı gönğül işiddi bu pendî, dilinden açıldı bendî, süsen-i azâde (7) kimi, uzattı dilün, lâl eyledi lâle-nisbet gülşen bülbülin, aldı kalem (8) eline, bağladı kemer beline, men faķîre muķî‘ oldı, her ne men didim Semî‘ oldı, (9) bu hadîşüñ kuvvetiyle haķķunğ ‘ināyetiyle RüşenİNünğ himmetiyle ki **inne mine’l cesedi muzğaten izā** (10) **şalahat şalaħa’l-beden [kulluhu] ve izā fesseded fesede’l-beden [kulluhu] elā ve hiye’l-ķalbu**⁸¹ mañga (11) yār oldı ve nazmım kimi gevher-bār oldı, münācāt:

[Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün]

(10) İlahî men men ol ‘āşî ķulım kim

Meni mā u men itdi nefse teslīm

(11) ‘İnān-ı ihtiyārım nefis elünde

Yorıldı merkebim anuñ yolında

(12) Dilim mir’ātini ol pasa saldı

Gönğül cām-ı Cemini daşa çaldı

(13) Maķamım ‘ālem-i lāhūt iken vāy

Mañga nāsūt içinde eyledi cāy

(14) Nişîminğken mañga ‘arş-ı mu‘allā

Olupdur āşiyānum arz-ı ğabrā

(15) Sañgadur müşteķāyam yā İlahî

Ki bes bî-cān ķalmışdur İlahî

(16) Anğa bir kez daħı luţf it nazār ķıl

Dilinde dā’imā zıkr-i Şamed ķıl

⁸¹ Dikkat edin! Bedende bir et parçası vardır ki, o iyi ve sağlam olursa, bütün beden sağlam olur. O bozuk olursa, bütün beden bozuk olur. Bilesiniz ki, o kalptir (Buharî, İman, 39; Müslim, Musakât, 107).

- (17) Anı nef-s-i hevādan kıl muşaffā
Anı mā u menīden kıl müberrā
- (18) Eger ‘ām ise ol hāş it bu yolda
Anı bir şāhib ihlāş it bu yolda
- [74a] (1) Anğa feth eylegil ebvāb-ı ‘ışkı
Müheyyā kıl anğa esbāb-ı ‘ışkı
- (2) Dilinde kıl revān ‘irfān bulağı
Kim ola ma‘kad-ı şıdkunğ durağı
- (3) Anı kıl Muşafānuñ ümmetinden
Anğa öğret bu ‘ilmünğ hikmetinden
- (4) İlahī uzatma sözünğ kes, ki diyüpdürler ehl-i nefes evde olsa (5) kes, anğa bu şarf bes, gel imdi söze ağāz it hümā-nisbet (6) pervāz, sāz eylegil me‘ānī sāzını beyān eyle anuñ gizlü rāzını ya‘nī; (7) fehm eyle ey tālib-i şādık ve ey bu ma‘nī şerhine ‘āşık bu beytünğ sırrını (8) tā göresünğ Hākkunğ birrini, beyt-i evvel:

"Mest-i rāh olan müsterāh olmaz
Müsterāh olan mest-i rāh olmaz"

- (9) Ki murād "mest-i rāh"dan ol ‘āşıklardur ki şarāb-ı ezelden ve ‘ināyet-i (10) lem-yezelden mest ü medhūş olupdurlar ve nefha-i rūh‘ul-ķudsdan dolupdurlar, nazm:

[Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün]

- (11) Tecellī cāmını nūş eyleyenler
Ayuğken ‘aklı bī-hūş eyleyenler
- (12) Bilen sırrı **ebiytu ‘inde rabbi**⁸²

⁸² Rabbin seni muhafaza etmesi olan.

Olaruñg albine ekmiş bu abbı

(13) Ki dā'im mest olalar cām-ı Cemden

Daı fikr itmeyeler pīř [ü] kemden

(14) Fenā dārında bulalar beāyı

Beā dārında göreler liāyı

(15) **Saāhum rabbuhum**⁸³ den mest olardur

aıat nıstide hest olardur, nesr;

(16) Söz uzanmasun deyi **el kışşa** kışa kılam, ki oraram bu sözde alam, (17) ey dervış-i dil-rış un bilduñg ki "mest-i rā olan"lar ehl-i 'irfān (18) imiş bilgil ki "müsterā"dan murād, dünyā-yı denıdr ki menba'-ı mā u men(19)-dr ya'nı; mest-i rā-ı r-efzā olanlar ve tecrıd maamında řāib-i sırr-ı (1) **denā fetedellā**⁸⁴ olanlar dünyā-yı dna ve nefis-i vārna meyl eylemezler bu adıřuñg (2) mutezāsı ile **ed'dünyā cıfetun ve alibuhā kilābun**⁸⁵ ve "müsterā olan mest-i rā olmaz" (3) ya'nı; ol kimseler ki řarāb-ı gāfletten mest olupdurlar ve bend-i hevā v hevesde (4) pā-best ve alā-ı zemıme ile muttaşıf dururlar ve şms-ı ervāları mnkesif (5) ve armhre bilmezler ki dürr midür yā nedür ve kibr [ü] ased duzaında cānları (6) yanadur ki **ula'ike k'el en'āmi belhum eal**⁸⁶ olaruñg řānında nāzil, zırā ki (7) buldı

[74b]

⁸³ عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ سَنَدُسٌ خُضْرٌ وَأَسْتَبْرَقٌ وَحَلُّوا أَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَمَهُمْ رِبَاهٌ شَرَابًا طَهُورًا Üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır; gümüş bilezikler takınmışlardır. **Rableri onlara tertemiz bir iki iirir** (İnsan 76/21).

⁸⁴ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى Sonra **(Muhammed'e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı** (Necm 53/8).

⁸⁵ Dünya bir cıfedir (leştir, pisliktir); onun talipleri ise kpeklerdir. (Yahya el-Crcanı, *Tertibu'l-Emali*, II, 267; Bu, Hz. Ali radiyallahu anh'ın sözü olarak gemektedir).

⁸⁶ وَلَقَدْ دَرَأْنَا لِحَٰثِمٍ كَثِيرًا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا Andolsun, biz cinler ve insanlardan birounu cehennem iin yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. **İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar.** İşte asıl gafiller onlardır (Araf 7/179).

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِن هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَل هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا Yoksa sen, onların ounun gerekten (söz) dinleyeceini yahut dşneceini mi sanıyorsun? Hayır, **onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar yolca daha da sapıktırlar** (Furkan 25/44).

Hağ iken oldu bātıl ve devlet-i acili satdılar dünyā-yı ‘acile (8) ve bağşendeliğ kılmadılar yalankaviç aç ile haçan kâbil-i feyz-i İlāhî olsalar (9) yā ğavvāş-i bağr-i nā-mütenāhî, nazm:

[Mefā‘īlün Mefā‘īlün Fe‘ūlün]

- (10) Ne bilsünler nedür cām-ı hağīkāt
Olar ki mest imiş ez h^vāb-ı ğaflet
- (11) Kaçan nūş ideler cām-ı **sakāhüm**⁸⁷
Ne bilsünler rumūz-ı⁸⁸ **fe hüve me‘aküm**⁸⁹
- (12) Müsem māyı ne bilsün yāğud ismi
O kim bilmez nedür cān ile cismi
- (13) Vücūdundan habersiz olan ādem
Ne bilsün dem nedür yā İbn-i Meryem
- (14) Ne bilsün kim nedür rāğ ile rūhı
Nice fehm eylesün feth [u] fütūhı
- (15) Anunğ menzilgehidür mülk-i nāsūt
Anğa çün kuvvet-i nefis oldu mākūt⁹⁰
- (16) Ve çün luğat-i "müsterāğ" meşhürdür, söylemekden ihtirāz eyledüm ve özge
(17) sözi sāz eyledüm ya‘nî; bu bir vechi dağı dimek olur bu hadīşüñ muktezāsı (18)
ile ed’dünyā harāmun ‘alā ehl’il-ahireti ve lahiretü harāmun ‘alā ehl’id-dünyā ve humā
harāmun (19) ‘alā ehl’illāhi⁹¹ ma‘nî-yi hadīş budur kim dünyā harāmdur ahiret ehline

⁸⁷ عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ سُنْدُسٌ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُوا بِسَاوِرٍ مِّنْ فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا Üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır; gümüş bilezikler takınmışlardır. **Rableri onlara tertemiz bir içki içirir** (İnsan 76/21).

⁸⁸ Bu mısra vezne uymamaktadır.

⁸⁹ وَهُوَ مَعَكُمْ Nerede olsanız (Hadid 57/4).

⁹⁰ Müellif metnin kenarına "helva" olarak anlam vermiştir.

⁹¹ Ahiret ehline dünya haramdır, dünya ehline ahiret haramdır. Ehlullah’a dünya ve ahiretin her ikisi de haramdır (el-Aclûnî, 1997: C.I, s.362, n.1312; Albani, 1992: C.I, s. 105, n.32).

[89a]

ve ahiret⁹² (1) ḥarām-durur dünyā ehline ve ikisi daḥı ḥarāmdur Ḥaḫ ehline pes eyle olgeç (2) bu beytünḡ ma'nīsi muṭābıḳdur bu ḥadīse ya'nī; olar kim tecrīd 'āleminde tefrīdi buldı, (3) ikilikden giçüben tevḥīdi buldı, ṭabī'at ḳaydından küşād oldı cānları, küfr (4) vü şerlerden ḳurtıldı ĩmānları, hemān sidre neşeti oldı ḳavsları, (5) ve ḥ'vān-ı **nahnu nerzuḳuhum**⁹³ oldı ülüşleri, müsterāḥ-ı dünyāya zāḡ u zaḡan kimi (6) meyl eylemezler ve anuñ murdārına kerkes kimi ḳonmazlar, 'alāyıḳdan ve 'avāyıḳdan (7) ayırtlaşup, Ḥaḫ yolında cān [u] dilden dürüşüp, zıkr ü fikr ile giçürürler (8) evḳātı, tā göreler tecellī-i şıfātı [vü] zātı, hıçe sanurlar kāyinātı, Ḥaḫdan ḥālī görmezler (9) Ka'be ve sūminātı, mest-i rāḥ-ı ḥaḳīḳat olardur, cenāḥ-ı necāḥ-ı ṭarīḳat olardur, (10) şalāḥ u felāḥ-ı şerī'at olardur, ve yine bilgil ki "müsterāḥ"unḡ bir ma'nīsi istirāḥatdandur (11) ya'nī; diñglenmiş çün bildünḡ ki "müsterāḥ" rāḥat dapmışdur bu (12) sözünḡ ma'nīsi bu olur kim "mest-i rāḥ olanlar müsterāḥ olmaz" ya'nī; diñglenmezler (13) mādām ki bu dār-ı dünyāda ḥayātları bāḳīdür, olara istirāḥāt ḡayr-ı vāḳ'ı, pes (14) her biri ol "mest-i rāḥ"dan melḥūz-ı nażar-ı 'ināyet-i ezeli'dür, me'mürdur bir (15) işe, kimi da'vetdür ḥulḳ-ı Ḥaḫḳa ve kimi infāḳ u taşadduḳa ve kimi mücāhedeye (16) ve kimi taḥşīl-i 'ulūma ve kimi mübtelādur belāya **inne eşedde'l-belā'i 'ale'l-enbiyā-i şumme** (17) **'ale'l-evliyā'i şumme 'ale'l- emşeli**⁹⁴ ve yine ḥadīş-i şaḫīḥdür **ed'dunyā sicnun ilmu'minī** (18) **ve cennetun li'l-kāfir**⁹⁵ pes mümkün degül zindān içinde maḥbūs olanlara istirāḥat, (19) yā ṭaleb-i rāḥat ve yine ḥadīş-i nebevīdür -'aleyhi's-selām- **ḥuffet e'l-cennetu bi'l-**

⁹² Varak numaralarında kenara verilen numaralar metindeki orijinal numaralardır. METni düzenledikten sonra verilen numaralar dipnot olarak verilmiştir. [75a]

⁹³ وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَسْبِيَ إِمْلَاقٌ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. **Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz.** Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur (İsra 17/31).

⁹⁴ Belâların en şiddetlisi peygamberlere, sonra velilere, sonra da onlara en çok benzeyen kimselere gelir (Tirmizî, Zühd, 57; İbn Mace, Fiten, 23).

⁹⁵ Dünya müminin zindanı kafirin cennetidir (İbn Mace, Zühd, 3).

[89b]

mekârihi (20) ve **huffet e'n-nâru bi's-şehavâti**⁹⁶ ve ma'nî-i hadîs budur kim cennet sarp işler⁹⁷ (1) ile ve nefse güç gelen umûr ile çevrilmişdür ve cehennem lezzât u shevât-ı (2) nefsâniyye ile cebirlenmişdür görmez misinğ ki şerî'atde şavm u şalât hacc u zekat (3) kimi müselmân olanlara farzdur ve yine yalan söylemekden ve gıybetden ve helâl u haramı (4) fark eylememekden ihtirâz lâzımdur ve bu eşkâl, nefse katı güç gelür ve her kim (5) buları işlemez haçan cennete lâyıq olur ve her kim lezzet-i dünyâyâ aldanup (6) nefis murâdıncâ bir kadem basar cehennem odının odınıdır ol bî-başar, ki şa'îr söyler:

(7) **Ve hâlifî'n-nefse ve's-şeytâne vâ'sihime**

Ve in humâ mahhadake e'n-nuşha fettehimi⁹⁸

(8) Ki âyet-i **ülâike cezâhüm**⁹⁹ cehennem olaruñ şânındadır vallâhü 'alem ve yine bu bir vechi (9) dahı dinğle ve ma'nîsini anğla kim çün "mest-i râh"ı bildünğ ki ehl-i Hâkdur ya'nî; (10) ehlu'llâh her gâh ki dünyâyâ meyl eyleseler ol meyl olara hicâb vâki' olmaz (11) ve oları seyr ü sülûkden mâni', zîrâ her neye ki teveccüh eylerler Hâk rızâsını (12) gözlerler ve meyli olaruñ hükminden hâlî degül, ki hadîs-i şahîhdür bu **ittekû firâsete'l-(13)mu'min fe innehu yenzuru binürillâhi**¹⁰⁰ meşelâ efsüncü nice ki ılanı dutsa anğa mazarrat (14) eylemez, ehl-i Hâkka dünyâdan ziyân gelmez, zîrâ ki ne geldüğündedirler (15) ve ne gitdüğünde dünyâ olara yüz ursa şâd olmazlar veyâ yüz çevirse (16) ğamgîn niçünki olaruñ maqşûdı cemî-i eşyâdan ne yalguz âhîret u dünyâdan (17) iltimâs-ı merzât-ı vechullâhıdır ki bu âyet-i kerîme olaruñ şânındadır ey (18) kalbi âgâh **fe eynemâ tüvellü feşemme vechullâh**¹⁰¹ oları

⁹⁶ Cennet mekârihle örtüldü, Cehennem ise şehvetlerle örtüldü. (Müslim, Cennet, 1).

⁹⁷ [75b]

⁹⁸ Nefse ve şeytana muhalifet et, o ikisine de isyan et. Şayet sana samimi bir şekilde nasihat etseler bile onlara güvenme.

⁹⁹ **أُولَئِكَ جَزَاؤُهُمْ** İşte onların mükâfatı (Al-i İmran 3/136).

¹⁰⁰ Müminin ferasetinden sakınınız zira o cenabı hakkın nuru ile bakar (Tirmizî, Tefsir, 16).

¹⁰¹ Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (zâtı) oradadır (Bakara 2/115).

özge kıyās eyleme ki **li ma'**(19)-**allāh**¹⁰² vaqtinūñ şāhib-i esrārı, el-faqr u fahrīniñ zūlfikār-ı iftiḥārı, meclīs-i (20) 'ıŝkuñ ıarab-engīzi, Mıŝr-ı vüçüdünüñ 'azīz-i mu'allimi olan ŝems-i Tebrīzī¹⁰³¹⁰⁴

[90a]

(1) 'ilm-i ledünnününĝ kāŝif-i 'ulūmı, ya'nī Mevlānā Celāle'd'dīn-i Rümī, -ııddise sirruh- bu ma'nīde (2) bir beyt söyleyüpdür ki:

Hāmūŝ kon gam-hāre meŝov āher

*An nefes ki 'ārif ŝod emān-ı güvā*¹⁰⁵

(3) *Be-yār şeved āŝık ammā ne-mī-mīred*

*Meh-i körpe şeved lāger īŝān nehāhed ŝod*¹⁰⁶

(4) Ya'nī; her gāh ki, ol mest-i rāḥ-ı ḥakīkīlerden bir ma'ŝıyyet ŝadır olsa bilā- (5) ihtiyār olarunĝ 'urūcina ve terakķī-i ervāḥlarunĝ zāt'ül-burūcuna, tenezzül olsa (6) ol kadar olmaz ki 'avām mertebelerine dāḥil olalar pes ma'nīsı beytünĝ bu ola ki (7) bīmār olur 'āŝık ammā olmaz ayınca ki incelür ay yıldız olmaz ve rivāyetdür (8) ki Ḥazret-i Muḥammed Muŝtafādan -'aleyhis's-salāt u ve's-selām- ki **izā eḥabba'l-lāhu 'abden** (9) **lem yedurruḥu zembun**¹⁰⁷ ya'nī; Ḥaḳ te'ālā bir kılını sevse günāhı anga mażarrat eylemez ki (10) Ḥaḳ subḥānehu ve te'ālā muḥkem tenzīlinde söyler **setübeddilü seyyiātihim ḥasenāt**¹⁰⁸ ol günāh[ı] (11) Ḥaḳ te'ālā 'āķibetü'l- emr ḥasenāta mübeddel eyler, meŝelā tevfiķ erzānı kılur, ki ṭā'at (12) u 'ibādete meŝĝül olur pes kıldıĝı ḥasenāt, seyyi'āti maḥv eyler ya'nī; Ḥaḳ (13) subḥānehu ve te'ālā

¹⁰² Allah benimledir.

¹⁰³ [76a]

¹⁰⁴ Metin anlam olarak birbirini takip etmektedir ancak kelimeler uyuşmamaktadır. Bu sebeple bu arada bir varanın eksik olduğu kanatındeyiz.

¹⁰⁵ Âşık hastalanır ama ölmez, ay ne kadar incelirse incelsin yıldız olmaz (Divan, 610/7).

¹⁰⁶ Susmuş, sus ve bu kadar üzülme! Âşık olan nefis emmare olmaz (Divan 610/6).

¹⁰⁷ Allah bir kulunu sevdiğinde o kula günah zarar vermez (Suyutî, Camiu'l-Ehadis, Hadis n. 11043).

¹⁰⁸ **حَسَنَاتِهِمْ** Kötülüklerini iyiliklere çevirir (Furkan 25/70).

günāhını ‘afv eyler **inne’l-ḥasenāte yüzhibnes’s-seyyi’at**¹⁰⁹ korḥaram (14) söz uzana,
sala meni ziyāna, ki **el-kelāmu yecurrul kelām**,¹¹⁰ muḥtaşar kıldum ves’selām,

[Mefā’ılün Mefā’ılün Fe’ülün]

- (15) İçen cām-ı muḥabbetden şarābı
Gören pīr-i muğāndan feth-i bābı
- (16) Ḥabīr olan Kelīmünüg hem-deminden
Dem uran ‘İsi-i Meryem deminden
- (17) Bilür bu ıştılāḥ içre şalāḥı
Duyar kim Rüşenīnünüg mest-i rāḥı
- (18) Ne ma’nī gösterür ehl-i tarīḳa
Ki sözünüg yüzidür ‘ışk-ı ḥaḳīḳa
- (19) Mecāz ehli daḥı olmaya maḥrūm
Ḳıla ma’nīsini zāhire ma’lūm¹¹¹
- [90b] (1) Eger zāhirde ber vaḳt-i şeri’at
Degül te’vīl ider ehl-i ḥaḳīḳat
- (2) Ki her sözden nedür anuñ murādı
Ki best itdi sözi **seb’an şidādā**¹¹²
- (3) Ḥ^vāh-ı iḳrār eyle ḥ^vāh inkār ya’nī
Ki vār her süretünüg zātında ma’nī
- (4) Başıret ehli şüretten geçerler
Ḥaḳīḳat cām-ı ma’nīden içerler

¹⁰⁹ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَرُفَاً مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُدْهِنُ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرِي لِلذَّاكِرِينَ Gündüzün iki ucunda, gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. **Çünkü iyilikler kötülükleri (günahları) giderir.** Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır (Hud 11/114).

¹¹⁰ Söz sözü uzatır.

¹¹¹ [76b]

¹¹² سَبْعًا شِدَادًا yedi kat sağlam gök (Nebe 78/12).

(5) Ve yine bilgil ey yār u vefādār ki "mest-i rāḥ" beytinüñ iki ciheti vār bir[i] ‘ulvī,
(6) biri süflī, işāretdür vücūd–ı insāna, nazar kı̄l kudret-i Yezdāna, ki ḥil‘at-i (7)
ademi nice kı̄ldı terkīb, **innehu leṣey ’ün ‘acib**¹¹³ ya‘nī; çehār tab‘-ı muḥtelīfden od
(8) ve su ve toprāġ hevā ve alefden odıyla bil ‘ālem-i ‘ulvīdendür ve toprāġ ile (9) su
‘ālem-i suflīden ve bu āyet delīl-i rüşendür ki **veleḳad kerremnā benī ādem** (10) ve
ḥamelnāhüm fī’l berri ve’l-baḥri¹¹⁴ ve murād "ber ile baḥr"den ‘ālem-i ervāḥ ile
eşbāḥdur (11) ki biri "mest-i rāḥ" ve biri "müsterāḥ"dur ‘ālem-i ervāḥ mest-i rāḥ-ı
ezel (12) ü ebeddür ve ‘ālem-i eşbāḥ muḳayyed-ı her nīk ü beddür, ‘ālem-i ervāḥ
şāfdur (13) küdüretden, ‘ālem-i eşbāḥ doludur ḳan ile etden, beyt;

[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]

- (14) Mest-i rāḥunġ menzili a‘lā-durur
Şāhidi bu sözüñ **ev ednā**¹¹⁵-durur
- (15) Mest-i rāḥ olan kı̄lur çarḥa ‘ur ūc
Āşiyān olur anġa zātu’l-burūc
- (16) Mest-i rāḥunġ cünbüşi bālāyadur
Lā-yı nefyi terk idüp illāyadur
- (17) Mest-i rāḥunġdur **saḳāhüm**¹¹⁶ şerbeti
Ḳütı olur Ḥaḳ te‘ālā kuvveti
- (18) Mest-i rāḥunġ menzili esfeldedür
Nāşe kim gönġli anunġ mühmelledür

¹¹³ بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ Aralarından bir uyarıcının gelmesine şaşıtlar da, kâfirler şöyle dediler: Bu **şaşılacak bir şeydir** (Kaf 50/2).

¹¹⁴ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا **Andolsun, biz insanoġlunu şerefli kı̄ldık. Onları karada ve denizde taşdığ.** Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın bir çoġundan üstün kı̄ldık (İsra 17/70).

¹¹⁵ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ Sonra (Muhammed'e) yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki (birleştirelmiş) iki yay arası kadar, hatta **daha da yakın oldu** (Necm 53/8).

¹¹⁶ سَقَّيْنَاهُمْ مِنْهُمْ رَبُّهُمْ Rableri onlara içirir (İnsan 76/21).

(19) Müsterāh olan denīdür dünyede

Gerçi māl ile ğanīdür dünyede¹¹⁷

[75a]

(1) Şüretā ger müsterāh ādem durur

Ehl-i ma'nī katında nā-maḥrem durur¹¹⁸

(2) Ve bu sözden maḫşūd beyle görünür ki her insānıñ ki rūḫī tarafı ğālibdür (3) ve maḫām-ı me'lūfüne rāğıb, ol "müsterāh olmaz" ya'nī; 'ālem-i esfele meyl (4) eylemez ve adı anuñ insāndur ki iştiḫākı anuñ ünsden ola ve tā bendi (5) rūḫu'l-ḫudsden ve ol kimsenüñ ki taraf-ı nefsi ḫuvvetlüdür, ve āyinesi (6) küdüretlüdür ol "müsterāh"dur, 'ālem-i ervāḫa teraḫḫī ḫılmaz ve bātıldan (7) Ḥaḫḫı bilmez şüretā insan-durur ve iştiḫākı nisyāndandur **lā farḫa beynehu** (8) **ve beyne**¹¹⁹ ḫolu **innehu min 'amelu'ş-şeytān**¹²⁰ pes ol insān degül ma'nīde (9) zirā ki muḫayyeddür dünyā-ı denīde yine bu bir vechi ğuş eyleyüb ḫāmuş (10) ol ve bu sözüñg ma'nīsine ḫalka-be-ğuş ya'nī; çün bildünĝ ki "mest-i (11) rāḫ" beytünde iki cihet ḫāşıldur ki murād andan insān-ı kāmıldür (12) ki seyri anuñ 'ālem-i mülk ü melekütür **veleḫad sebbetnā bihi fu'ādek**¹²¹ (13) ḫalbinde meşbüt āyine-i cihān-nümā olur anuñ ḫalbi ve menzil-gehi olur (14) **ebeytü 'inde rabbī**¹²² pes nice kim āyinenin iki ciheti var ya'nī keşif u (15) laḫif pes insān daḫı bu iki şıfatdandır şerif, nazm:

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

(17) Ḥaḫ te'ālā gözgüsi mü'min durur

¹¹⁷[77a]

¹¹⁸ Bu mısra vezne uymamaktadır.

¹¹⁹ Onlar arasında bir fark yoktur.

¹²⁰ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَى حِينٍ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يُتْتَلِيَانِ هَذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَعَاثَ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ Musa, ahalesinin habersiz olduğu bir sırada şehre girdi. Orada, biri kendi tarafından, diğeri düşman tarafından olan iki adamı birbiriyle döğüşür buldu. Kendi tarafından olanı, düşmana karşı ondan yardım diledi. Musa da ötekine, bir yumruk vurup ölümüne sebep oldu. (Bunun üzerine:) **Bu şeytan işidir.** O, gerçekten saptırıcı, apaçık bir düşman, dedi (Kasas 28/15).

¹²¹ بِهِ فُؤَادَكَ Teskin edecek haber (Hud 11/120).

¹²² Rabbin seni muhafaza tmesi olan.

Her belādan hāṭırı eymin durur

(18) Mü'min olanuñ dili mir'āt olur

Menba'-ı vaḥy ile ilhāmāt olur

(19) Mü'mine mü'min durur āyīne hem

Mü'min ism-i Ḥaḳ durur ey muḥteşem

(20) Mü'mine çün mü'min oldı āy[ī]ne

Gizlü ḳalmaz nesne rūşen zāyine

(21) Mü'min olanuñ dili mü'min olur

Germ [ü] nerm [ü] ḳābil-i tezyīn olur¹²³

[75b]

(1) Mü'minḡi şāf eyle ey mü'min şifāt

Tā ki yana hāṭırunḡda şem'i zāt

(2) Ey dil āh it āh murḡ-ı 'ışḳ çün

Hāy u hū bigi ḡoş cenāḡ olmaz

(3) Gel ey yār-ı muvāfiḳ ve ey hem-dem-i şādıḳ ikinci beytüñg ma'nīsini ḡuş

eyle (4) ve ma'rifet cāmını nūş, çıḡar panbuḡ ḳulaḡından, oḡıma ḳurrādan, (5) oḡı

aḡadan, ders eyle ma'rifet kitābını, nūş eyle ḡaḳīḳat şarābın[ı], nazm:

[Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül]

(6) Çü sensin bugün maḳşad-ı **kün-fe-kān**¹²⁴

¹²³ [77b]

¹²⁴ Şair vezne uydurmak adına muhtemelen **بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ**

(O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır. Bir şeyi dilediğinde ona sadece «Ol!» **der, o da**

hemen oluverir (Bakara 2/117) ve

قَالَتْ رَبِّ انِّي بِكَونٍ لِّي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

Meryem: Rabbim! dedi, bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur? Allah şöyle

buyurdu: İşte böyledir, Allah dilediğini yaratır. Bir işe hükmedince ona sadece «Ol!» **der; o**

da oluverir. (Al-i İmran 3/47) ve

Neden yire hāk için dutduñg mekân

(7) Mekânıñg senüñ 'arş-ı sultân iken

Maķāmıñg senüñ ķurb-ı sultân iken

(8) Neden mesken itdüñg fenā dārını

Unutduñg be-küllī beķā dārını

(9) Gel imdi hevā vü hevesden giçüp

Şarāb-ı ezelden peyāpey içüp

(10) Kadem bas felek başına ser-be-ser

Bu nev-pāyeye mest ayağın be-ser

(11) Hümā-nisbet içgil gönğül balını

Bu zenbūr[a] koy nış eyle bālını

(12) Ki her nūşa bir nış lāzım durur

Gül ile tiken çok mülāzımdurur

(13) Cenāh-ı necāhı küşāde eylegil

Öz eski maķāmıñgı yād eylegil

(14) İşıtgil bu şerhi ki geldi dile

Elem neşrah¹²⁵ından irişdi dile

(15) Nesr; ya'nī "ey dil" ki āyine-i Hāk idüñ ve cām-ı cihān-nümāyı muṭlaķ,

maķāmıñg (16) 'ālem-i ervāh iken eşbāh oldı, rūḥıñg "mest-i rāh" iken "müsterāh"

(17) oldı, 'ālem-i 'ālādan esfele geldüñg, ey nāzenīn ki **veleķad ḥalaķnā'l-insāne**

(18) **fī aḥseni taķvīm şümme radednāhü esfele sāfilīn**¹²⁶ şāhbāz-ı dest-i ķudret (19)

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ Allah nezdinde İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona «Ol!» dedi ve oluverdi (Al-i İmran 3/59) ayetini bu biçimde kullanmıştır.

¹²⁵ أَلَمْ نُشْرِكْ لَكَ صَدْرَكَ Biz senin göğsünü **açıp genişletmedik mi?** (İnşirah 94/1).

¹²⁶ İncire, zeytine, Sina dağına ve şu emîn beldeye yemin ederim ki, biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik (Tin 95/4-5).

iken baygüş olduŋ, tūṭī-i şīrīn zebān iken ḥāmuş olduŋ, (20) mıkṛāz-ı dünyā kesdi bāl u perinŋ, Mışr-ı vücūd içre ‘azīz iken¹²⁷

[76a]

(1) apardı gel imdi nişimîn ḳada‘im yād eyle, bāl ni‘metinüŋ

(2) keşān eyle, eyle ki Ḥāfız-ı Şīrāzī -‘aleyh ‘r-rahme- söyler, şī‘ir:

(3) *[Ki] Ey bülend-nażar şahbāz-ı sidre-nişīn*

Neşīmen-i to neh gonc-i mihnet‘abād est¹²⁸

(4) *To ra ze kongre-i arş mī-zenend-safīr*

Ne dānemet ki der īn dāmgeh çe oftadest¹²⁹

(5) Bu iki beytünŋ ma‘nīsi gečen sözlerden ma‘lūmdur, bilen bile bilmeyen bilmeyen (6) maḥrūmdur, pes Mevlānā Rūşenī -sellemehu ‘llāh- tenbīh için ḥiṭāb eyledi (7) ḳalbe¹³⁰ ki gönŋül şāf oluben ulaşmaya ḳalbe ve murād "āh eyle"mekden zārlıŋ (8) ve tazarru‘dur ki **ūd‘ū rabbekūm tazarru‘an**¹³¹ gice gündüz āh-ı dilsüz eyle, niyāz eyle, gāhī (9) niyāz u gāhī namāz eyle ve bu vechünŋ daḥı vechi var, ki "āh" dimekden (10) Ḥaḳḳuñ ismi ola kim ol lafzātullāhdur ki "āh" şūretinde mektūb olur (11) ya‘nī elif ve he ve yine¹³² "āh"ı ḳalb eylesen hā olur ve hā işāretdür (12) hūya ve hū işāretdür Allāhu te‘ālāya pes eyle dil zikrullāha ĩnçe¹³³ meşŋül (13) ol ve Ḥaḳ cezbesine maḳbūl, tā ol seni senden ala ve Ḥaḳḳunŋ doŋru (14) yolına sala ve ḳalbünŋden küdüreti cüdā ḳıla ve āyīne-i Ḥaḳ-nümā ḳıla ki el-

¹²⁷ [78a]

¹²⁸ Ey sidrede oturan yüce görüşlü büyük kartal, senin yuvan bu mihnet yurdu deŋildir (Divan 37/4).

¹²⁹ Arştan seni çağırıyorlar. Bilmiyorum bu tuzak yerine ne düşmüş (Divan 37/5).

¹³⁰ ḳalbe: ḳalbine S

¹³¹ ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ Rabbimize yalvara yakara ve gizlice dua edin.

Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez (Araf 7/55).

¹³² ve yine: -S

¹³³ ĩnçe: nice S

‘Alī -kerrema ‘llāhü veche-¹⁴² (4) **levle‘l-murabbī mā ‘areftu rabbi**¹⁴³ ve Mevlānā Celāled‘dīn-i Rūmī -‘aleyhi‘r-raḥme- söyler:

(5) *Ma şāhbāz-ı kudsīm ez āşiyān perīde*

*Behr-i şikār şayd der kālīb armīde*¹⁴⁴

(6) Ma‘nī-i beyt budur ki "men şāhbāz-ı ḥazret-i pādīşāham"¹⁴⁵ ve dest-amūzını pençe-i (7) kudretallāhum "*ez āşiyān perīde*" ya‘nī; ‘ālem-i ervāḥdan ‘ālem-i ecsāda geldüm, (8) āb u āteş u ḥāk u bāda geldüm, "*behr-i şikār şayd der kālīb-i armīde*" (9) ma‘nīsi bu kim ümmeti¹⁴⁶ şayd itmek için gönderdiler, kesb-i ma‘nī ve ma‘rifet (10) kılam ve ḥaḳīḳat-i mebde‘ vü me‘ādı bilem¹⁴⁷ ve mādām teraḳḳīde olam, ol nice ve gice¹⁴⁸ gündüz (11) kesb-i ma‘rifet ardınca ki ḥadīş-i Resūldür - ‘aleyhi‘s-selām- **men istevā yevmāhu** (12) **fehüve maḡbūnun**¹⁴⁹ yā murād¹⁵⁰ "şayd"dan ḥalāyık ola ki mürşid-i şāḥib irşād oları (13) şayd eyler ve şayyād-ı ḥaḳīḳi Ḥaḳ te‘ālādur, bu āyet delīl olur, kim Ḥazret-i (14) Resūl şānında nāzil olupdur, **vemā rameyte iz rameyt velākinnā‘llāhe ramā**¹⁵¹ (15) ḳorḥaram sözüüm muṭavvel ola muḥtaşar ḳıldum ve ḥazırlara bu ma‘nī¹⁵² ḥ‘ānını mā-ḥazar (16)

¹⁴² kim ... veche: -S

¹⁴³ Benim mürebbim olmasaydı Rabbime arif olamazdım.(Meşhur hadis kaynaklarında bulunamadı).

¹⁴⁴ Ben yuvasından koparılmış ve her avda (ölümde) huzur bulan bir kuşum... Biz mekansızlıktan gelmiş olan kartalız. Gaybı anlamak için kalıba girmişiz (Kaynaklarda bulunamadı).

¹⁴⁵ Metinde bādişah olarak yazılmıştır.

¹⁴⁶ ma‘nīsi bu kim ümmeti: ya‘nī beni S

¹⁴⁷ bilem: -S

¹⁴⁸ ve gice: gice ve S

¹⁴⁹ İki günü eşit olan aldanmıştır (Sehavî, el-Makasidü‘l-hasene, n. 1033).

¹⁵⁰ yā murād: -S

¹⁵¹ **فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ**

(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları; **attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu)**. Ve bunu, müminleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı).

Şüphesiz Allah işitendir, bilendir (Enfal 8/17).

¹⁵² bu ma‘nī: -A

getürem ve yine diñle ey lāyık-ı rāh-ı Hāḡ ve ey ‘āşık-ı ‘ışık-ı muṭlāk (17) ki "hāy [u] hū" dimekden murād bu görünür ya‘nī; "ey dil" ki meyl-i dünyāyı denī (18) kılıpsun ve ahlāk-ı zemīme ile mürtekeb olup, sen gel riyāzat (19) u ‘ibādeteye meşğül ol ve Hāḡkuñg¹⁵³ "hāy u hū"sunuñ cezbesine maḡbūl ki (20) seni bu küdüretten şāfī¹⁵⁴ eylemez illā ki bu ya¹⁵⁵ bāl-i seyr u sülūkuñga şeh-per¹⁵⁶(1) olmaz illā ki bu ve bu bir vechūñg dahı vech[i]¹⁵⁷ vār ey yār-ı vefādār (2) ki "hāy u hū"dan murād mestlik ola ki mest olan hāy hūy ve hūdan (3) oluplar¹⁵⁸ ve ayıg olan "hāy u hū"dan āsūde ya‘nī; seyr-i sülūk-ı (4) sālīke şarāb-ı ‘ışık olmasa ve vücūdı ol rāh-ı rūḡ-efzā ile (5) dolmasa ve anı ol şarāb ki ḡayr-ābdur dāyire-‘i ‘aḡldan yuyup pāk (6) eylemese¹⁵⁹ ve anı her nīk ü bedden bī-bāk, anuñ ‘urūcı kemāle irmez ve rūḡı (7) ḡābil-i envār-ı celāl vü cemāl¹⁶⁰ olmaz pes eyle olandan şoñra murḡ-ı (8) ‘ışık ki sālīk-i meczūbdur ve Hāḡ ḡazretine maṭlūb, "hāy u hū"dan yig (9) cenāḡ olmaya¹⁶¹ zīrā ki ol cenāḡ ile necāḡı dapar ve fesād işleri şalāḡ; şī‘ir:¹⁶²

[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]

- (10) Hāy u hūdan olmaya yek bir nefes
Murḡ-ı ‘ışık bāl ey zerrīn ḡafes
- (11) Hāy u hūdur bāl-i murḡ-ı cān-ı ‘ışık
Hāy u hūdur hem-dem-i sultān-ı ‘ışık
- (12) Hāy u hūdur ehl-i ‘ışıkuñ revnaḡı

¹⁵³ Hāḡkuñg: Hāḡ S

¹⁵⁴ şāfī: şāf S

¹⁵⁵ ya: -S

¹⁵⁶ [79a]

¹⁵⁷ Metinde vechūñg şeklinde yazılmıştır.

¹⁵⁸ oluplar: olurlar S

¹⁵⁹ eylemese: itmese S

¹⁶⁰ celāl vü cemāl: celālī vü cemālī

¹⁶¹ olmaya: olmaz S

¹⁶² şī‘ir: -A

- Hāy u hūdūr bahr-i ‘ıŝkuñ zevraķı¹⁶³
- (13) Hāy u hūdūr cezbe-i ķullāb-ı Hāķ
Ehl-i hāle hāy u hūdandur sebaķ
- (14) Hāy u hūdūr zıkr ü fikr-i ehl-i rāz
Hāy u hūdūr geh niyāz u gāh nāz¹⁶⁴
- (15) Hāy u hūdūr¹⁶⁵ naķd- i dükkān-ı elest
Hāy u hūdandur hayāt-ı her çi hest
- (16) Hāy u hūdūr maħrem-i sırr-ı ezel
Hāy u hūdūr ism-i Hāyy-i lem yezel¹⁶⁶
- (17) Hāy u hūdūr ŝöyle tesbīh-i melek
Hāy u hūdandur ķarār-ı nüħ felek
- (18) Hāy u hūdūr gāh pīr [u] gāh mürīd
Hāy u hūdūr gāh ŝāhid geh ŝehīd¹⁶⁷
- (19) Hāy u hūdūr ķūt rūħ-ı enbiyā
Dapdı¹⁶⁸ ķuvvet hāy u hūdān evliyā
- (20) Hāy u hūdān ism-i ‘aķam bellūdūr
Hāy u hūdān sırr-ı ādem bellūdūr¹⁶⁹
- [77b] (1) Hāy u hū oldı muħıķ-i kāyināt
Hāy u hūdūr gösteren zāt [u] ŝıfāt
- (2) Hāy u hūdandur İlähīnün sözi
Hāy u hūyadur ķamu söziñ yüzi

¹⁶³ Hāy u hūdūr bāl-i murĝ ... zevraķı: -S

¹⁶⁴ geh niyāz u gāh nāz: geh nāz gāh niyāz S

¹⁶⁵ Hāy u hūdūr: Hāydur A

¹⁶⁶ Hāy u hūdūr maħrem ... yezel: -S

¹⁶⁷ gāh ŝāhid geh ŝehīd: gāh ŝāh gāh ŝehīd S

¹⁶⁸ Dapdı: dutdı S

¹⁶⁹ [79b]

- (3) Yā İlāhī kı́l du‘āımı müstecāb
Hāy u hūdan sun baña¹⁷⁰ cām-ı şarāb
- (4) Hāy u hūy¹⁷¹ bāl-i ‘ışķ itgil maŋga
Tā uçam bu bāl ile senden yana¹⁷²
- (5) Aḥmedünġ rūḥı ḥaķı-çün yā İlāh
Ger İlāhī kı́ldısa becid günāh
- (6) Çek ķalem ḥarfine anı maḥv kı́l
Her ne kim kı́ldum zeleden ‘afv kı́l
- (7) Rūşenīnūñ ḥazretine lāyık it
Gönġlümi ġaflet meyinden ayık it
- (8) Dutma boş sākī duḥter-i tāki
‘ışķ ile ‘aķd it bī-nikāḥ olmaz, beyt-i sevvom;
- (9) Dinġle ey sālīk-i rāh-ı mehālīk ve ey vücūdı mülkine mālīk, üçinci¹⁷³ beytūñ
(10) ma‘nīsi eyle görünür ki ḥıṭāb ola Ḥaķ cānibinden mürşid-i kāmīle, kāmīl-i
vāşıla (11) ki murād "sākī"den mürşid-i mükemmildeki menba‘-ı feyż-i İlāhī ve
ser-çeşme-i baḥr-i nā-mütenāhī(12)-dür ve maṭla‘-ı envār-ı pādişāhī ve sākī ervāḥ-ı
ehl-i ṭalebdür ve nevāzende-sāz-ı (13) ṭarabdur ya‘nī; ey sākī-i bākī "boş dutma" ve
süst, nīşe ki sensen (14) ‘ahde dürüst duḥter-i tāki ya‘nī; ṭarīķ-i ḥaķīķī¹⁷⁴ zīrā ki
ṭarīķati¹⁷⁵ ehl-i taşavvuf pākīze (15) kıza nisbet kı́lupdurlar pes ey "sākī" ki
mürşid-i kāmilsen boş dutma ve (16) muḥkem dut Ḥaķ te‘ālā yolını, ve fark ilet

¹⁷⁰ baña: bir A

¹⁷¹ hūy: hū A

¹⁷² yana: saŋga A

¹⁷³ Metinde üçüncü şeklinde yazılmıştır.

¹⁷⁴ ḥaķīķī: Ḥaķķı A

¹⁷⁵ ṭarīķati: -A

[80a] ḥalāyika ṭuruḫ¹⁷⁶-ı muhtelifenüñ şağ u şolunı (17) ve bir qadem şerī‘at-ı ğarrādan daşra basma, ve da‘vetinği ḥalāyıkdan kesme, ve ṭālib¹⁷⁷ [ü] (18) rāğıbları bula hidāyet it,¹⁷⁸ cidd u cehd itseler maḥrūm-ı sırr-ı velāyet (19) it,¹⁷⁹ ve çün sākī-i cām-ı ḥaḫīkī oldunġ, Ḥaḫqa varmaġlıġa ṭarīkī bulduġ, esirgeme (20) ḥalāyıkdan feyż-i enfāsunġ, dolu dolu sun teşne-leblere kāsenġi, ve bu¹⁸⁰ (1) bir vechi daḫı diġle ey yār tā bilesing sırr-ı levlāk¹⁸¹ ki "boş dutma (2) dūḫter-i tāki" ma‘nīsi beyle görünür ki "tāk" üzüm ağacına dirler ve¹⁸² üzüm ağacında Ḥaḫ te‘ālā luṭf (3) u qahrına nisbet iki ḥāşiyet zāhir kılıpdur ya‘nī; "tāk"den üzüm durur ve (4) üzümde sirke vü şarāb ki¹⁸³ birisi şarābdur ve birisi¹⁸⁴ ḥayr āb pes (5) eyle olgeç "sākī"ye lāzımdur ki¹⁸⁵ Ḥaḫ te‘ālānuñ luṭf u qahrını yā qabz (6) u baştını yā tecellī-i celāl ü cemāl süst dutmaya ve biri birinden fark (7) itmeye ve bu āyeti unutmaya **kul küllün min ‘indillāhi**¹⁸⁶ ve bu ma‘nīde söyleyüpdürler, şī‘ir:

[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]

(8) Luṭf u qahrūñ ‘illeti ma‘nīde vāḥiddür velī

Bilmedi şeyṭān bu tevḥīd-i Eḥaddan oldı dūr¹⁸⁷

¹⁷⁶ ṭuruḫ: tarīḫ S

¹⁷⁷ ṭālib: ṭālibleri S

¹⁷⁸ it: -S

¹⁷⁹ it: itme S

¹⁸⁰ [78a]

¹⁸¹ levlāk: levlāki S

¹⁸² "üzüm ağacına dirler ve" kısmı Ankara nüshasında derkenar olarak yazılmıştır.

¹⁸³ ki: -S

¹⁸⁴ ve birisi: -S

¹⁸⁵ ki: -A

¹⁸⁶ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكُكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّسْتَبَدَّةٍ وَإِنْ تُصِيبُهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَقَالَ هَؤُلَاءِ الْقَوْمُ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا Nerede olursanız olun ölüm size ulaşır; sarp ve sağlam kalelerde olsanız bile! Kendilerine bir iyilik dokunsa «Bu Allah'tan» derler; başlarına bir kötülük gelince de «Bu senden» derler. **«Hepsi Allah'tandır» de.** Bu adamlara ne oluyor ki bir türlü laf anlamıyorlar! (Nisa 4/78).

¹⁸⁷ oldı dūr: -A

[Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün Müstef‘ilün]

- (9) Senden gelen hoşdur maŋga ger hil‘at olsun yā kefen
(10) Yā tāze yāhūd diken senden hem ol hoş hem bu hoş¹⁸⁸
(11) Ve murād "'ışk ile ‘ağd it"mekden bu görünür ki duhter-i tāki ki tārīk-i (12)
Hağdur igen¹⁸⁹ dağı huşk zāhidler kimi şāhib-i tertīb olmamağ (13) gerek ki
hazret-i Mevlānā Rūšenī -sellemehu’llāh el melikū’l-ğani¹⁹⁰- bu hikāyet-i nazm-ı
gevher-bār ile manzūm¹⁹¹ eyleyüpdür:

[Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ülün]

- (14) Var imiş bir igen¹⁹² katı zāhid
Dirlermiş öz özine ‘ābid
(15) Zāhid u *hod perest* ü *hoda rāy*
Hod pesend ü muğanni‘-i *hod rāy*
(16) Egmemiş hiç özinden özgeye baş
Olmamış bir kimesneye yoldaş
(17) Bilmemişdür meger kim ol hayvān
Olmasa şeyhi şeyh¹⁹³ olur Şeytān
(18) **Ahşenet fer-cehā**¹⁹⁴ yı ol ahmağ

¹⁸⁸ Senden ... hoş: -S

¹⁸⁹ igen: uyan S

¹⁹⁰ el melikū’l-ğani: -A

¹⁹¹ manzūm: nazm S

¹⁹² igen: āyin S

¹⁹³ Vezin gereği şeyh olarak okunmuştur. şeyh: şeyhi A, S

¹⁹⁴ **İrzini iffetle korumuş olanı** وَالَّتِي أَحْصَنْتُ فَرْجَهَا فَتَفَحْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْتَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ (Meryem'i de an.) Biz ona ruhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu cümle âlem için bir ibret kıldık (Enbiya 21/91) ve وَمَرْيَمَ ابْنَتْ عَمْرًا النَّبِيَّ أَحْصَنْتُ فَرْجَهَا فَتَفَحْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَقْتُ بِكَلِمَاتِ رَبِّيَا وَكُنْتِ مِنَ الْقَائِمِينَ

Ol sözi özi bigi bî-revnağ

(19) Aḥşenet anhā idüb ta‘līm

Ögredürmiş kelām-ı Hāğ-ı saķīm¹⁹⁵

[78b]

(1) Ve yine zāhid olanlarda ḥuzūr u şafā memnū‘dur zīrā ki dāyim Hāğ te‘ālā(2)nuñğ ‘azābıyla¹⁹⁶ ḳahrın yād eylerler ve hīç luṭf ile ‘ināyetin anğmazlar ve bir (3)ḳadem dāyire-i ‘aḳldan daşra başmazlar ve emr-i ma‘rūf ve nehy-i münkere ḳarb-ı (4) dest ile meşğuldurlar ve ḥalāyıkı incidürler ve gönğül yıḥarlar (5) ve mü‘minünğ gönğli beytu‘llāhdur ve ehl-i ma‘nī bu ka‘be-i ḥaḳīḳiden agāhdur ki diyüpdürler¹⁹⁷, şı‘ir¹⁹⁸:

(6) *Dil be-dest āver ki ḥacc-ı ekber est*

Ez hezārān Ka‘be yek dil bihter est¹⁹⁹

(7) *Ka‘be bünyād-ı Ḥalīl-i āzer est*

Dil nazar-gāh-ı celīl-i ekber est²⁰⁰

(8) Ve ehl-i ‘irfān Allāhü te‘ālānuñ lüṭfuna maḫhar düşüpdürler ve cennet ve (9) düzaḥdan yād eylemezler ve dāyim ḥuzūr ve şafā ardıncadurlar ve kesb-i (10) ma‘rifet der-peyince dururlar ve maḳşüdları nefsinı tanıyup andan Hāğḳı (11) tanımağdur ki **men ‘arefe nefsehu feḳad ‘arefe rabbehu²⁰¹** ve bu tāyifeye ḥarābāṭī

İffetini korumuş olan, İmran kızı Meryem'i de (Allah örnek gösterdi). Biz, ona ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O gönülden itaat edenlerdendi (Tahrir 66/12).

¹⁹⁵ [80b]

¹⁹⁶ Metinde ze harfinin (ج) noktası yazılmamıştır.

¹⁹⁷ diyüpdürler: -S

¹⁹⁸ şı‘ir: beyt

¹⁹⁹ Gönül kazan ki en büyük hacdır. Bin defa Kâbe'ye gitmekten bir gönül kazanmak iyidir.

²⁰⁰ Kâbe Azar oğlu Halil'in yapısıdır. Gönül ise Allah'ın baktığı yerdir.

²⁰¹ Rabbehu kısmı metinde nefsehu olarak yazılmıştır. **من عرف نفسه فقد عرف ربه** (Kendini bilen Rabbinı de bilir (Ebu Nuaym, Hilyetü'l-Evliya, X, 208; Hz. Ali radiyallahu anh'ın sözü olduğı belirtilmektedir).

oğır(12)lar ıŧılāh-ı ŧūfīyyede²⁰² ve ŧeyh-i kāmili pīr-i muğān yā ħammār, yā sākī, yā rind, (13) hem ŧöylerler eyle ki Mevlānā Celāle’ddīn-i Rūmī -ğuddise sirruh-ŧöyler, beyt²⁰³:

(14) *Der ħāne-i ħummār u ħarābāt ki dīdest*

*Mi’rāc-ı tecellī ve mağāmāt-ı efendī*²⁰⁴

(15) ve Hōca Ĥāfız-ı ŧirāzī -‘aleyhi’r-raħme- ŧöyler:

(16) *Elā yā eyyühā’s-sākī edri kesen ve nāvilhā*

*Ki ‘ıŧğ ‘asān nümūd evvel velī oftād müŧkülhā*²⁰⁵

(17) ve ŧeyh Kemāl-i Hōcendī -ravveħāhullāhü bi-rūhi’l-ğuds- ŧöyler:

(18) Mā be rindī der bisāt-ı ħurb reftīm u henüz

Hemcunān pīr-i melāmetger be pāy-ı minber est²⁰⁶

(19) ve bu ħāksār-ı za‘īf ŧöyler²⁰⁷

[79a]

(1) *Pīr-i muğān ki bād-ı sebük-revīŧ-i müdām*

*Rığ girān be men hele bī-mā u men keŧīd*²⁰⁸

(2) ve bir niçe beytüñ ki Fārisī dilünce geldi eger²⁰⁹ ma’nīsine iğdām eylesem,

(3) ki bu risālede meŧğūr idem,²¹⁰ ŧöz uzanur el-ğıŧğā uzatmayam, eger ħi ŧöz (4)

niŧānesine ma’rifet oğın²¹¹ uzatsam, ammā iħtiyārsuz bu bir niçe (5) beyt dilime

geldi ve ney-ŧıfat bağrumı deldi, ŧi’ir:

²⁰² ŧūfīyyede: ŧūfīde S

²⁰³ beyt: -A

²⁰⁴ Ey efendi, meyhanede ve sarhoşluk evinde miracı, tecelliyi ve makamları kim görmüŧğür (Divan-ı Kebir 2630/11).

²⁰⁵ Ey saki bir kadeh doldur ve döndür. Aŧğ önce kolay göründü sonra zorluklara düŧğürdü (Divan 1)

²⁰⁶ Biz rindlikte yakınlık kilimiyle gittik, o kınayan pirin ayağı hala minberdedir.

²⁰⁷ [81a]

²⁰⁸ Sarhoşluk veren kadehi bensiz ve bizsiz içti dikkat et!

²⁰⁹ bir ... eger: bu beytlerüñ S

²¹⁰ ki ... eylesem: -S

²¹¹ oğın: oğır A

[Mef‘ülü Mefā‘ilü Fe‘ülün]

- (6) Biz mazhar-ı luṭf-ı pādiṣāhuz
Biz ḥāzin-i maḥzen-i ilāhuz
- (7) ‘Iṣḫuṅḡ ḳadehin müdām iḥenler
Hem dūnyā vü ‘uḳbādan giḥenler
- (8) Biz rind-i ḥarāb²¹² u bāde-nūṣuz
Geh sāḳī vü gāh mey-furūṣuz
- (9) Bizlerde ṣalāḥ-ı kār olmaz
Cüz zıkr-i mey²¹³ ü nigār olmaz
- (10) Biz ‘aṣıḳ-ı ‘iṣḳ-ı lā-yezālüz
Biz Ḥüsrev-i mülk-i bī-zevāluz
- (11) Biz vālih-i ḥaṭṭ u ḥāl-i yāruz
Biz āyīne-i cemāl-ı yāruz
- (12) Biz pīr-i muḡāna aṣiyāneyüz
Bī-gāne vü ḥ^viṣden cüdāyuz
- (13) Biz rind-i²¹⁴ ṣarāb-ı nāb der-dest
Meyḥānede lā-ubālī vü mest
- (14) Gāh ‘ārif-i kāf-ı **kunfekānuz**²¹⁵

---

²¹² ḥarāb: ḥarābāt S

²¹³ mey: -S

²¹⁴ rind-i : rind ü S

²¹⁵ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (O), göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır.

Bir şeyi dilediğinde ona sadece «Ol!» **der, o da hemen oluverir** (Bakara 2/117) ve

قَالَتْ رَبِّ انِّي بِكَونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

Meryem: Rabbim! dedi, bana bir erkek eli değmediği halde nasıl çocuğum olur? Allah şöyle

buyurdu: İşte böyledir, Allah dilediğini yaratır. Bir işe hükmedince ona sadece «Ol!» **der, o**

da oluverir. (Al-i İmran 3/47) ve

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ

Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona «Ol!» **dedi ve oluverdi** (Al-i

- Geh vākıf-ı lām-ı lā-mekānuz
- (15) Geh²¹⁶ şehper-i bāl-i Cebre‘ilüz
Geh gülşen-i āteş-i Ḥalīlüz
- (16) Geh şāhid-i sırr-ı **kul kefāyuz**²¹⁷
Geh manzar-ı ‘ayn-ı mā tağāyuz²¹⁸
- (17) Geh hem-dem-i ‘İsā vü Kelīmüz
Fāriğ zi-cehennem ü na‘imüz
- (18) Mest-i ebedüz ezel gününden
Yoğ gam bende nefh-i şūr ününden
- (19) Geh Kehfüz ve kâh içinde yatan
Geh²¹⁹ Yūsuf u gâh anı satan
- (20) Zühd ile şalâh zāhidünğdür
Zıkr ile felâh mescidünğdür²²⁰
- [79b] (1) Biz meykedede ḥarâb-ı mestüz
Rind-i ezel ez-dem-i elestüz²²¹
- (2) Neşr²²²; ve murād "bī-nikâh olmaz"dan budur kim vech-i evvel ki tarīkat ola
- (3) yâ vech-i şānī ki şarâb-ı ḥaķīkat ola,²²³ "ışık ile ‘aķd" eyledünğ yaķın (4) bile

İmran 3/59). Şair muhtemelen vezne uyabilmek için yukarıdaki ayetleri kunfekân biçiminde yazmıştır.

²¹⁶ Kâh: Geh A

²¹⁷ قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ Kâfir olanlar: Sen resûl olarak gönderilmiş bir kimse değilsin, derler. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak

Allah ve yanında Kitab'ın bilgisi olan (Peygamber) **yeter** (Rad 13/43) ve

قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ

De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak **Allah yeter**. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir.

Bâtıla inanıp Allah'ı inkâr edenler (var ya), işte ziyana uğrayacaklar onlardır (Ankebut 29/52).

²¹⁸ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ Gözü kaymadı ve **sınırı aşmadı** (Necm 53/17).

²¹⁹ Geh: Gâh S

²²⁰ [81b]

²²¹ Ezel rindi ve ezel zamanıdır.

ki²²⁴ "bī-nikāh olmaz" ya'nī; cem'iyetsüz ḥarāmdur eyle ki zāhir-i şerī'atde (5) nikāh arasında şāhid olmasa dürüst degül, ṭarīkatde hem eyledür (6) ve Ḥazret-i Resülünġ ḥadīşidür -'aleyhisselām-²²⁵ **a'linu'n-nikāha velev bi'd-deffi**²²⁶ (7) ki murād cem'iyetdür ya'nī; ey sākī-i bākī²²⁷ ki şarāb-ı ma'nevī enfās-ı şerīfünġ(8)dür ve şaykal-ı āyīne-i dilhā kelām-ı laṭīfünġ sen anı ḥalāyıkdan esirgeme ki elünġ (9) Ḥaḳ te'ālā ḥazīnesindedür, belünġ ḳalbünġ ḥazāinullāhdur baḥşendalıġ (10) ḳıl ki²²⁸ müflis olmazsun ve bī-nevā ḳalmazsun zīrā ki mu'allimünġ Ḥaḳ te'ālā(11)dur **ve 'allemnāhü min ledünnā 'ilmen**²²⁹ ve bu āyet egerçi zāhirde maḥşüşdür (12) Hızır nebī -'aleyhisselām- bāṭında cem'-i ehl-i 'irfānünġ şānındadır ve yine bilgil²³⁰ (13) ey ḥāzin²³¹-i ḥazīne-i ma'ārif, ki²³² sensin күntü kenzünġ sırrına vāḳıf, çün (14) Ḥaḳ te'ālā²³³ ḥazīnesin eyledi saṅga 'arz²³⁴, ki **ve lillāhi ḥazā'inü's-semavāti ve'l-arz,**²³⁵(15) saṅga vācibdür belki farz,

²²² Nesr: - A

²²³ ḥaḳīḳat ola: ḥaḳīḳatdür A

²²⁴ bile ki: bil A

²²⁵ ḥadīşidür -'aleyhisselām-: -'aleyhisselām- ḥadīşidür S

²²⁶ Nikāhı defle de olsa ilan ediniz. Bu hadisın benzeri Hz. Aişe radiyallahu anha kanalıyla "أَعْلُوا النِّكَاحَ ، وَأَجْعَلُوهُ فِي الْمَسَاجِدِ ، وَأَضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالذُّفُوفِ ، وَلْيُولِمُوا أَحَدَكُمْ وَلَوْ بِشَاةٍ" şeklinde gelmektedir. (İthafu'l-hıyarati'l-mahara, n. 2362, Bu hadisın "أَعْلُوا هَذَا النِّكَاحَ ، وَأَضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالغُرْبَالِ" şeklindeki başka versiyonu da Hz. Aişe radiyallahu anha kanalıyla İbn Mace'de geçmektedir. İbn Mace, Nikāh, 20).

²²⁷ bākī: - A

²²⁸ ki: -A

²²⁹ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا Derken, kullarımızdan bir kul buldular ki, ona katımızdan bir rahmet (vahiy ve peygamberlik) vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik (Kehf 18/65).

²³⁰ bilgil: - S

²³¹ ḥāzin: - A

²³² ki: - A

²³³ Metinde kısaltılmıştır:

²³⁴ eyledi saṅga 'arz: saṅga 'arz eyledi A

²³⁵ هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا نُؤْفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّىٰ يَنْفَضُوا ۗ وَاللَّهُ خَزَائِنُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يُؤْفِقُونَ Onlar: Allah'ın elçisinin yanında bulunanlar için hiçbir şey harcamayın ki dağılıp

anı bezl eylemek, ve maḥrūm olanlara ol (16) gencünĝ sırrını söylemek, ki āyet ki
²³⁶ len tenālū 'l-birra ḥattā tunfikū (17) mim mā tuḥibbūn²³⁷²³⁸

beyt-i çeharom:

Aç gözünĝ şūfī iç mey-i şāfī

Zühdi koy dime mey mubāḥ olmaz

[80a] (18) Dingle yine ey ṭālib-i rāĝīb ve ey ehl-i 'ışka muşāḥib! Dördüncü (19) beytünĝ
ma'nīsini erişdüre murāda ya'nī;²³⁹ seni ki "aç gözünĝ şūfī" (20) işāretdür başīret-i
ḳalbe ya'nī gönĝül gözine ve yaluĝuz şūfīye maḥşuş²⁴⁰ (1) degül bu ḥiṭāb belki
'āmdur cümle ṭāliblere ve bu ma'nī (2) şerḥine raĝıblara²⁴¹ ya'nī; aç gönül²⁴²
gözini gör andan maḥbūb yüzini yine (3) anuñĝla bu sözünĝ yüzini ki başīret-i ḳalb
açılmasa ve anuñ yüzinde (4)-ki ĝubār saçılmasa cām-ı cihān-nümā olmaz ve
āyīne-i kibriyā olmaz²⁴³ pes her ṭālibe (5) lāzımdur ki cidd ü cehd eyleye ve zıkr ü
fikre meşĝül ola, tā meftūḥ (6) ola, 'ayn ve merfū' ola, şems-i rūḥunĝ ĝaynı ki
ḥadīş-i Resūl(7)-dür -'aleyhisselām- izā eḥabba'llāhü 'abden feteḥa 'aynā²⁴⁴

---

gitsinler, diyenlerdir. **Oysa göklerin ve yerin hazineleri Allah'ındır.** Fakat münafıklar bunu anlamazlar (Münafikun 63/7).

²³⁶ Metinde ayet kelimesi iki kere yazılmıştır.

²³⁷ mim mā tuḥibbūn: - S

²³⁸ لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ **Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça «iyi»ye eremezsiniz.** Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir (Al-i İmran 3/92).

²³⁹ ya'nī: - S

²⁴⁰ [82a]

²⁴¹ ve bu ma'nī şerḥine raĝıblara: - S

²⁴² gönül: - A

²⁴³ olmaz: - A

²⁴⁴ 'aynā: 'aleyhi bābe A

kalbihi²⁴⁵ ya'nî; her gâh ki Hâk (8) te'âlâ²⁴⁶ bir kûlün sevse açar başiretini ve içirür cām-ı haķīkatini tā tecellī-yi (9) nūrına lāyık ola²⁴⁷ ve ğaflet meyinden ayık ve anġa tecellī eylese²⁴⁸ nūr-ı (10) liķā olur; meşel **ve harra mūsā şa'ıķan**²⁴⁹ pes "aç gözünġ şūfī" emrdür (11) pīr-i mürşid cānibinden, mürīd-i şāhib irādete, ki tālībdür genc-i sa'ādete, (12) iç mey-i şāfı ya'nî çün başiret-i kalb-i şāhib-i 'ayn oldı ve kūdūretten (13) şafā buldı ve şan'at-ı beşeriyreden şāf u muşaffā "iç mey-i şāfı" (14) ki murād "mey-i sāfī"den zülāl-i hayāt-ı ma'rifetdūr ve şarāb-ı nāb haķīkat,

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

- (15) şı'ir:
 (16) İçmeyince cām-ı ma'nīden şarāb
 Olmayınca mest-i medhūş-ı hārāb
 (17) Açmayınca dīdesinden perdesin
 Cān içinde görmeye perverdesin
 (18) Olmayınca bī-dil-i ser-sām [u] deng
 Kılmayınca terk-i 'ār u nām u neng
 (19) Giçmeyince her çi varından temām
 Dutmayınca meykede²⁵⁰ küncin makām
 (20) Aķmayınca gözleründen seyl-i hūn

²⁴⁵ Allah kulunu sevince ona kalbinin kapısını açar .8Meşhur hadis kaynaklarında bulunamadı).

²⁴⁶ te'âlā: -S

²⁴⁷ ola: - S

²⁴⁸ eylese: eyleye S

²⁴⁹ وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرُ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرِيَنِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ نَرِيَنِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ

Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tûr'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca «Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!» dedi. (Rabbi): «Sen beni asla göremezsin. Fakat şu daġa bak, eġer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!» buyurdu. Rabbi o daġa tecelli edince onu paramparça etti, **Musa da baygın düştü**. Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim (Araf 7/143).

²⁵⁰ meykede: meyhāne A

- Olmasa Mecnūn gibi şāhib-cūnūn²⁵¹
- [80b] (1) Delmeyince bağrını mānend- i ney²⁵²
Dökmeyince řanını řūn-cām-ı mey
- (2) Bükmeyince şaddini mānend-i çeng
Muřribūnġ çengiñde itmezse direng
- (3) Yanmayınca ‘ūda²⁵³ nisbet oda ol
Olmayınca def kimi fersūde ol
- (4) Lāyık-ı cām-ı cihān-bīn olmaya
‘Arif²⁵⁴-i Ṭāhā vü Yāsīn olmaya
- (5) Bulmaya sırr-ı ĥakīkatden ĥaber
Olmaya ‘aynı anuñġ şāhib-naşar
neşr;
- (6) çūnki "aç gözūnġ řūfī iç mey-i řāfī"nuñ bir řemmece řerĥūn diñledūnġ²⁵⁵ (7)
bu ma‘nī[yi] daĥı anġla²⁵⁶ ki "zūhdi řoy" dimekten murād budur eyle kim (8)
ayru řerĥi giçūpdür ya‘nī; çūn cām-ı ‘ıřķ nūř eyledūnġ ve ĥum-ı mey-furūř (9)
kimi cūř-ı zūhdi řoy zīrā ki mest-i bī-dil ü²⁵⁷ ‘āřıķsın ve ‘Azrā yolında (10)
Vāmıķsın²⁵⁸ ve ĥazer eyle ĥicāb-ı nūrānīden ki eředdür ĥicāb-ı zūlmānīden zūhd
(11) ü ĥac u řalāt u řavm u zekāt kimi ya‘nī maġrūr olma ‘ibādete tā ire(12)-sūnġ
sa‘ādete ki maķřūd bu yolda fenā dapmaġdur²⁵⁹ eyle ki ĥadīř-i řāĥīĥdür **mūtū**

²⁵¹ [82b]

²⁵² ney: çeng S

²⁵³ ‘ūda: ‘ūd S

²⁵⁴ ‘Arif: ‘āřıķ S

²⁵⁵ diñledūnġ: S

²⁵⁶ anġla:aña S

²⁵⁷ ü: - A

²⁵⁸ Vāmıķsın: Vāmıķ A

²⁵⁹ dapmaġdur: dutmaġdur S

(13) **ḳable en-temütü**²⁶⁰ ya'nî ölmek gerek ölmekden burun²⁶¹ ve Mevlânâ Celâled-dîn-i (14) Rûmî -ḳuddise sirrüh- söyler, şi'ir²⁶²:

(15) *Müşṭāk-bârem yâr kū tā-cānem ĩṣāreş konem*

*Evvel zi ḥod fānî şevem pes 'azm-i dīdāreş konem*²⁶³

(16) *Seccāde ger zaḥmet dehed fi 'l-ḥāl be furuş be mey*

*Tesbīḥ eger men 'eş koned der ḥāl zünnāreş konem*²⁶⁴

(17) Ya'nî murād bu sözlerden fenāfi'llāhdur ve nefy-i māsivällāhdur pes her gāh

(18) ki "tesbīḥ ve seccāde" bu yollarda ḥicāb ola anı terk eylemek 'aynî²⁶⁵ şevāb²⁶⁶ ola

(19) eyle ki ol iki beyti terceme ḳılupdurlar²⁶⁷ ve ma'nīsini bildirüpdürler²⁶⁸

[Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün Müstef'ilün]

[81a]

(1) Bugün²⁶⁹ gönğül den cānumı dildāra ĩşār eyleyem

Evvel özüm den el çekem pes 'azm-i dīdār eyleyem

(2) Seccāde ger zaḥmet vere ruḥbāna rehn-i mey ḳılam

Tesbīḥ eger ma'nî ola fi 'l-ḥāle zünnār eyleyem²⁷⁰

(3) Ya'nî²⁷¹ 'aşıḳ-ı²⁷² şādıḳa "seccāde ve tesbīḥ" inğ oldığı ve olmadığı yeksāndur.

²⁶⁰ Ölmeden önce ölünüz (Sehavî, el-Makasidü'l-hasene, no: 1062).

²⁶¹ ölmekden burun: ölmezden öñdin S

²⁶² şi'ir: beyt S

²⁶³ İştıyak yüklüyüm yar nerede? Ta canımı onun yoluna saçayım. önce kendimde yok olayım sonra sevgiliye yöneleyim (Kaynaklarda bulunamadı).

²⁶⁴ Eğer seccade Hak'a yakınlığı zorlaştırıyorsa derhal onu şaraba satarım eğer tespih Allah'tan uzaklaştırıyorsa onu da derhal zünnar yaparım (Kaynaklarda bulunamadı).

²⁶⁵ 'aynî: -S

²⁶⁶ şevāb: şavāb A

²⁶⁷ ḳılupdurlar: ḳılupdur S

²⁶⁸ [83a]

²⁶⁹ bugün: A

²⁷⁰ Yukarıda "seccāde" ile başlayan beytin müellif tarafından Türkçeye yapılan tercümesi S'de eksiktir.

²⁷¹ ve: -S

(4) Bu za‘îf-i hâksâr [u] faķîr dil-efgâr söyler:

(5) *Be zühdu u t̄aat şavm-ı şalât-ı²⁷³ mâ çe şeved*

Meger ki cezbe-i ‘ışķ-ı toem meded sâzed²⁷⁴

(6) ki **cezbetun min cezebâti’l-Ĥaķ tuvâzi ‘amele’s-şakaleyn²⁷⁵** ve bu sözlerden bu görünmez ki²⁷⁶(7) ‘ibâdet ve t̄at gerekmez ola belki muttaşıl "'ibâdet ve t̄at" ve riyâzat (8) gerek ammâ zâhid u ‘âbid-i Ĥaķîkî oldur ki ‘ibâdete mağrûr olmaya ve anı kıldığına (9) mesrûr pes ehl-i ma‘rifet kılduğları ‘ibâdeti hiçe şanurlar ve Ĥaķdan (10) şevâbın ummağa utanurlar zîrâ ki olar nefy-i vücûd-ı²⁷⁷ mâsivâ’llâh kılipdurlar (11) ve her nesne ki vardur ya‘nî; mevcûd olupdur olaruñg katında ma‘dûmdur ve (12) bu sözi derk itmeyen mağrûmdur ve olaruñg maķşad u maķşûdı rızâ-yı (13) Ĥaķdur ve özlerini bi’l-küllîye Ĥaķķa teslîm eyleyüp-dururlar, Ĥâ‘h oları ol²⁷⁸ (14) Ĥâdir-i Bârî aşĤâb-ı yemîn eylesün, Ĥâ‘h aşĤâb-ı şimâl, ki gelmez (15) olaruñg Ĥalbine melâl kim olardur şâĤib-i Ĥâl -i vecd ü Ĥâl²⁷⁹ ve fâriğ(16)-dürler ez Ĥîl u Ĥâl ve ŞeyĤ ‘AtĤâr -‘aleyhi’r-rahme- bu ma‘nîde söyler, beyt:

(17) *Bende ân tost ve Ĥismet-i ân to*

RaĤmet-i ân tost u²⁸⁰ la‘net-i ân to²⁸¹

(18) Cennet ve cehennem olara birdür zîrâ ki cânları hedef-i tîr-i taĤdîrdür (19) zâhidler Ĥilâfınca kim olaruñg ‘ibâdeti ümîd-i cennet ve terk²⁸²-i cehennemdür.²⁸³

---

²⁷² ve: -S

²⁷³ Metinde elif harfi (l) yazılmamıştır.

²⁷⁴ Senin aşķ cezben bana yardımcı olmadıktan sonra bizim zühdu, taat ve savmımız nedir ki?

²⁷⁵ Rahmân’ın cezbelerinden tek bir cezbe, insanlar ve cinlerin amel(leriyle elde edilen kurbete) denktir. (Aclunî, Keşfü’l-Hafa, I, 397).

²⁷⁶ ki: -A

²⁷⁷ vücûd: -S

²⁷⁸ ol: o A

²⁷⁹ şâĤib-i Ĥâl -i vecd ü Ĥâl: şâĤib ü vecd- i Ĥâl S

²⁸⁰ u: -S

²⁸¹ Kul senindir, kısmet senindir, rahmet senindir, lanet senindir.

²⁸² Metinde ters biçiminde yazılmıştır.

[81b] (1) Pes²⁸⁴ ‘aşıq olanlar havf u recādan, belki üns ü heybetden dağı²⁸⁵ giçerler ve (2) vuşlat şarābın vaḥdet meclisinde²⁸⁶ içerler, sen dağı çü zūhdi (3) elden koyduḡ ve zāhid olanları²⁸⁷ duyduḡ dime "mey mubāḥ olmaz" (4) niçün ki seni senden alan meydür ve seni ‘alāyıkdan ve ‘avāyıkdan pāk (5) iden āvāz-ı def ü ney pes epsem ol söyleme ki²⁸⁸ "mey mubāḥ olmaz" (6) ki "meclis-i ‘ışkuñ revnaķı" mey iledür²⁸⁹ ve āvāz-ı def ü neyledür²⁹⁰ şı‘ir:

[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]

- (5) Meclis-i ‘ışkuḡ şarābıdur mubāḥ
Bildı anı her kim oldı mest-i rāḥ
- (6) Mest-i rāḥ ol olma ey cān müsterāḥ
Müsterāḥ olan ne bilsün rīḥ-i rāḥ
- (7) Rāḥat-ı rūḥ oldı ya‘nī rīḥ-i rāḥ
Rāḥ-ı rūḥ-efzā içüp bulgil felāḥ
- (8) Ehl-i ḥāl ol²⁹¹ olmagil ehl-i şalāḥ
İç şabūḥı her mesā’ ü her şabāḥ
- (9) Şubḥ-dem sāķī saña ger sunsa rāḥ
Ruḥuḡ ola tāze çün vech-i mülāḥ
- (10) *Rāḥatun min rayḥihī ke ‘l-verdi lāḥ*
*Tu‘muhū fi ‘z-zevķi ke ‘t-tuffāhi fāḥ*²⁹²
- (11) *Mā zekertu ‘r-rāḥa ille ‘l-aķlu rāḥ*

²⁸³ [83b]

²⁸⁴ pes: -A

²⁸⁵ dağı: -A

²⁸⁶ şarābın vaḥdet meclisinde: şarābını meclisinde S

²⁸⁷ olanları: anları S

²⁸⁸ ki: -A

²⁸⁹ mey iledür: mey ile eyle A

²⁹⁰ neyledür: neyle A

²⁹¹ ol: -A

²⁹² Kokusundan bana gül gibi geliyor ama tadından elma gibi kokuyor.

*Ḳāle lī hel lī ṭarīḳun min ṣalāḥ*²⁹³

(12) *Ḳultü mā lek min ṣalāḥ ev necāḥ*

*Mā semi 'ḳavlen ḡaṣiy 'anhu ve ṣāḥ*²⁹⁴

(13) *Ḳultü yā aḳlī femā lek min ṣilāḥ*

*Ḳāle ḳad kāne 's-silāḥu min ṣalāḥ*²⁹⁵

(14) *Ṣāde fi 'l-'ıṣḳı ve ḳad ḳaṣṣa 'l-cenāḥ*

*Yā fetā eyne 'ṣ-ṣalāḥ eyne 'n-necāḥ*²⁹⁶

(15) Beyt-i pencom

(16) Sāde-rülardan göz yumma zāhid

Revnaḳı 'ıṣḳunḡ bī-milāḥ olmaz

- [82a] (17) Dinḡle yine ey 'ārif-i esrār-ı **küntü kenz** ki işāretdür bu remze^{297 298} (1) ya'nī; murād "sāde-rū"lardan 'ālem-i ervāḥdur ki bu ḥadiṣ ṣaḥīḥ-i ṣıḥāḥdur (2) ḥalāḳa'l- ervāḥa ḳable'l-ecsād bi-elfey 'āmin²⁹⁹ ve zāhide ḥiṭāb itdügünden (3) ya'nī;³⁰⁰ bu görünür ki ber-sebīl-i mecāz ola ya'nī ḡaflet ehli ola ki diyüpdürler³⁰¹ (4)Ber 'aks-i nehend ü nām hindü kāfūr

²⁹³ Ben kokuyu anmadım andığım zaman aklım gitti. Bana dedi ki bu iyileşmenin çaresi var mı?

²⁹⁴ Dedim ki senin ıslahın ve başarın yoktur. Ama benim sözümü dinlemedi bayıldı ve feryat etti.

²⁹⁵ Dedim ey aklım senin silahın ne? Bana dedi ki benim silahım salaktır.

²⁹⁶ Ey genç nerede çözüm ve başarı? Aşkta beni avladı, kanadımı kopardı.

²⁹⁷ remze: remz A

²⁹⁸ [84a]

²⁹⁹ Allah ruhları bedenlerden iki bin yıl önce yarattı (Meşhur hadis kaynaklarında bulunamadı).

³⁰⁰ ya'nī: ehl-i ḡaflet S

³⁰¹ diyüpdürler: diyüp-dururlar

pes ğaflet ehli³⁰² olardur ki lezzāt-i (5) cismāniyye ve şehevāt-i nefsanīyye oları³⁰³ ol ‘ālemden maḥcūb eyleyüpdür (6) ve muḥabbet-i dünyāyı maṭlūb ve çün ‘ālem-i ervāḥ-ı ḥālīdūr küdüretten ve doludur (7) şafā-yı envār-ı ma‘rifetden ve maṭla‘ -ı eşi‘ā-i şümūs-ı envār-ı Muḥammedī ve (8) menba‘-ı eşiḥḥā-i şümūs-ı ḥayāt-ı sermedīdür ki ḥadīş-i nebevīdür -‘aleyhisselām- (9) ki **ene min nūru’llāhi ve’l-mü’minūne min nūri**³⁰⁴ pes mebbe’ ü merci‘-i (10) envār-ı kulūb-ı mü’minīn ü mü’mināt nūr-ı a‘zam-ı Aḥmeddür -‘aleyhi evşālū’ş-(11)şalati ve ekmelū’t-taḥīyyāt-³⁰⁵ ve çün nūr-ı şafādūr³⁰⁶ ve sāde ve bend-i (12) zūlmetden azāde anġa eger "sāde-rū" denilse cāyızdır ya’nī ey ġāfil (13) senden ne ḥāşıl "sāde-rū"lardan ki maḳām-ı aşlī idi saġga, ne (14) yalguz saġga, belki saġga maġga **iġmāz-ı ‘ayn**³⁰⁷ eyleme ve yumma gönġül gözini (15) tā göresünġ sāde-rūlar yüzini ve bu āyetden ḥazer it ey şāḥib-i (16) neşv ü nemā **[ve] men kāne fī hazihī a‘mā fehüve fī l-āḥireti a‘mā**³⁰⁸ hem³⁰⁹ yine³¹⁰ bir nāzūk ma’nī (17) el virdi ġuş itgil ve ma‘rifet şarābın nūş ki Ḥazret-i Resūlünġ (18) -‘aleyhisselām- ḥadīşidür³¹¹ ki³¹² **rā’eytü rabbī fī şüreti şābbi kıṭaṭ**³¹³ ki murād "şüret-i³¹⁴ (1) kıṭaṭ"dan³¹⁵ ‘ālem-i ervāḥdur ma’nī-yi

³⁰² ğaflet ehli

³⁰³ oları: ola oları S

³⁰⁴ Ben Allah’ın nurundanım, müminler de benim nurumdandırlar (Meşhur hadis kaynaklarında bulunamadı).

³⁰⁵ ‘aleyhi evşālū’ş-şalati ve ekmelū’t-taḥīyyāt: S

³⁰⁶ şafādūr: şafīdūr S

³⁰⁷ Kabahate göz yummak.

³⁰⁸

Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de

kördür, yolunu daha da şaşırmıştır (İsra 17/72).

³⁰⁹ hem: -S

³¹⁰ yine: -A

³¹¹ ḥadīşidür: der A

³¹² ki: -S

³¹³ Hadis eksik verilmiştir. Tamamı ise şöyledir:

Rabbimi üzerinde yeşil bir elbise ile kıvrırcık saçlı sakalsız bıyıksız bir genç olarak gördüm (Meşhur hadis kaynaklarında bulunamadı).

³¹⁴ [84b]

hadîş budur ki **rāeytü rabbī fī** (2)**hāli kevnī şābben**³¹⁶ **kıtaṭan ey rūḥan mücerreden**
ev nūran mücerreden³¹⁷ ve hem bu ma'nīye qarībdür bu hadîş (3) ki **ehlü'l-cenneti**
cunūdun mucennedün³¹⁸ pes eyle olgeç beytünġ ma'nīsī ḥüb ola (4) ve ehl-i diller
katında mergüb, şī'ir:

[Mefā'ilün Mefā'ilün Fe'ülün]

- (5) Gel³¹⁹ ey cān sāde-rūlardan ırılma
Olardan ayru bir laḥzā derilme
- (6) Gözüñg[i] yummagil sen sāde-rūdan³²⁰
Ölünce geçmegil bu arzūdan
- (7) Cilā-yı kalb o yüzden oldı rüşen
Göziñg aç gör ki budur vech-i aḥsen
- (8) Olaruñg şüretidür nūr-ı dīde
Olarsuz olma ey yār-ı³²¹ güzīde
- (9) Açar göz gözgüsin dīdār-ı maḥbüb
Ki her vech iledür maṭlūb-ı mergüb³²²
- (10) Olaruñg sevgisidür cāna lāzum
Olaruñg kulluġunda ol mülāzım
- (11) Kamudan yum gözüñg gözle oları
Bu yolda terk kıl aġyār u yārı
- (12) Olaruñg vaşlını kılgil ṭaleb ḥāy

---

³¹⁵ kıtaṭdan: kıtaṭdan ki S

³¹⁶ şābben: -A

³¹⁷ Bkz. 312. dipnot.

³¹⁸ Cennet ehli donanmış askerlerdir Hadis kaynaklarında şu biçimde geçmektedir: Ruhlar donanmış askerlerdir. Ezelden tanışanlar birbirlerini severler. (Ezelde) birbirinden kaçanlar bir türlü ısınamazlar (Ebu Davud, Edeb, 19).

³¹⁹ gel: -S

³²⁰ sāde-rūdan: sāde-rūlardan A

³²¹ yār-ı: yār u S

³²² Bu beyit S'de yoktur.

Gice gündüz dime yaz u kış yāy

[83a] (13) Neşr; pes bu hitāb-ı müstetāb tenbīh içündür mest-i h^vāb-ı (14) ğafletde³²³ tā bīdār ola bahtı,³²⁴ zāyi' eylemeye fırsat u vaqti ve³²⁵ yād (15) eylemeye öz maqāmını ve³²⁶ dilinden³²⁷ koymaya³²⁸ zıkr-i dilārāmını, tā tecellī-i envār-ı celāl (16) u cemālī³²⁹ ki sāde-rūlar 'ibāretdür andan, müşāhede kıla ki (17) hadīs-i şaḥīḥdür **el-ervāhu cunūdun mücennede[tu]n femā te'ārafe minhā 'itelefe vemā tenākerā ihtelefe** (18) **tenāker minhā aşlefe**³³⁰ gel sen i'tirāf ehlinden ol ister isenġ³³¹ (1) Haḫka doğru yol ve tenākür ehlinden olma ve inkār ile (2) dolma, yum gözünġ māsivā'llāhdan³³² tā ḥaberdār olasuġ sırr-ı ḫulhüvāllāh(3)-dan ve bu vechünġ daḫı ma'nīsi var ki³³³ murād "sāde-rūlardan" (4) ki feyż-i mevrīdāt-i 'ālem-i ḫudsī³³⁴ ola ki ḫalb-i şāfī anuġ ile üns ola (5) ki olaruġ ḫaḫkındadır bu āyet **hüve'llezī enzele's-sekīnete fī ḫulūbi'l-(6)mu'minīn**³³⁵ ve hem bu āyet daḫı delīl olur³³⁶ **evelem yerav ennā nesūḫu'l- mā'e** (7) **ile'l-erḫı'l-curuzi fenuḫricu bihi**

³²³ ğafletde: ğaflete S

³²⁴ bahtı: vaqti A

³²⁵ ve: -A

³²⁶ ve: -A

³²⁷ dilinden: dilden S

³²⁸ koymaya : -S

³²⁹ tecellī-i envār-ı celāl u cemālī: tecellī-i celāl-i envār u cemāl envār A nüshasında taktim tehir yapılmıştır.

³³⁰ Ruhlar donanmış askerlerdir. Ezelden tanışanlar birbirlerini severler. (Ezelde) birbirinden kaçanlar bir türlü ısınamazlar (Ebu Davud, Edeb, 19).

³³¹ [85a]

³³² māsivā'llāhdan: māsivā'llāh S

³³³ ki: -S

³³⁴ ḫudsī: ḫuds S

³³⁵ هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزْدَادُوا إِيمَانًا مَعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

O, inananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine huzur ve güven indirendir.

Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir (Fetih 48/4).

³³⁶ olur: -A

zere'an³³⁷ ve murād "şu"dan ki şāfī vü zülāl(8)-dür vürūd-ı esmā-i lāyezālīdür ki ayine-i şifāt-ı celālī ü cemālīdür (9) ve "arz-ı cürüz"dan murād³³⁸ vücūd-ı keşif-i insāndur ve insān bu vechle müştak(10)-dur nisyāndan ya'nī ey insān-ı nāsī daşra şal kalbinğde(11)-ki ve vesvāsı ve arıt göñlüñdeki pası gözünğ yumma bu vürüddan (12) ve ğāfil olma tecellī-i ğayb-i şühüddan ki söyleyüpdürler, beyt:

(13) *Her dem ezīn bāğ berī mī resed*

*Nāğzter ez nāğzterī mī resed*³³⁹

(14) Ve bu hadīş dañı delālet eyler ey şāhib-i 'ayn ki **lā yetecelallāhu li-eħadin**

(15) **fī şūretin merrateyn**³⁴⁰ ya'nī Hāğ te'ālā³⁴¹ bir kimseye dāyim bir şūretde tecellī kılmaz (16) bil ki³⁴² tecellī-i Hāğ kulunuñ isti'dādı kadarıncadır ne kadar terağğīsi

(17) ola Hāğ sübhānehü ve te'ālā³⁴³ anğa göre tecellī eyler, şi'ir:

[Mefā'ılün Mefā'ılün Fe'ülün]

(18) Gel ey sākī tecellī bādesin sun

Ki hestī ħirmeni bāda virsün

(19) Tecellī cāmını şungil peyāpey

Ki gāhi Hū diyem geh Hāy u geh hey³⁴⁴

[83b] (1) Çü mest ez cām-ı 'ışğ oldu bu sözler

Göz açup sāde-rū gözler bu gözler

³³⁷ **أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْبَارِضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ أَفَلَا يُبْصِرُونَ**

Görmediler mi ki, biz yağmuru kupkuru yere gönderip onunla hayvanlarının ve kendilerinin yiyeceği ekinler çıkarırız. Hâlâ görmeyecekler mi? (Secde 32/27).

³³⁸ murād: -A

³³⁹ Her zaman bu bağdan bir meyve yetişir, tazenin de tazesini [en taze] yetişir (Hamse, Mahzenü'l Esrar, Bölüm 48 15/9).

³⁴⁰ Allah bir şahsa tek bir surette iki kere tecelli etmez (Meşhur hadis kaynaklarında bulunamadı).

³⁴¹ Metinde kısaltılmıştır:

³⁴² ki: -S

³⁴³ Metinde kısaltılmıştır:

³⁴⁴ [85b]

- (2) Göz ol mehrûlarunġ âyînesidür
Nazar kııl gör her âyîne nesidür
- (3) Kesilme sâde-rûlar şoġbetinden
Ĥaberdâr ol İlâhunġ kudretinden
- (4) Güzeller yüzine göz ‘âşık olsa
Olarunġ Ĥazretine lâyıġ olsa
- (5) Daġı bir **tarfetü’l-‘ayn**³⁴⁵ olmaya dūr
Gözine ilmeye cennât ile ġūr
- (6) Bu göz sürme ide ol ġâġ-ı derden
Ĥaberdâr ola **mâzâġa’l-başârdan**³⁴⁶
- (7) Neşr ve yine müstemi’ ol ki "revnaġ-ı ‘ışġ"dan murâd oldur kim "meclis-i (8)
‘ışġunġ revnaġı bî-milâġ olmaz" ya’nî; her gâġ ki "meclis-i ‘ışġ" oldu (9) ġalvet-i³⁴⁷
ġalbünġ ve şafâ dapdı³⁴⁸ ġıll ü ġışdan küdüret-i ġalbünġ **ġalb(10)-ü’l-mü’mini**
beytu’llâhi³⁴⁹ ey bu ma’nîden âġâġ yaġîn bil ki gönġül Allâhunġ nazargâġı(11)-dur
ve âyîne-i cemâl-i pâdişâġidür³⁵⁰ gönġüldür³⁵¹ gören ġâġîġat-i eşyâyı (12) kemâġî,
gönġüldür duyan **sırr-ı ene minâllâġ**³⁵² şî’ir:

[Mefâ’îlün Mefâ’îlün Fe’ülün]

- (13) Gönġüldür şâġbâz-ı dest-i kudret
Gönġüldür pâdişâġ-ı ‘ışġa ġalvet
- (14) Gönġül künci doludur genc-i Ĥüdan
Gönġül ma’mūr olupdur sâde-rüdan

³⁴⁵ Göz kapaġının açılıp kapanması arasında geġen zaman.

³⁴⁶ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى Göz (gördüġünden) şaşmadı ve (onu) aşmadı (Necm 53/17)

³⁴⁷ ġalvet: -S

³⁴⁸ dapdı: dutdı S

³⁴⁹ Müminin kalbi Allah’ın evidir (el-Aclûnî, 1997: C.II, s.91, n.1882-1883).

³⁵⁰ Metind bâdişâġidür şeklinde yazılmıştır.

³⁵¹ gönġüldür: gönül S

³⁵² Ben Allah’tanım.

(15) Gönğöldür menzil-i esrâr-ı şâhî

Gönğöldür şâh-ı 'ışkunğ bâr-gâhı

(16) Gönğöldür şâhib-eṭvâr-ı ʔarîkat

Gönğöldür vâkıf ez sırr-ı haḳîkat

(17) Gönğöldür mazhar-ı envâr-ı ma'nî

Limeni'l-mülk³⁵³ anğa Haḳ kıldı da'vî

(18) Gönğöldür gâh Leylâ gâh Mecnûn

Gönğöldür gâh fitne gâh meftûn

(19) Gönğül âyîne-i nûr-ı Hudâdur

Neden ki³⁵⁴ cevher-i şâhib-şafâdur³⁵⁵

[84a]

(1) Gönğöldür derk iden zât u şifâtı

Gönğöldür terk iden Lât u Menâtı

(2) Gönğül çün meclis-i hâş oldu 'ışka

Gönğül çün şâhib-ihlâş oldu 'ışka

(3) Bilgil ki "bî-milâh olmaz" ya'nî mürşid-i kâmil-süz ki murâd "milâh"dan (4)

mürşid-i kâmil ü mükemmildür ki şifât-ı beşeriyeden şâf olupdur ve ḳalbi³⁵⁶ anuñ

(5) Ka'be-i ṭavâf ve Haḳkunğ **bi'l-'urveti'l-vuṣḳâ**³⁵⁷ sinunğ meczûbıdur ve

³⁵³ **بِئْتَمَنَّكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ** O gün onlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz. **Bugün mülk (hükümranlık) kimindir?** Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah'ındır (Mümin 40/16).

³⁵⁴ ki: kân S

³⁵⁵ [86a]

³⁵⁶ ḳalbi: ḳalb S

³⁵⁷ **لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَهَا** Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâğûtu tanımayıp Allah'a inanırsa, **kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır.** Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir (Bakara 2/256).

وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ وَإِلَى اللَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ Kim iyilik yaparak kendini Allah'a teslim ederse, şüphesiz **en sağlam kulpa tutunmuştur.** İşlerin sonu ancak Allah'a varır. Lokman 31/22

muhabbet-i (6) **yuhibbuhüm ve yuhibbūnehu** ³⁵⁸ āyetinünġ maḥbūbidur³⁵⁹ **veleḳad kerremnā benī ādeme** ³⁶⁰ içüde mükerrerem ol(7)-dur bil ki ḥaḳīḳat ‘āleminde ādem oldur yine çün ḥadīṣ-i Resūldür -‘aleyhi’s-selām- (8) **ḥalaḳal-lāhu ādeme ‘alā sūratihī** ³⁶¹ pes bu vech ile irṣād ehline "milāḥ" denilse (9) cāyiz ola ve bu sözleri fehmi itmeyen ‘āciz ola ve yine bu ma‘nī vechini (10) istima‘ it ey dervīṣ-i bī-teṣvīṣ ki çün ‘ālem-i ervāḥ (11) ki maḳām-ı aṣlīdür yād eyledünġ ve özünġi ḳayd-ı hevā vü hevesden (12) azād gözünġi ġaflet ḥābından³⁶² bīdār eyledünġ ve ṭālib liḳa³⁶³ vü (13) dīdār oldunġ ve ḥāṭır-ı ‘āṭırünġ³⁶⁴ ki meclis-i ‘ıṣḳdur ya‘nī menzil-i (14) feyz-i subḥānallāhī'l-‘azīmdür ve nazargāḥ-ı sulṭānū'l-bismillāhirraḥmānirraḥīmdür (15) ve daḥı³⁶⁵ "revnaḳı anınġ³⁶⁶ bī-milāḥ olmaz" ya‘nī pīr-i ṭarīḳat olmasa ve ḥaḳīḳat (16) baḥrine dalmasa bī-revnaḳdur, her nice kim ḳābil-i envār-ı muṭlaḳdur, (17) ki³⁶⁷ pīr-perverde yigdür Ḥudā-perverden ve ikṣīr-i kimyā-i ḳurrāda-i (18) zerden ve yine "milāḥ" cem‘-i melīḥdür ve melīḥ duzluya derler ve Ḥazret-i (19) Resūl -

358

Ey iman edenler!

Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, **sevdiği ve kendisini seven** müminlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir toplum getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldırılmazlar). Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir (Maide 5/54).

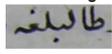
³⁵⁹ maḥbūbidur: maḥbūb A

³⁶⁰

Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık. Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık (İsra 17/70).

³⁶¹ Allah azze ve celle Âdem'i kendi suretinde yarattı (Müslim, Cennet, 28).

³⁶² ġaflet ḥābından: ḥāb-ı ġafletden S

³⁶³ ṭālib liḳa: S

³⁶⁴ ḥāṭır-ı ‘āṭırünġ: ḥāṭırūñ S

³⁶⁵ ve daḥı: -A

³⁶⁶ revnaḳı anınġ: anuñla S

³⁶⁷ ki: -A

[84b] ‘aleyhi’s-selām- buyurur **ene emlehu min Yusuf**³⁶⁸ ya’nī; men³⁶⁹ (1) Yusufdan duzluyam ma’nīsi budur ehl-i ma’rifet katında ki Hāzret-i Resūlden (2) çoğ-raq hidāyet dapar Yusufdan ise zīrā ki emlāḥ ef‘al-i tafđīldür (3) pes Yūsuf -‘aleyhi’s-selām-³⁷⁰ melīḥ ola ve Peygāmbere ḥāzreti emlaḥ ya’nī kān-ı milḥ-i (4) hidāyet-i ḥāzret-i³⁷¹ Resūl ola ve rivāyetdür ki ol orucu duz ile açmağ (5) gerek ve Şeyḫ Nizāmī Gencī -raḥmetu’llāhi ‘aleyh- na‘at-ı Resūlde söyler:

(6) *Ser defter-i enbiyā-i mürsel*

*Cilve- yi pīṣīn-i milḥ-i evvef*³⁷²

(7) Pes eyle olsa mürşid-i kāmīl daḥı melīḥ olur zīrā ki ümmetindendür³⁷³ (8) bil ki ṭarīkatde ferzend-i ḥalef ki **el veledu sırru ebīḥ**³⁷⁴ ve çün her ṭa‘āma lāzım(9)-dur nemek bu yolda pīr-i ṭarīkat elbetde gerek eyle ki ṭa‘āmuḅ duzuyladur (10) "meclis-i ‘ışkuḅ revnaḳı" pīr-i dil-fürüz iledür, nazm:

[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]

(11) Revnaḳ-ı ‘ışḳ oldı ya’nī pīr-i rāḥ

Kul kefadur³⁷⁵ bu söze Ḥaḳdan güvāḥ

(12) Sūḳ-ı ‘ışkuḅ pīr reh-i dükkānıdur

³⁶⁸ Ben Yusuf (aleyhisselam)’dan daha sevimlim. (Bu rivayet “
” şeklinde de geçmektedir. Fakat meşhur hadis kaynaklarında bulunamadı).

³⁶⁹ [86b]

³⁷⁰ ‘aleyhi’s-selām: S

³⁷¹ ḥāzret:-S

³⁷² Gönderilen Peygamberlerin sonuncusu, ilk tuz ve son tatlı.

³⁷³ ümmetindendür: ümmetdendür A

³⁷⁴ Çocuk babasının sırrıdır.

³⁷⁵

Kâfir olanlar: Sen resûl olarak gönderilmiş bir kimse değilsin, derler. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitab'ın bilgisi olan (Peygamber) **yeter** (Rad 13/43) ve

De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak **Allah yeter**. O, göklerde ve yerde ne varsa bilir. Bâtıla inanıp Allah'ı inkâr edenler (var ya), işte ziyana uğrayacaklar onlardır (Ankebut 29/52).

- Nîşe kim milh hidāyet kânıdur
- (13) Olmasa mürşid ki pîr-i rāhdur
Kim bu yollarda ‘aceb āgāhdur
- (14) Nice varaydı³⁷⁶ Hāka doğru kişi
Nice olaydı anuñ tã‘āt işi
- (15) Yā nice bulaydı genc-i küntü kenz
Rüşen olmazdı anğa bu gizlü remz
- (16) Yā kaçan şāhib-dil olaydı bu dil
Yā kaçan Şīrīn-keleām olaydı dil
- (17) Yā nice mazhar düşübdü Hāka ol
Bilmeyeydi hem nedür sağ ile şol
- (18) Epsem ol ey dil uzatma kışşañı
Kimseye ‘arz itme derd [ü] ğuşşañı
- (19) Ehl-i derd ol kılma dermān yādını
Koymagil³⁷⁷ dilden İlahunğ adını³⁷⁸
- [88a] (1) Tā sanğa yoldāş ola her işde Hāka
Alasunğ ‘ilm-i ledünnīden sebağ
- (2) Başınğı koy pîr-i muğān pāyına
Sun boyun teslīm oluban rāyına
- (3) İster isenğ ger hidāyet kânını
Koma elden Rüşenī dāmānını
- (4) Feyz-i enfāsı seni senden ala
Dest-gīr olup seni yola sala

³⁷⁶ varaydı: varıla S

³⁷⁷ koymagil: koyma S

³⁷⁸ [85a] Bu varak numaralandırılırken numaralamayı yapan 88 olarak numaralandırmıştır. Diğer varaklar takip edildiğinde bu varağın aslında 85 olarak numaralandırılması gerektiği görülmüştür. Numaralandırmayı yapan kişi muhtemelen sehven böyle bir yanlışlık yapmıştır.

(5) Dinğle bu pendî ki yād itdüm saŋga

Olmagil bī-gāne olgil āşinā

(6) Kim İlahīnünğ sözi dil-sūzdu

Gūş idenünğ ṭālī‘i fīrūzdu

(7) Beyt-i şeşom

(8) Rūşenī irdi anda kim anda

Şām[1] görünmez hem şabāh olmaz

(9) Dinğle ey ‘āşık-ı sırr-ı **denā fetedellā**³⁷⁹ **fekāne kabe**³⁸⁰³⁸¹ ve ey şādık-ı [u]

lāyık-ı (10) **tūbā lehūm ve ḥusnū ma’āb**³⁸² ve ey peyrev-i **vemā erselnāke illā beşīrān**

ve **nezīrān**³⁸³ (11) ve ey reh-revān-ı ṭarīk-i ve **yuṭ‘imūneṭ-ṭa‘āme ‘alā ḥubbiḥī**

miskīnen ve yetīmen ve esīran³⁸⁴ (12) ve ey sūhte-i zecrāğ-ı envār-ı **sirācen**

mūnīran³⁸⁵ bu rūşen delīli ki Rūşenī (13) beytündedir şerḥ eyledüm ve **elem**

neşrah³⁸⁶ ayet[i] ile sīnemi şerḥ eyledüm³⁸⁷ (14) gūş u hūş ile istimā‘ it, ḳalbünge³⁸⁸

şafā irse devr-i semā‘ it (15) şi‘ir:

³⁷⁹ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى Sonra (ona) yaklaştı derken sarkıp daha da yakın oldu (Necm 53/9).

³⁸⁰ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى (Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, **yahut daha az oldu** (Necm 53/8).

³⁸¹ fekāne kabe: -S

³⁸² الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحَسُنَ مَا فِي جَنَّةِ بَابٍ İnanan ve salih amel işleyenler için, **mutluluk ve güzel bir dönüş yeri vardır** (Rad 13/29).

³⁸³ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ Biz seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmezler (Seba 34/28).

³⁸⁴ وَيُطْعَمُونَ فِيهَا مِمَّا حَبَّ فِيهَا وَيَسْكِنُونَ فِيهَا مِن مِّنْ دُونِهَا وَيَسْتَمِعُونَ فِيهَا مِمَّا حَبَّ فِيهَا وَيَسْمَعُونَ فِيهَا مِمَّا حَبَّ فِيهَا وَيَسْمَعُونَ فِيهَا مِمَّا حَبَّ فِيهَا Onlar, seve seve yiyeceği yoksula, yetime ve esire yedirirler (İnsan 76/8).

³⁸⁵ تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا Gökte burçları var eden, onların içinde bir **çerağ** (güneş) ve **nurlu** bir ay barındıran Allah, yüceler yücесidir (Furkan 25/61).

³⁸⁶ أَلَمْ نُشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? (İnşirah 94/1).

³⁸⁷ ve **elem neşrah** ayet[i] ile sīnemi şerḥ eyledüm: -S

³⁸⁸ ḳalbünge: ḳalbūñ S

[Mefā‘īlūn Mefā‘īlūn Fe‘ūlūn]

- (16) Şafā ehli olanlarunġ semā‘ı
Kıyāsı olmaya kıl istimā‘ı
- (17) Beķā gencinden alanlar biķā‘a
Fenā olmaġ dimişlerdür semā‘a
- (18) Kesenler cümle ‘ālemden nizā‘ı
Vücūd İşārına dirler semā‘ı
- (19) Olanlar müşterī uş bu metā‘a
Huzūr-ı kalb dimüşler semā‘a
- (20) Yiyenler bāġ-ı raĥmetden³⁸⁹ yemişler
Semā‘a cezbe-i Raĥmān demüşler³⁹⁰

[85b]

- (1) İçenler cām-ı vaĥdetden piyāle
Şarāb-ı Hāķ demişler vecd-i hāle
- (2) Bu bir vechi daĥı kırĥ u yediler
Tecellī nūrınunġ ‘aksin didiler
- (3) Olar kim ‘ilm-i ‘allemnā³⁹¹ oĥurlar
Nesīm-i bāġ-ı ķurb-ı şāh oķurlar
- (4) Semā‘ ehli geķerler mā u menden
Ne yalġuz mā u meni bil cān [u] tenden
- (5) Neşr; söz uzatmaġından kıldum ihtiyāt,³⁹² ammā ol niķe beyitler ki geldi (6)
dile ber-sebīl-i inbisāt, ma‘zūr olsun ehl-i ma‘rifet ĥuzūrunda(7) ki te’emmül ‘ayb

³⁸⁹ raĥmetden: ma‘nīden S

³⁹⁰ [87b]

³⁹¹ Bize öğret.

³⁹² söz uzatmaġından kıldum ihtiyāt: -S

itmeyeler, sözüñg kuşurunda ki diyüpdürler, **te'emül'ül-'aybi** (8) '**aybun ve terkühü zeynün**³⁹³ nazm:

[Mef'ülü Mefā'ilün Fe'ülün]

- (9) Sākī meded it humāra düşdüm
Fırkat odına düşüp dutuşdum
- (10) Maḥmūriyam uş şarāb-ı 'ışkunġ
Maḥrūriyam³⁹⁴ āftāb-ı 'ışkunġ
- (11) Leb-teşne vü dil-fiġārum imdi
Mest olmuş-iken humārum imdi
- (12) Baġrum delük oldı ney mişāli
Gözüm kanı cām-ı mey mişāli
- (13) Yüzüm suyu oldı çün mey-nāb
Tökme yüzümünġ suyun³⁹⁵ be-her bāb
- (14) Gel gül yüzümünġ şuy[ı] ḥaķı-çün
Hem-şāfī³⁹⁶ olan Merve ḥaķı-çün
- (15) Meyden dolu cām-ı Cem ḥaķı-çün
Meyḥānedeki ḥarem ḥaķı-çün
- (16) Cüş itdünġ hum-ı mey ḥaķı-çün
Hem nāle-i çenġ ü ney ḥaķı-çün³⁹⁷
- (17) Meyḥānede hāy u hū ḥaķı-çün
Andaki kiçi ulu ḥaķı-çün
Mest-i ārzū ebed ḥaķı-çün³⁹⁸

³⁹³ Ayıp tahammül edilebilir fakat onu terk etmek güzelliklerin en güzelidir (İbnu'r-Rūm'î'nin bir kasiden). Metinde zeynun kelimesi fazladan bir kere daha yazılmıştır.

³⁹⁴ maḥrūriyam: maḥmūriyam S

³⁹⁵ suyun: suyunı A

³⁹⁶ şāfī: safā S

³⁹⁷ Bu beyit S'de yoktur.

Rūmī ḥaḳı-çün Veled ḥaḳı-çün³⁹⁹

(18) Bir kez dahı luṭf idüp ‘ināyet

Göster baña ey şāh-ı velāyet

(19) Sungil maṅga cām-ı Cemi ki dirdüm

Anuñla ola ziyāde⁴⁰⁰ derdüm⁴⁰¹

[103a] (12) Ya‘nī beni mest-i bī-ḥıred kııl

Güyende-i zıkr-i yā Şamed kııl

(13) Ağzımda zebānum eyle cārī

Her ne desem eyle ‘itibārī

(14) İtgil yüzüme bu bāb[ı] meftūḥ

Görgüz maña sırr-ı ‘Âdem [ü] Nūḥ

[103b] (1) Ayur meni zulmet-i menīden

Ayurma velīk Rūşenīden,

neşr;

(2) Ya‘nī; murād "Rūşenī"den vāşıl-ı kāmildür ‘ālim-i ‘āmil ki dār-ı dünyāda (3)

belki mülk-i fenāda Ḥaḳḳuñ ‘ināyeti ile ve pīr-i ṭarīḳat hidāyeti ile (4) gūşış-i tām

ve cidd ü cehd-i tamām eyledi ki maḥbūb u meczūb-ı Ḥaḳ (5) oldı ve **esfeli**

sāfilīn⁴⁰² gelmişken ve ṭūṭī-i rūḥı zāğ u zağana (6) hem-nefes olmuşken, hestlik

kafesinden oldı ḥalāş ve maḳām-ı (7) ‘illiyyīn içre oldı ḥāş çeh-i cāy-ı ḥāşü’l-ḥāş

ve anda kim "anda (8) şām görünmez hem şabāḥ olmaz" işāretdür vaṭan-ı me’lūfe

ve maḳām-ı ma’rūfe (9) ki ‘ālem-i ervāḥdur ey ehl-i şalāḥ ve anda ne şām vardur

³⁹⁸ İlk tefilede kelime eksiği vardır.

³⁹⁹ S nüshasında müstensih bu iki beyiti yazarken muhtemelen bir göz kayması sebebiyle ilk beytin ikinci mısrasını yazacak yerde ikinci beytin ikinci mısrasını yazmıştır. Dolayısıyla aradaki iki mısrayı atlamıştır.

⁴⁰⁰ ola ziyāde: ziyāde ola S

⁴⁰¹ Süleymaniye nüshasına geçildi.

[104a] ثم ركدناه أسفل سافلین Sonra onu, **aşağıların aşağısına** indirdik (Tin 95/5).

ne şabâh (10) eyle ki nakıldur meczüb-ı Hâkdan maṭlûb-ı muṭlaḡdan mest-i şarâb-ı
 (11) ezeli sırr-şinâs⁴⁰³-ı nebî, ve veliyy-i maḡbûl-ı vâşıl-ı ḡabil-i kâmil dilinde
 (12) söylenürdi Hâḡ kelâmı bir bilen şubḡ ile şâmı nefḡa-i rûḡü'l- ḡudstan (13)
 mu'aṭṭar olan meşâmı yola getüren ehl-i Mısr u ḡâmı ya'nî şeyḡ (1) Bâyezîd-i
 Beşṭâmî ki -nevvera'llāhu maḡca'ahû- şordılar aña nice çıḡduñ (2) düñe ki **keyfe**
aşbaḡte⁴⁰⁴ kıla didi **lâ mesâ 'ındî velâ şabaḡ**⁴⁰⁵ (3) ya'nî yoḡdur yanımda mesâ vü
 şabaḡ çünki oldu maḡâmım 'âlem-i ervâh, (4) cām-ı vaḡdet oldu şabûḡum ve seyr-i
 sülükümden oldu fetḡ-i fütûḡum (5) ve şifâ dutdı ḡalb-i mecrûḡum çün ḡurtıldı
 ḡüdûret-i beşerîden (6) rûḡum fâriḡ oldu mesâ vü şabâḡdan çün mestim rîḡ-i
 râḡdan (7) ve ulaşdım 'âlem-i ervâḡa daḡı dengim ḡalmadı zıkr-i şâm u vird-i
 şabâḡa, şi'ir:

[Mefâ'ılün Mefâ'ılün Fe'ülün]

- (8) İçen cām-ı ḡaḡâyıḡdan şarâbı
 Oḡuyan ḡikmet-i ümmü'l-kitâbı
 (9) Ezelden nüş iden cām-ı şabûḡı
 Bulan **innâ fetahḡa**⁴⁰⁶dan fütûḡı
 (10) Yir u gökden gören Allāḡ nûrı
 Özinde derk iden cennât [u] ḡûrı
 (11) Dilinde ṭâli' olan şems-i ma'nî
 Gözünde berḡ uran nûr-ı tecellî
 (12) Giçen ma'[u] meninüñ menzilinden
 Arınan pāk anuñ âb u gil[in]den
 (13) Şabâḡ ile mesâ aña bir ola

⁴⁰³ Metinde şinâs kelimesi sinâs şeklinde yazılmıştır.

⁴⁰⁴ Nasılsın, nasıl oldun?

⁴⁰⁵ Ne akşamım, ne sabahım var.

⁴⁰⁶ إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا Şüphesiz biz sana **apaçık bir fetih** verdik (Fetih 48/1).

Vefā ile cefā aña bir ola

- [104b] (1) Aña yeksān ola küfr ile İslām
Aña ğayn-ı ğam oldı ‘ayn-ı en‘ām
- (2) Aña deyr ile Ka‘be bir şıfatdur
Hağ ile çünki şāhib-ma‘rifetdür
- (3) Murāda irişenler bu talebden
Giçerler şubḥ [u] şām [u] rüz u şebden
- (4) Olardur şāhbāz-ı dest-i kudret
Olardur pādişāh-ı mülk-i vaḥdet
- (5) Olara ḳabz ile başt ola yeksān
Olara bir ola derd ile dermān
- (6) Ezel şubḥun ebed şāmını taḥḳīḳ
Bilenler ḳıldı bu esrāra taşdıḳ
- (7) Neşr; ve bu vech daḡı olur ki murād "şubḥ [u] şām"dan küfr [ü] İslām (8)
ola, yā luṭf u ḳahr, yā ḳabz u başt, yā tecellī-i celāl u cemāl, yā ‘ālem-i ğayb (9)
u şuhūd, ki ehl-i vaḥdet ikilikden giçüben fenā dirler bil ki (10) fenā demekden
daḡı fānī olurlar ki bülbül-i ğülşen-i eṭvār-ı **ene efşāh**⁴⁰⁷ (11) ve tūṭī-i şeker-
şiken-i esrār-ı **ene emlah**⁴⁰⁸ sūḳ-ı şevḳun revnaḳı, baḡr-i (12) ‘ışḳuñ zevraḳı,
nāfe-küşā-yı bāzār-ı **hitāmuhū misk ve fī zalike felyetenā** (13)-fesi'l-
- [105a] **mutenāfisūn**⁴⁰⁹ ‘Aṭṭār-ı dükkān-ı yevme lā yenfe‘u mālun velā benūn⁴¹⁰ ya‘nī; (1)
Şeyḡ Ferīdü‘d-dīn-i ‘Aṭṭār el-Nişābūrī -raḡmetu’llāhi ‘aleyh- *Manṭıḳuṭṭayn*nda
söyler:

(2) *H’iṣ rā kem kon ki tecrīd īn boved*

⁴⁰⁷ Ben en güzel öteniyim.

⁴⁰⁸ Ben en güzelim, tuzluyum.

⁴⁰⁹ **خَتَامُهُ مِسْكٌ وَفِي ذَلِكَ فَلَيْتِنَافِسِ الْمُتَنَافِسُونَ** Onun içiminin sonunda misk kokusu vardır. İşte yarışınlar ancak onda yarışınlar (Muttafifim 83/26).

⁴¹⁰ **يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ** O gün, ne mal fayda verir ne de evlât (Şuara 26/88).

Gom şoden kem kon ki tefrīd in boved⁴¹¹

(3) Neşr; ya'nī "özünü itür" ve "itür"mekden murād fānī olmaqdur Hāḡ (4) yolında ki tecrīd-i ehl-i tevḡīd budur ve yine itürmegi daḡı itür ki (5) tefrīd ehli didi budur ya'nī fānī olmaqdān daḡı fānī ol tā beḡā(6)-fi'llāhı bulasıñ yol ve bu üç ḡadīs şaḡīḡdür **Allahu vitrūn yuḡibbū'l-vitre (7) va'llāhu ferdūn yuḡibbu'l-ferde ve sebēka'l-mūferridūne⁴¹²** ki ḡazret-i Resūl -'aleyhisselām- (8) buyurupdur pes ol 'ārifler ki fenā dapmakdan oldılar bākī ve ḡarḡ (9) itdiler seb'an ṡibākı ve vaḡdet meyḡānesinde oldılar sākī, māsiva'llāh(10)-dan oldılar ayıḡ ve pāk oldılar ez 'alāyık u 'avāyık, küfr ü İslāmı (11) ḡoyup luṡ [u] ḡahruñ 'illetin duyup cennet ü ḡūra kılmadılar (12) iltifāt, zīrā ki menzilleridür ḡarābāt ve olaruñ şānındadır bu ḡadīs (13) **linnāri ḡavmun veli'l-cenneti ḡavmun ve li'l-mucāleseti⁴¹³** olardur [105b] meclis-i 'ışḡuñ cālisleri (1) ve olardur şehr vücūdunuñ ḡārisleri ve bu söze inkār ḡılma ey yār (2) ḡudā-bīn olma ḡod-bīn **ḡasenātū'l-ebṡār seyyi'ātū'l-muḡarrebīn⁴¹⁴** (3) olaruñ şānındadır ve cevher-i küntü kenz olaruñ ḡaḡḡında ve bu sözlere (4) muṡābık ey ṡālib-i şādık Şeyḡ 'Aṡṡar söyler, beyt:

(3) *Küfr-i kāfir ü dīn-i dindār rā*

Zerre-i derdet dil-i 'Aṡṡār-rā⁴¹⁵

(4) *Ger sırrı 'ışḡ ḡ'āhī ez-küfr-i dīn güzer kon*

Anḡā ki 'ışḡ baş ed çe cāy-ı küfr-i dīn⁴¹⁶

(5) ve Mevlānā Celāled'dīn-i Rūmī -'aleyhi'r-raḡme- söyler, beyt:

⁴¹¹ Tecrid kendini eksik görmektir. Tefrit de faniliği azaltmaktır.

⁴¹² Allah tektir tekligi sever (Meşhur hadis kaynaklarında bulunamadı).

⁴¹³ Cehennem için kavim vardır, cennet için kavim vardır (Meşhur hadis kaynaklarında bulunamadı).

⁴¹⁴ İyilerin ameli Allah'a yakın olanların kötülüğü gibidir. Sufi kitaplarında hadis olduğu bildirilen bir söz.

⁴¹⁵ Kâfirin küfrü ve dindarın dini için derdinin bir zerresi ve Attar'ın gönlü için.

⁴¹⁶ Eğer aşkın sırrını istiyorsan din küfüründen vazgeç. Aşkın olduğu yerde din küfürünün yeri olmaz.

(6) *Çe tedbîr ey müselmânân men ĥod-râ ne-mî-dârem*

*Ne tersâ vü yahûdem men ne kibrem ne müselmânem*⁴¹⁷

(7) Ya'nî; ehl-i 'ışk fâriğlerdür küfr [ü] islâmdan ve şubĥ ile şâmdan ki yolları

(10) fark idenler 'âkil olur ve şâhib-i tertîb ve nefy-i mâsivâ'llâha ehl-i 'ağldan

(11) ġarîbdür, hem 'acîb ve ehl-i 'ışkı **mecânînu'l-'uġalâ**⁴¹⁸ tesmiye kılupdurlar

(12) ve mecnûn olan merfû'ul-ġalemdür ve merfû'ul-ġalem olan fâriğdür nîk ü

bedden (13) belki ezel vü ebedden olarda zîkr-i şubĥ u şâm olmaz ġayr-ı ez-yâd- ı

ma'şûġ u câm olmaz, Nazm:

[Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün]

[106a] (1) Sormagıl 'uşşâġa şubĥ [u] şâmdan

Nür [u] zulmet sorma dürd-âşâmdan

(2) Şubĥ [u] şâm ile olaruñ işi yoġ

Çün olaruñ dünyâda teşvîşi yoġ

(3) Fâriğ olmuşlar durur ez nîk ü bed

Hem ezel birdür olara hem ebed⁴¹⁹⁴²⁰

(1) Küfr [ü] İslâmı ġoyup dîvâne-vâr

Terk idüp yârünġ yolında her ne vâr

(2) Özlerini nefy idüp ez şeş cihât

ġarġadurlar dâyimâ der baġr-i zât

(3) Sen daġı bu baġre gir ġarġ olasın

Gevher-i deryâ-yı vaġdet bulasın

(4) Bilesin kim yoġdur anda yâ Fetâ

⁴¹⁷ Ne yapayım ki ey Müslümanlar ben kendimi bilmiyorum. Ne Hristiyan, ne Yahudi, ne mecusiyim, ne de Müslümanım (Kaynaklarda bulunması).

⁴¹⁸ Akıllıların delileri.

⁴¹⁹ A nüshası tekrar başladı.

⁴²⁰ [86a]

- Ne zālām [u] nūr ne şubḥ u mesā
- (5) Levn-i telvīn olmaya yek-reng ola
Anda ‘aql irişe mest [ü] deng ola
- (6) Ḥaddi yoḥdur anda ‘aqlunġ bir qadem
Basa ey şāḥib-dil [ü] şāḥib-kerem
- (7) **Lev denevtü**⁴²¹ söyleyecek Cebre’īl
‘Aqlunġ uşşunġ yığ budur⁴²² Rūşen delīl
- (8) Cebre’īldendür ‘ibāret ‘aql-ı kül
Çün ‘urūc itdi Ḥaqa ḥayru’r-rrsül
- (9) Qaldı yolda olmadı yoldāş anġa
Ḥaḳ Resūli qaldı bu işde dānġa
- (10) Yā aḥī didi nīşe yol dutmadunġ
Nīşe durduñ⁴²³ söyle nīşe ötmedunġ
- (11) Söyledi Cibrīl yā ḥayra’l-beşer
Bir qarış gitsem yanar bu bāl [u] per
- (12) Cebre’īlünġ qaldı çün menzil-gehi
Refref oldı Muştafānunġ hem-rehi
- (13) Refref ile Ḥazrete irdi Resül
Refref ile itdi Ḥazretten nüzül
- (14) Ne durur Refref dimekden ey aḥī
‘Işq-ı muṭlaqdur bu sırrı duy aḥī
- (15) ‘Aql Cibrīl oldı ey ehl-i ḥired
‘Işq imiş Refref ezelden tā ebed
- (16) ‘Işq ile vuşlat dutar⁴²⁴lar ehl-i ‘ışq

---

⁴²¹ Şayet yaklaşırsam.

⁴²² yığ budur: budurur A

⁴²³ durduñ: -A

Bu sözi derk eylemez ehl-i Dımışk

(17) ‘Işk olan yirde ne şubḥ ne şām olur
Ne şalat u⁴²⁵ şavm [u] ne İslām olur

(18) Cümlesinden pāk ider ol ‘ışk pāk
Ġayreti anuñg ḳalur ğayrı helāk

(19) Ādemi ‘ışk idi şāhib-derd iden
Çehre-i surḥını anuñg zerd iden⁴²⁶

[86b]

(1) Nūḥa ṭūfān u necāt oldur ḳılan
Ġayr olanı bī-şebāt oldur ḳılan

(2) Büt-şiken oldı Ḥalīle ve’s-selām
Nārını ḳıldı anuñg **berden selām**⁴²⁷

(3) Oldurur Mūsā odınuñg şu‘lesi
Oldurur ‘İsā deminüñg nefḥası

(4) Oldurur Dāvūda elḥān öğreden
Oldur⁴²⁸ Eyyūbı belāya uğradan

(5) Ḥātem idi ol Süleymān dostına
K’oldı fermān ins ile cān destine

(6) Yūsufa mekr-i Züleyḥā gösteren
Ol idi Ya‘ḳūba hem beytü’l-ḥazen

(7) Ḥal dil ile söyleyen olar ḳatı
Māsivā’llāhu yaḳīn fī cübbetī⁴²⁹

---

⁴²⁴ dutar: -A

⁴²⁵ u: -A

⁴²⁶ [88b]

⁴²⁷ بَرْدًا مَأْسَلًا Serinlik ve esenlik (Enbiya 21/69).

⁴²⁸ Her iki nüshada da oldurur şeklinedir ancak vezin gereği oldur şeklinde okunmuştur.

⁴²⁹ "Cübbemin içindeki Allah'tan başkası değildir." Cüneyd-i Bağdadi'nin cezbe halinde söylediği rivayet edilen söz.

- (8) Manşūra oldur **ene'l-ḥak**⁴³⁰ söyleden
Bī-ḥod idüp Ḥaḫḫ-ı muṭlak söyleden
- (9) Vaşf-ı 'ışḫ etse İlāhī rūz [u] şeb
Söylemez miñğden birini ey 'aceb
- (10) Pes bu yigrek⁴³¹ iḫtişār idem sözi
Tā doğa burc-ı sa'ādet yulduzı
- (11) Beyt-i heftom
- (12) Şubḥ-dem şāki dur şabūḥı sun
Rāḫat-ı rūḫunġ ġayr-ı rāḫ olmaz
- (13) Ey isteyen şarāb-ı **saḫāhum rabbuhum**⁴³² ḥamrı ve ey terk iden Zeydi 'Amrı ve
Ḥālid⁴³³ u Bekri (14) gūş eyle sözimünġ sāzını, tā bilesinġ ne imiş ney avāzını, (15)
def tek ḫafayup postı ki pīr-i muġānunġ ḫaḫka-be-gūşı olup (16) iç cām-ı mey
ya'nī; "şubḥ-dem şāḫī dur şabūḥı sun" ḫiṭābdur pīr-i (17) muġāna ki mürşid-i
kāmīl 'ibāretdür andan ki sākīdür derdi (18) ammā bu⁴³⁴ ḫiṭāb-ı müsteṭāb bir vechi
beyle yüz⁴³⁵ görsetür ki Ḥaḫ cānibinden (19) ola, ṭarīḫatde irşād eyleyenlere ḫaḫka

⁴³⁰ "Ben Hakk'ım." Hallac'ı Mansur'un cezbe halindeyken söylediği rivayet edilen söz.

⁴³¹ yigrek: yigdür A

⁴³² عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ سُنْدُسٌ خُضْرٌ وَاسْتَبْرَقٌ وَحُلُوهَا أَسَاوِرٌ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا Üzerlerinde yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır; gümüş bilezikler takınmışlardır. **Rableri onlara tertemiz bir içki içirir** (İnsan 76/21).

وَلَقَدْ دَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَانُوا فِي السَّعِيرِ Andolsun, biz cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. **İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar.** İşte asıl gafiller onlardır (Araf 7/179).

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا Yoksa sen, onların çoğunun gerçekten (söz) dinleyeceğini yahut düşüneceğini mi sanıyorsun? Hayır, **onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar yolca daha da sapıktırlar** (Furkan 25/44).

⁴³³ Ḥālid: -A

⁴³⁴ bu: -A

⁴³⁵ yüz: -S

[87a] **kulî'l-ḥaḫka velev kāne murrān** ⁴³⁶ söyleyenler kim ⁴³⁷ (1) ol sākī-i ervāḥdur ve 'ālemünḡ fesādına işlāḥ, ⁴³⁸ olardan irişür ṭālib(2)-ler rūḥuna rāḫat ve olaruḡ rīḥ [ü] rāḥından istirāḫat nefes-gīr (3) olaruḡdur ma'rifet kānı zīrā ⁴³⁹ olaruḡ enfāsıdur sākī-i ervāḥ ehl-i ḫāl olaruḡ şoḫbetinde (4) olana gelmez melāl zīrā olardadır **himmetü'r-ricāl tuḫliu'l-cibāl** ⁴⁴⁰ ve (5) vesvese-i Şeyṭān olarda depmez mecāl ki **inne 'ibādī leyse leke** (6) '**aleyhim sultānun** ⁴⁴¹ sultān olaruḡ şānındadır ey ḫoş maḫāl olar āyīne-i (7) celāldür hem cemāl ve olara bir olupdur firāk [u] vişāl olardur (8) ḫamu vech ile şāḫib-kemāl ve olaruḡ kemāline irişmez zevāl ve (9) fāriḡdürler ez ḫīl [u] ḫāl u lisān-ı ḫired olaruḡ vaşfındadır (10) ⁴⁴² **fehaffet en yetüle'l-(11) kelām ḫaşadtu el ḫaşra ve's-selāme ve ḫultu**

(12) **fī evşāfi haulā'r-ricāl** ⁴⁴³ Beyt-i 'Arabiyye

(13) *Hum aşḫābu 's-seḫā'i ve 'l-'aṭā'i*

Hum erbābu 'l-beḫā ba'de 'l-fenā'i ⁴⁴⁴ beyt:

(14) *Leḫüm nūrun min envāri 'illāḥ*

Leḫüm sırrun min esrāri 'illāḥ ⁴⁴⁵

(15) *Felā yedrīhim illā ḫūve kemā hum*

⁴³⁶ Acı da olsa hakkı söyle (Buluḡu'l-meram min edilleti'l-ahkam, n. 888).

⁴³⁷ [89a]

⁴³⁸ işlāḥ: -A

⁴³⁹ olaruḡdur ma'rifet kānı zīrā: -A

⁴⁴⁰ Er kişilerin himmeti, daḡları yerinden söker (Hz. Ali'nin sözü).

⁴⁴¹ **Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hakimiyetin yoktur.** Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna (Hicr 15/42) ve **benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir aḡrılıḡın olmayacaktır.** (Onları) koruyucu olarak Rabbin yeter (İsra 17/65).

⁴⁴² Her iki nüshada da lākelimesivardır. Ancak metnin anlamına katkısı olmadığı için metne dahil edimemiştir.

⁴⁴³ Sözü uzatmaktan korktum. Kısa tutmayı amaçlayarak şu büyüklerin vasıflarını saydım.

⁴⁴⁴ Onlar cömert ve yok olduktan sonra baki olan kimselerdir.

⁴⁴⁵ Onlar için Allah'ın nurlarından bir nur, sırlarından bir sır vardır.

*Bi-aḳdāhi 't-tecellā ḳad saḳāhum*⁴⁴⁶

(16) *Fenāhum fī*⁴⁴⁷ *beḳā'illāhi bāḳī*

*Fe'alāhum 'alā seb'it-tibāḳī*⁴⁴⁸

[87b] (17) Neşr ve "subḥ-dem dur" didüğünden bu görünür nice kim (18) subḥ güneşiniñ ṭulū' çağıdır ki cümle 'ālem nūr-ı şubḥ ile ziyā dutar (19) ve āftābuñ tābindan şafā deper ve ḥalāyık ḥā^vb-ı ḡafletden bīdār (20) olurlar ve muntazır-ı envār-ı nehār pes şubḥ-ı ma'nevī vaḳt-i işrāk-ı⁴⁴⁹ (1) şems-i ḥaḳīḳīdür maşrıḳ-ı ḳalbden⁴⁵⁰ ki envār-ı tecellī 'ibāretdür andan ya'nī ey (2) sāḳī ki maṭla'-ı envār-ı ḳuds oldunḡ ve vaḥşetden giçüben ehl-i üns (3) oldunḡ ve menba'-ı feyz-i sübhānī ve meşrıḳ-ı nūr-ı yezdānı oldı ḥātır u 'ātırunḡ (4) bir oldı ol ve āḥır ve bāṭın u zāḥırünḡdir imdi "şabūḥı sun" (5) ya'nī ol meyden ki saḡga sundılar sen daḥı sun tā yeksān ola (6) ehl-i ṭalebden fesān u füsün nazm;

[Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün]

(7) Şuñ manga sāḳī mey-i bāḳī ki men

Ol şafā ile giçem ez mā u men

(8) Rāḥ-ı rūḥ-ı efzānḡ sunḡgil dem-be-dem

Tā ki bir ola vüçüd ile adem

(9) Rīḥ-ı rāḥunḡdan diridür cism [ü] cān

Teşne-lebdür cāmınḡga ins ile cān

(10) Zinde ḳılḡil ölmüş-iken cismümi

Ḥayy [u] cāvīdān oḡutgil ismümi

⁴⁴⁶ Onları ondan [Allah'dan] başka kimse bilemez, o [Allah] tecelli kadehleriyle onları sulamıştır.

⁴⁴⁷ fī: -A

⁴⁴⁸ Onların yok oluşları Allah'ın bekasında vardır, bakidir. Onların fiilleri yedi kat göklerde.

⁴⁴⁹ [89b]

⁴⁵⁰ ḳalbden: ḳablünden A

(11) Diñle ey bu yolda şāhib-ḥāl olan

İşi terk-i cāh u mülk [ü] māl olan

(12) Mey dimekden ‘ışk-ı muṭlaḳdur murād

Çünkü cümle ‘āleme Ḥaḳdur murād

(13) Şākī oldur kim ḥarābāt ehline

Bil ḥarābāt ü münācāt ehline

(14) Her birine ma‘rifetden söyleye

Gāh zāt u geh⁴⁵¹ şıfatdan söyleye

(15) **Kellimū’n-nāse ‘alā ḳadri’l-‘ukūl⁴⁵²**

Bu ḥadīs imiş ki dimüşdür Resūl

(16) Ya‘nī her bir meşrebe şürb-i müdām

Vus‘-ı ke’since sun ey ‘ālī maḳām

(17) Çünkü meşreb muḥtelifdür muḥtelif

Kimine ba öğret ü kiminelif⁴⁵³

(18) Neşr; pes eyle olgeç⁴⁵⁴ ki ḳalb-i mürdenünḡ ḥayātī⁴⁵⁵ cām-ı (19) mey oldı ve

[88a]

rūḡ ol rāḡ ile rāḡat buldı ya‘nī rūḡ ‘ālem-i ervāḡda⁴⁵⁶ (1) iken mest idi ol meyden

ve fāriḡ idi Behmen ü Dey(2)-den bu dār-ı dünyāya⁴⁵⁷ gelicek⁴⁵⁸ ya‘nī ‘ālem-i

eşbāḡa ol meyden ırıldı (3) gözin açup özin maḡmūr gördi, şudā‘-ı ḡumār inkār

eylemiş (4) idi ve ḳalbini leb-teşne ve efkārçün sākī nefesinden sunuldı, (5) anḡa

cām istedüḡin buldı, ser-encām-ı ḡumārünḡ derd-i serinden dūr oldı, (6) cām-ı

⁴⁵¹ geh: gāh S

⁴⁵² İnsanlarla akılları nispetinde konuşunuz (Meşhur hadis kaynaklarında bulunamadı).

⁴⁵³ kiminelif: kime elif A

⁴⁵⁴ olgeç: olsa S

⁴⁵⁵ ḡayātī: ḡayāt A

⁴⁵⁶ [90a]

⁴⁵⁷ dünyāya: dünyāda S

⁴⁵⁸ gelicek: gelgeç S

mey⁴⁵⁹ ile mesrūr oldu, yeñiden buldı, hayāt söyledi, **hāzā ‘azbun (7) furāt⁴⁶⁰** perīṣān⁴⁶¹ iken mecmū‘ oldu, kamu dillerde sözi mesmū‘ (8) oldu, bezedi könğül hānesin, ma‘mūr itdi vīrānesin, kırdı (9) şöhet-i hāş ez-ser-i hużūr ve oldu ağıyār gözinden mestūr, nağme-i (10) Dāvudī sāz eyledi, şu‘bedesin şeh-nāz eyledi, muṭrīb olup aldı (11) çengini⁴⁶² çengi sāz eyledi bu āhengi ki; beyt:

(12) Şubḥ-dem sākī dur şabūhı sun
Rāḥat-ı ruḥunğ ğayr-ı rāḥ olmaz

(13) Ḥatime:

[Mefā‘īlün Mefā‘īlün Fe‘ūlün]

- (14) İlāhī nice kıl u kıāl idersinğ
Niçe zıkr-i ḥaṭ ile ḥāl idersinğ
- (15) Giçürdüñğ ‘ömrünği yoḥ ḥāşılunğ bil
Çü yoḥdur ḥāşılunğ senden ne ḥāşıl
- (16) Dutalım kim söziñğ duttı cihānı
Kelāmınğdur me‘ānīniñ beyānı
- (17) Zebāniñ *Mantıku’-ṭayr* oldu bī-şek

---

⁴⁵⁹ mey: -A

⁴⁶⁰ **Birinin suyu tatlı ve susuzluğu giderici**, diğerininki tuzlu ve acı iki denizi salıveren ve aralarına bir engel, aşılmaz bir sınır koyan O'dur (Furkan 25/53).

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ سَائِعٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أجاجٌ وَمِنْ كُلِّ تَأْكُلُونَ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حَبِيَّةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاحِرَ لِنَبْتَعُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ İki deniz birbirine eşit olmaz. **Bu tatlıdır, susuzluğu keser, içilmesi kolaydır.** Şu da tuzludur, acıdır (boğazı yakar). Hepsinden de taze et (balık) yersiniz ve giyeceğiniz süs eşyası çıkarırsınız. Allah'ın lütfundan (nasibinizi) arayıp da şükretmeniz için gemilerin, denizi yarıp gittiğini görürsün (Fatır 35/12).

⁴⁶¹ perīṣān: pūr-nisyān A

⁴⁶² çengini: -S

Hadîşüñ tütî-i şekker-şiken teg⁴⁶³

[88b]

(1) Söz ile kāmuranî olsa idi

Söz ile kāmını dil bulsa idi

(2) Dimezdi bu sözi ya'nî Nizāmî

Ki dutdı 'ālemi nazm-ı kelāmı

(3) *Ger be suhen kār müyesser şodî*

*Kār-ı Nizāmî be-felek ber şodî*⁴⁶⁴

(4) Neşr; gel imdi künc-i halvetde küşe-nişîn ol ve maḥrem-i künc-i ma'rifet-i Rūḥu'l- emîn ol, (5) beyt:

'Amel eyle 'amel ki 'amel

Şāf ide gönġlinġi zi-ḳalb u daġal

(6) Neşr; ya'nî ḥāne-i bî-derdür 'alim-i bî-'amel ve 'ālim-i bî-'amel zenbūr-ı bî-'asel, (7) gerçi 'amelden vîrāne dil ma'mūr olur, 'amel 'ilim ile olsa nūrun 'alā nūr olur, (8) ve murād 'ilimden ma'rifet-i nefsdür ya'nî özini tanıya andan Ḥaḳḳı, söziñg (9) ḥulāşası budur ey mütteḳî ve hîç kimse öz vücūdundan ḥaber-dār (10) olmaz ve şāhib-i esrār-ı **leyse fi'd-dār**⁴⁶⁵ olmaz, mādām ki pîr-i ṭarîḳat (11) dāmenine urmayupdur elin ve anuñg ḥiḍmetünde bağlamayupdur belin, ki **levle'l-mürabbî** (12) **mā 'araftü rabbî**⁴⁶⁶ delîl-i rüşendür ve vech-i aḥsen, nazm;

[Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül]

(13) Gel imdi İlähî düriş cān-ile

Bu sözi nice ögredürsün dile

(14) Dilünġ çek uzatma sözüñg epsem ol

⁴⁶³ [90b]

⁴⁶⁴ Eğer sözden bir iş bitseydi, Nizami'nin sözü feleġe galip gelirdi (Hamse Mahzenü'l-Esrar Bölüm 23/48).

⁴⁶⁵ Evde Allah'tan başkası yoktur. Sufi kitaplarında geçen sözlerden.

⁴⁶⁶ Benim mürebbim olmasaydı Rabbime arif olamazdım (Meşhur hadis kaynaklarında bulunamadı).

Dem ehlüne ‘İsî kimi hem-dem ol

(15) Cihân zulmetinden be-küllî arın

Eliñden koma Rüşenî dâmenin

(16) Kim oldur sañga rehber-i rāh-ı Hâk

Hâkîkatdedür hâş-ı dergāh-ı Hâk

(17) Dil ü cānı kılgil yolında fedā

K’olasunğ meger ğayr-ı Hâkdan cüdā

(18) Anıñg himmetine sığın rüz [u] şeb

Budur t̄alib olana h̄üsn-i t̄aleb

[91a]

(1) Sorulsa nedür adı bu maḥzenüñ

Bu olsun su’āle⁴⁶⁷ cevābuñ senüñ

(2) Anğa Rüşenî-nāme ād eyledüm

Ġamgīn gönğlümi gör ne şād eyledüm⁴⁶⁸

(3) Neden kim mañga Rüşenî himmeti

Anuñ feyz-i enfāsınunğ hikmeti

(4) Ma’ārif k̄āpusını açdı bugün

Hâkâyıķ künūzını saçdı bugün

(5) ‘İbādetde gerçi düşüpdür⁴⁶⁹ kuşūr

Gerek luṭf-ile ide andan ‘ubur

(6) Ki Türkî dili bî-‘ibāret düşer

Neden kim anı her қоşukcı қоşar

(7) Çü aşlında on dörd harf imiş ol

Bu on dörd ile söz nice ola yol

(8) Yine söyle tārīḥini ey ğulām

---

⁴⁶⁷ su’āle: -S

⁴⁶⁸ Bu mısrada vezin bozulmaktadır.

⁴⁶⁹ düşüpdür: düşeydi S

Sekiz yüz yetmiş sekiz ıl tamām*

- (9) Neşr; ve hezārān hezār tuḥaf-ı şalavāt-ı zākiyāt-ı nāmiyāt (10) ber Seyyid-i kāyināt ve ḥulāşa-i mevcūdāt ki maḫşūd-ı āferīniş-i vücūd-ı bā-kemāl(11)-dür añun ki **levlāke lemā ḥalaḫtu'l-eflāk**⁴⁷⁰ ve Rūşenī ehl-i dīd-i ṭal'at-ı cemālidür anuñ (12) mışrā' :

Fekültü fī vaşfihi kālū feḫul kuvvāke⁴⁷¹ Naẓm-ı Fārisī⁴⁷²

- (13) *Bī-ḥabīb u tabīb u Resūl-i nebī*
*Ebtāḥḥī medenī Kūreşī 'Arabī*⁴⁷³
- (14) *Lezzet-i sāger-i 'ışkeş çe şināsed be yakīn*
*Her ki mest-i rāst der devr ze cām-ı 'inebi*⁴⁷⁴
- (15) *Her çerāğ ki ze şem'-i roḫ-ı ū rūşen īnest*
*Sūzed ender leheb-i meş'āle-i bū Lehebi*⁴⁷⁵
- (16) *Zülf-i miskīn-i to bāşed sebeb-i rāh-ı necāt*
*Mī koşed cezbe-i 'ışket dilhā bī-sebebi*⁴⁷⁶
- (17) *Ser-ā-serāy-ı to serāyī ki toyī der dü serā*
*Server-i cem'-i rusūl 'ārif-i esrār-ı rabbī*⁴⁷⁷
- (18) *Menem an zerre-i nāçiz u to ḥūrşīd-i münīr*
*Menem an mūr-ı zaif to Süleymān-ı nebī*⁴⁷⁸

⁴⁷⁰ Eğer seni yaratmasaydım kainati yaratmazdım.

⁴⁷¹ Onun vasfıyla ilgili olarak söyledim dediler ki sen senin kuvvetlerini bize söyle.

⁴⁷² Naẓm-ı Fārisī: -A

⁴⁷³ Sevgili bir tabib, peygamber ve nebim var benim. Bathalı, Medineli, Kureşli Araptır.

⁴⁷⁴ Üzüm kadehinden sarhoş olan kişi onun aşkının kıymetini nasıl bilebilir?

⁴⁷⁵ Onun yanağının mumundan aydınlanan her ışık Ebu Leheb'in meşalesinin alevinde yanar.

⁴⁷⁶ Senin mis kokulu zülfün kurtuluş yolunun sebebidir. Senin cezben gönülleri sebepsiz yere öldürür.

⁴⁷⁷ Her iki dünyada asıl saray seninkidir. Tüm peygamberlerin efendisi, rabbimin sırlarını bilendir.

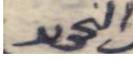
⁴⁷⁸ O naçiz zerre benim, o parlayan güneş sensin; o güçsüz karınca benim, Süleyman peygamber sensin.

- [91b] (1) *Çün be tıfl-ı reh 'ışk-ı to ilāhest tıfīl*
Bād qurbān-ı do ferzend-i to ümīni u ebi⁴⁷⁹
- (2) Nazm-ı Türkī
[Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün]
- (3) Aḥmedünġ rūhı ḥaḳı-çün yā Kerīm
Kim anuñ şānındadır ḥulḳ-ı 'azīm
- (4) Her ne kim kıldum ḥaṭā ile zelev
Kılmadum hem bir saḡga lāyık 'amel
- (5) 'Afv idüp kılgil tecāvüz luṭf ile
Her ne kıldum maḥv kıl kıldan kıla
- (6) Rūz-ı maḥşer 'adl idüp sorma⁴⁸⁰ ḥesāb
'Adl idüp sorsaḡ olur ḥālüm ḥarāb
- (7) Fazl [u] iḥsān ile sor a'mālūmi
Luṭf idüp taḥfīf kıl eşḳālūmi
- (8) Şaf şaf olanda ḥalāyık cümlesi
Olmayanda kimsesizler kimsesi
- (9) Kimsesi ol men faḳīr-i bī-kesünġ
Çünkü sensin dest-gīri bī-kesünġ
- (10) Ehl-i 'ışkunġ şaffına ırgür meni
Olarunġ cem'inde āḥir düz meni
- (11) Muştafānunġ ümmetinden kıl meni
Yolımı itgil ṭarīḳ-i Rūşenī
- (12) **Ve'sselāmü 'alā men i't-tebe'a'l-hüdā⁴⁸¹**

⁴⁷⁹ Yoldaki çocuġa senin aşkın (?) Benim annem ve babam da senin iki çocuġuna kurban olsun.

⁴⁸⁰ sorma: sor S

⁴⁸¹ Bu sözün sonu Allah'ın selamı hidayet üzere olanlara olsun.

- (13) temme'r-risāle bi-'avni'llāhi ve luṭfihi
- (14) ve keremihi temme'r-risāle
- (15) ketebehū el-'abdu'z-za'if abdu'l-el-muhtāc
- (16) ilā raḥmeti'llāhī te'ālā
- (17) vallāhu 'ālem
- (18) bi-s'sevāb ve ileyhi'l-merci' u vel me'āb

3.2. Seçme Sözlük

āferīnīş: Yaratılmışlar, bütün mahlûklar

‘aql-ı kül: Cenâb-ı Hakk’ın zat âleminden ilk tecellisi olan, diğer âlemlerin kendisinden zuhur ettiği ilk yaratılan nur

‘alāyık: İnsanı meşgul eden, Hakk’a erişmekten alıkoyan ilişkiler, bağlar

‘âlem-i ecsâd: Cesetler âlemi

‘âmil: Amel eden, işleyen, icrâ eden kimse

‘asel: Bal

aşhâb-ı şimâl: Kıyamet gününde amel defterleri sol taraftan verilecek olan cehennem ehli

aşâm: Yiyecek ve içecek

‘avā(y)ik: Engeller, engel olanlar

‘ayn: Bir şeyin aslı, kendisi, tâ kendisi, zâtı

âz: Aç gözlülük, hırs, tamah

âzân: Kulaklar

bāde-nūş: Şarap içen (kimse)

bāl: 1. Kalp, gönül, yürek 2. Kanat, kol

Bārī: “Her şeyi takdir ettiği şekle uygun olarak yaratıp varlığa çıkararak, yaratan” anlamında esma-i hüsnâdandır

becid: Ciddi, önemli

beher: Her bir

bende: Bağlı kimse

berk urmak: Şimşek çakmak, şimşek çakar gibi parıldamak

bezl: Esirgemedi bol bol verme, sarfetme, harcama

biđā‘: Mal

bī-bak: korkusuz

bīdār: Uyanık

bī-ħired: Akılsız

bī-ħūd: Kendinden geçmiş, medhuş

bī-hūş: Akli başında olmayan, kendinden geçmiş, baygın; şaşkın, sersem

bî-mülâh: Güzel olmayan, tatlı olmayan

bî-revnağ: Renksiz

bî-teşvîş: Karışık olmayan

bulağ: Kaynak, pınar, memba

burûc: Burçlar

büt-şiken: Put yontucu, put yapan (kimse), heykeltıraş

câh: Yüksek mevki, makam, rütbe

câvidân: Ebedî, kalıcı, daimi, baki

cây: Yer, mahal, mevki

cebîn: Alın

cenâh: Merkez durumunda olan bir şeyin iki yanında bulunan kısım veya gruplardan her biri

cidd u cehd: Çalışıp çabalama, büyük gayret sarf etme, uğraşma

cüş: Coşma, taşma, kaynama, coşkunluk, galeyan

cuz: Başka

cünûn: İnsanın dış âlemle ilgisini kesecek şekilde aşk ve cezbeyle kapılması hâli

çi: Ne

dāmân: Etek, uç, kenar

darb-ı dest: Kol kuvveti

denî: Alçak, soysuz, bayağı, aşağılık

deng: Şaşkın, sersem

deril-: Toplanmak

derk: Anlama, kavrama, idrak etme

dest-amûz: “Ele alıştırmış” Yavru iken ele alıştırmış (av kuşu)

dest-gîr: Elden tutan (kimse), yardımcı, muin

dest-i kudret: “Kudret eli” Cenâb-ı Hak için kullanılır

deyr: Kilise

Dımışk: Şam şehri

dîdâr: Cenâb-ı Hakk’ın müminlere vaat ettiği görünüşü, tecellisi

dilârâm: Meram, istek, arzu

dil-dār: Gönlü kendine bağlamış olan kimse, sevgili

dil-efgār: Gönlü yaralı

dil-fürüz: Gönül aydınlatan, gönle ferahlık veren

dil-sūz: Gönül yakan, gönül yakıcı

direng: Gecikme, oyalanma, durup bekleme, yavaşlık

duḥter-i tāk: Şarap

dūn: Alçak, soysuz, denî

dūng: Gece

dūrr-i semağ: Dinleme incisi

dürüş-: Karşı karşıya gelmek, mücâdele etmek, çarpışmak

ebvāb: Kapılar

ecell: Çok (daha, en, pek) büyük, ulu, şerefli

- efzā: Sonuna geldiği kelimelere “arttıran, çoğaltan” anlamı katarak Farsça usulüyle birleşik sıfatlar yapar

Eḥad: “Tek, bir” anlamında esma-i hüsnâdandır

elḥān: Nağmeler, ezgiler, melodiler

emlāh: En güzel

en‘ām: Kur‘ân-ı Kerîm’in altıncı sûresinin adı

enfās: Nefesler

epsem: Sessiz, susmuş

erzān: Uygun, lâyık

esbāb: Sebepler

eşkāl: Ağır şeyler, ağırlık

eşbāh: Cisimler, vücutlar, gövdeler

eşi‘ā: Aydınlıklar, ışıklar

eṭvār: Tavırlar, davranışlar, haller, tarzlar

evkāt: Vakitler, zamanlar

eymen: Çok (daha, en, pek) uğurlu, çok kutlu, pek mübarek

ez- : Türkçe -den ekinin karşılığı olan ve Farsça veya Arapça kelime ve

terkiplerin başına gelerek birleşik
zarflar teşkil eden ön ek

fāriğ: Vazgeçmiş, terk etmiş, el
çekmiş

fażl: Alicenaplık ve cömertlik, iyilik,
lütuf, kerem

fersūde: Eskimiş, yıpranmış, bozulmuş

ferzend: Oğul, erkek çocuk

fetā: Genç, yiğit, mert kimse,
delikanlı, cömert, kerem sâhibi,
fütüvvetli kimse

fevt eyle-: (Bir fırsatı) Kaçırarak,
kaybetmek, yitirmek

fîrûz: Uğurlu, mesut, pîruz

fûlk: Gemi, sandal, kayık

ğarrā: Parlak, gösterişli, şaşaalı

ğavvāş: Dalgıç

gevher-bār: Gevher yağdıran, cevher
yükü olan

ğill ü gış: Gizli kin ve düşmanlık,
gönül fesadı, karışıklık

-gîr: Sonuna geldiği kelimelere “tutan,
tutucu, alan, zapt eden; yayılan,
yayıcı” anlamı katarak Farsça usulüyle
birleşik sıfatlar yapar

gîti: Dünya, cihan, âlem.

görsset: Göster

gözü: Ayna

güşiş: Çalışma, uğraşma, çabalama

güş it-: İşitmek, dinlemek, kulak
vermek

güyende: Tekkelerde ayin sırasında
ilâhî okuyan kimse, zâkir

güvāh: Şahit, delil, tanık

ğabb: Tane, tahıl tanesi

ğaçan: Ne vakit, ne zaman ki

ğak: Toprak

ğāk-der: Toprak delen

ğāksār: Perişan, düşkün, hakir

ğalā'ik: Esir edilmiş veya satın alınmış
kız, kadın

ḥalka-be-gūş: Kulağı halkalı, azat kabul etmez (köle, kul)

ḥ^vāh: İsteme, isteyiş

ḥ^vān: Nimet, lütuf, ikram

ḥammār: (İlâhî aşk şarabının sunucusu olması dolayısıyla) Mürşit

ḥam: Eğri, bükülmüş, yay biçiminde, kemerli

ḥarābātī: Vaktini meyhanede geçiren, meyhane müdavimi, içkiye düşkün (kimse)

ḥāris: Koruyucu, bekçi, gözcü, muhafız

ḥark itmek: Yırtmak

ḥāşşiyet: Bir şeye has nitelik, o nesnede bulunan meziyet, kuvvet, tesir, hassa

ḥātır: İradesi olmadan kulun kalbine doğan manevi hitap

ḥāver: Güneşin doğduğu taraf, doğu, şark

ḥavf u recā: “Korku ve ümit” Allah’a duyulan sevgiden gelen, Allah’ın sevgisini kaybetmemek için kulu kötülüklerden meneden korku ile elde edilmesi umulan şeye kalbin bağlanmasından gelen ve kulu Allah rızasını kazanmaya teşvik eden ümit, müminde bulunması gereken iki hâlet

Ḥay: “Bütün varlıkların hayat kaynağı, ebedî ve hakiki hayat sahibi” anlamında esma-i hüsnâdandır.

ḥazer it-: Çekinmek, sakınmak

ḥāzin: Hazine muhafızı, hazinedar

hem-dem: Birlikte bulunan, samimi, canciğer arkadaş, dost

hest: Var

hestī: Varlık, mevcudiyet

ḥired: Akıl

ḥicāb: Perde, örtü, engel, hail

ḥil‘at: Padişahlar ve vezirler tarafından birine iltifat veya mükâfat olarak giydirilen, kürklü veya işlemeli kıymetli kaftan

hirmen: Harman

hod-bîn: Sadece kendini gören
(kimse), mağrur, kibirli

humâr: İçkiden sonra gelen baş ağrısı
ve sersemlik

hum: Küp

hür: Cennet kızı, çok güzel kız veya
kadın, huri

huşk: Kaba, soğuk, incelmemiş,
feyizsiz, ruhsuz

ihtirâz: Çekinme, kaçınma, sakınma

ihtişâr: Kısaltma, anlama zarar
vermeden açıklama ve ayrıntıları
çıkarak maksadı daha kısa ifade
etme

ihtiyâr: Kendi isteğiyle hareket etme,
iradesini kullanma

ihvân: Aynı tarikata mensup olanlar

ikdâm: Bir şeyi elde etmek için sebatla
ve gayretle çalışma, sürekli çaba
gösterme

'illiyyîn: Gökyüzünün ve cennetin en
yüksek kabul edilen yeri

'inân: Dizgin

inbisât: Yayılma, genişleme, açılma

infāk: (Hak yolunda) Malını harcama,
sarfetme

iril-: Erişilmek

îsâr: Esirgmeden, kendinden çok
başkalarının menfaatini düşünerek
fedakarlıkla verme

işrāk: Güneşin doğuşundan ufukla bir
veya iki mızrak boyu yükselmesine
kadar geçen zaman

itür-: Kaybetmek, mahvetmek, zayi
etmek, telef etmek.

ķābil: Kabul eden, alan, alıcı

ķabz [u] bast: (gerilme ve gevşeme)

Kabz, Allah'ın lütfuna mazhar
olamamaktan ileri gelen gerilme,
sıkılma, korku, bast ise bu lütfu
hissetmekten doğan ferahlık, neşe
hâlidir ki ekseri beraber kullanılır

kām-rān: Arzusuna, muradına ermiş,
bahtiyar

kān: Maden yatağı, maden ocağı

karīb: Yakın

katı: İnce duygulara karşı duyarlılığı
olmayan, duygusuz, hoş görüsüz,
müsamahasız

kayd: Bağlama, bağlanma, kaygı,
endişe, tasa

kemāhī: Olduğu gibi, tam manasıyla,
hakkıyla

kerkes: Akbaba

keşān: Çeken, çeke çeke zorla götüren

key: “Ne vakit, ne zaman” anlamına
gelen kelime

ķil ũ ķāl: Dedikodu, boş söz

kisb: Kazanç

ķullāb: Çengel, kanca

ķurb: (Allah’a) Yakınlık, (Allah’a)
yakın olma

ķunūz: Hazine

ķuķād ol-: Açılmak

ķuķe-niķīn: Köşesinde oturan, münzevi

ķudūret: Tasa, gam, kaygı, gussa

ķuyūs: kase

ķaķīf: Maddeyle değil ruhla ilgili,
gözle görülebilecek maddī bir varlığı
olmayan

ķāhūt: Cenābıhakk’ın zatına mahsus
olan ilk ve en yüce âlem, Allah’ın
bütün sıfat ve isimlerinin zatında
mevcut olduğu, fakat sadece zati
sıfatlarının zuhura geldiği, fiilī
sıfatlarının ise henüz zuhur bulmadığı
âlem

ķā-mi’: Parlayan, parıldayan

ķā-ubālī: Zahiri kayıtlardan kurtulup
bütün sıfat ve fiilleri Hakk’ın sıfat ve
fiili bilen kimse

ķā-yezāl: Zeval bulmaz, bitmez, ebedī

ķeb-teķne: Susamış, aşırı arzulu,
müştak

ķedūnnī: İlâhî sırlara ait

lehîfe: Kalbi yanık

lem-yezel: Yok olmaz, zeval bulmaz,
baki, daimi, lâyezal [Cenâbıhakk'ın
sıfatlarındandır]

levn: Renk

lezzât: Lezzetler, tatlar, çeşniler,
zevkler

likâ: Kavuşma, buluşma

mâ u men: Ben ve biz

mâdâm: Devam ettiği müddetçe, daim
ve baki oldukça, sürüp gittikçe

ma'dûm: Var olmayan, mevcut
olmayan, yok, nâbud

mâ-hazar: Hazır olan şey, hazır olarak
bulunan şey, her ne varsa

mağ'ad: Oturulacak yer

makâl: Söz, lakırdı, lâf

ma'siyet: Günah, asilik, itaatsizlik

mânend: Benzer, eş, misil, nazir,
menend

maşrıq: Güneşin doğduğu yer veya
yön, gün doğusu, doğu, şark

maṭla': Doğacak yer, doğuş yeri, tulû
mahalli

maṭlûb: İstenilen, aranılan, istek ve
arzu duyulan, talep edilen şey

maẓarrat: Zarar, ziyan

me'ânî: Manalar, anlamlar

mebde' ve ma'âd: Baş ve son

mecmû': Bir araya getirilmiş,
toplanmış, cemedilmiş

mecrûh: (Gönül, kalp vb. için) Kırık,
incinmiş, kırgın

medhûş: Ürkmüş, şaşkınlık ve korku
içinde kalmış, dehşete düşmüş

mefṭûh: Ele geçirilmiş, zapt olunmuş,
fethedilmiş

mehâlik: Tehlikeli yerler, zararlı,
tehlikeli işler

melekût: Melekler âlemi, zaman ve
mekânla sınırlı olmayan, beş duyu ile

idrak edilemeyen ruhlar, ilâhî
kuvvetler ve mücerret varlıklar âlemi

melhûz: Olabileceği düşünülen,
umulan, beklenen, ihtimal dâhilinde
bulunan, muhtemel

melîh: Güzel, şirin, sevimli, latif

mellâh: Tuz üreticisi, tüccarı

me'lûfe: Ülfet edilen, alışılmış

menzil-geh: Konak yeri

merfû': Hükümü kaldırılmış, hükümsüz
hâle getirilmiş, feshedilmiş

merzât: Hoşnut ve râzı olma,
hoşnutluk, rızâ

mesmu': Duyulmuş, işitilmiş, haber
alınmış

mestûr: Örtülü, kapalı, gizli, saklı

mesrûr: Sevinçli, memnun (kimse),
mutlu

meşâm: Koku alma organı, burun

meşrebe: Maşrapa kelimesinin eski
metinlerde rastlanan asıl şekli

mey-fürûş: Şarap satan (kimse),
meyhaneci

meykede: Meyhâne

milh: Tuz

mu'aţţar: Güzel kokulu, ıtırli

muhtaşar: Ayrıntılı olmayan, derli
toplu, kısa, öz, mücmel

muĸanniţ: Cesaret kıran

muĸayyed: Bir şeye veya kimseye
maddî yahut manevi bir bağla
baĸlanmış olan, baĸlı, kayıtlı

muĸtezâ: Bir şeyin gereĸi olan,
gereken, lâzım gelen şey, gerek, icap

muntazır: Bekleyen, gözleyen, intizar
eden

murĸ: Kuş

muşaffâ: Yabancı maddelerden
temizlenmiş, arı duru ve saf duruma
getirilmiş, arıtılmış, tasfiye edilmiş

muşâhib: Biriyle karşılıklı konuşan,
sohbet arkadaşı olan kimse

muşir: Düşünce veya isteğinden bir türlü vazgeçmeyen, herhangi bir konuda sürekli direnen, ayak direyen, ısrar eden

muṭavvel: Uzun uzadıya anlatılmış, uzun, mufassal

muṭî': Uyan, itaat eden, boyun eğen, tâbi olan (kimse)

muṭrîb: Bir musiki âleti çalan kimse, sazende

muttaşîf: Bir hal ve sıfatla nitelenmiş olan, kendisinde o hal ve sıfat bulunan

mübeddel: Başka bir şekle konulmuş, değiştirilmiş, tebdil ve tağyir edilmiş

mücâhede: Benlik ve bencillikten kurtulmak ve nefsi yenmek için çalışma, uğraşma, mücadele etme

müheyyâ: Hazır, amade

mühmel: Kendi hâline bırakılmış, boş verilmiş, önemsenmemiş, ihmal edilmiş

mükerrem: Saygı değer, hürmete lâyık, yüce, aziz, muhterem

mülâzım: Bir kimse, şey veya yere bağlılık ve devamlılık gösteren, bir işte sürekli çalışan kimse

mürtekib: Kötülük yapan, günah işleyen (kimse)

müstemi': Dinleyici

müsteṭâb: Hoşa giden, beğenilen, iyi, güzel

müştaḳ: Şiddetle arzu eden, özleyen, hasretini çeken, gönülden isteyen

müştekâ: Şikâyet edilen, şikâyet konusu olan şey, şikâyet

mütteḳî: Dinin emir ve yasaklarına tam olarak uyan, günah ve haramdan sakınan, Allah'tan korkan (kimse)

nâb: Halis, katıksız, safi

nahîf: Zayıf, çelimsiz

na'im: Nimete eren kimse

nâ-mütenâhî: Sonsuz, sonu sınırı olmayan

nâs: Herhangi bir konuda Kuran'da veya hadislerde bulunan ve üzerinde

tartışılması dinen caiz olmayan delil
hükümündeki kesin ifade

nāsī: Unutan

nāsūt: Görünen âlem, kesret âlemi olan
dünya

necāh: İsteddiğine kavuşma, dilediğini
elde etme, kurtuluşa erme

nefh: Üfleme

nefhā: Güzel koku

nehār: Gündüz, gün

nemek: Tuz

neng: Ün, şan, şöhret

nerm: Yumuşak

nesīm: Hafif hafif esen, hoş ve latif
rüzgâr

neşvünemā: Gelişme, büyüme,
gelişim

niçün: -dığı, duğu

nīk ü bed: İyi ve kötü

nisyān: Gaflet

- nişīn: Sonuna geldiği kelimelere
“oturan” anlamı katarak Farsça
usulüyle birleşik sıfatlar yapar

nūmā: Sonuna geldiği kelimelere
“gösteren, bildiren; benzeyen”
anlamları katarak Farsça usulüyle
birleşik sıfatlar yapar

oḥu-: Söylemek, demek

ōt- : Geçmek, aşmak

pervāz: Uçma, uçuş

perverde: Beslenmiş, büyütülmüş,
yetiştirilmiş

peyāpey: Birbiri arkasından gelen,
birbiri ardınca, pey-ender-pey, Yavaş
yavaş, azar azar, tedricen

pīr-i muḡān: Meyhaneciler

rāḡīb: İstekli, isteyen (kimse)

rāḥ: Şarap

rāy: Fikir, görüş, düşünce

rīḥ: Vücutta duyulan sızı, yel, ağrı

Rūḥu'l- emīn: Cebrail

şabūh: Mahmurluk gidermek için
içilen şarap, içki

sa‘d-i ekber: Jüpiter (Müşteri)
gezegeni

sāde-rū: Yüzünde tüy bitmemiş olan,
sakalı olmayan (delikanlı)

şaff: Yan yana düzgün bir şekilde
sıralanan kimselerin meydana getirdiği
dizi, sıra

şaffet: Maddî ve manevi manada
temizlik, arılık, saflık

sakīm: Yanlış, hatalı, bozuk, sakat

şalāh-kār: Doğru iş yapan

sālik: Bir tarikata girmiş, bir mürşide
bağlanarak manevi yolculuğa çıkmış
olan kimse

Şamed: “Her türlü istek ve ihtiyacı
karşılacak güce sahip bulunan, hiç
kimseye veya hiçbir şeye muhtaç
olmayan” anlamında esma-i
hüsnâdandır

şaykal: Cilâ

şayyād: Avcı

-sāz: Sonuna geldiği kelimelere
“yapan, eden, hazırlayan” anlamı
katarak Farsça usulüyle birleşik
sıfatlar yapar

sebak: Ders

sebīl: Yol, tarik

Semī‘: Her sözü duyan, her sesi işiten”
anlamında esma-i hüsnâdandır

ser-çeşme: Bir sanatta üstat olan veya
bir tarikatta ilâhî feyiz ve aşkın
kaynağı durumunda bulunan pir

ser-encām: Başa gelen hal, olay veya
olaylar zinciri, macera

sermedī: Sonsuz, ölümsüz, ebedî, baki

seyyi’ât: Kötülükler, fenalıklar

şubh-dem: Sabah vaktinde, sabahleyin

şudā‘: Baş ağrısı

sufli: Aşağılık, adi, bayağı, değersiz

sūsen: Susam denen bitki

şehīn: Akıllı, kurnaz, yiğit

şehper: Kuş kanadının en uzun tüyü

şeker-şiken: Şeker kıran

şemme: Çok az miktar, zerre miktarı

şihāb-ı sākīb: Çok parlak ateş parçası

-şinās: Sonuna geldiği kelimelere
“bilen, tanıyan, anlayan” anlamı
katarak Farsça usûlüyle birleşik
sıfatlar yapar

şu‘bede: El çabukluğu, hokkabazlık

şümūs: Güneşler

sūk: Çarşı, pazar

şühūd: Şahitler, tanıklar

şürb-i müdām: Devamlı içme,
sarhoşluk

süst: Zayıf

tāb‘: Huy, mizaç, karakter, yaratılış

tābende: Parlayan, parlak

tarab-engīz: Sevinç veren, coşturucu

tarḥ: Kurma, tertip ve tanzim etme

taẓarru‘: Yalvarma, yakarma

te‘emmül: İyice, etraflıca düşünme

telvīn: Bir halden bir hâle, bir
makamdan bir makama geçme
durumunda olma

tenezzül: İnme, nüzul etme

-ter: Sonuna geldiği kelimeleri “çok,
pek çok, daha çok” anlamı katarak
pekiştirir

tesebbüt: Sebat gösterme, dayanma

teşne-leb: Dudağı kurumuş, susamış

teşvīş: İnsanın zihnini meşgul eden
şey, gaile, karışıklık

tevfīk: Allah’ın yardımı, Allah’ın,
kulunun fiilini rızasına ve
muhabbetine uygun kılması, kulunu
irade ve rızasına uygun işler yapmaya
muvaffak kılması

tezyīn: Süsleme, süslenme

‘ubur: Bir taraftan öbür tarafa geçme,
karşı yakaya geçme, geçiş

‘ūd: Odun, ağaç

‘uqbā: Öbür dünya, ahiret

üns: Allah'ın cemal tecellilerine mazhar olan sufilerin, kalplerinde cemal-i ilâhîyi müşahede etmeleri ve hiçbir korku hâlinin kalmadığı recâ (ümit) ve bast hâlinde de öte sahv (uyanıklık) içinde sadece Hak ile huzurda bulunmaları durumu

ünsî: Kamış kalemde iki kısımdan meydana gelen kesik kısmın alt parçası

vâlih: Şaşmış, hayret içinde kalmış, şaşakalmış (kimse)

vech: Tarz, biçim, yol

vürüd: Gelme, erişme, ulaşma, varma

yezdân: Allah

zâr: Zayıf, dermansız

zâğ: Karga

zât'ül-burûc: Gökyüzü, sema

zelel: Yanılma, sürçme, küçük günah, zelle

zemîme: Zemmedilecek nitelikte olan kötü davranış, kötü hal

zenbûr: Eşek arısı, arı

zerd: Sarı renk

SONUÇ

Dede Ömer Rûşenî 15. yüzyılda yaşamış mutasavvıf şairlerdendir. *Divan*'ında 26. sırada bulunan "olmaz" redifli şiirine İlâhî isimli bir şarih tarafından yapılan şerh bu tezimizin konusunu oluşturmaktadır. İki nüshadan oluşan bu eserin nüshalarını, farklı müstensihler istinsah edilmiştir.

Bu tezin giriş bölümünde, şerh kavramı kısaca açıklanmış, şarihin izlediği yöntem hakkında bilgi verilmiş ve şerh edilen şiir verilmiştir. Birinci bölümde, şiirin sahibi olan Dede Ömer Rûşenî'nin hayatı, tarikatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca tez metninin başlığı, yazmaların müellif ve müstensihlerine dair bazı tespitlerde bulunulmuştur.

İkinci bölümde, eser şekil ve muhteva açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Şekil incelemesi metinde en çok göze çarpan sanatları, içerik incelemesi ise metindeki tasavvufi kavramların metindeki anlamlarını içermektedir. Üçüncü bölümde, tez metni tenkitli olarak ortaya konulmuştur. Ayrıca bu kısma okurun anlamasını kolaylaştırmak için metindeki bilinmeyen kelimelerin verildiği seçme sözlük oluşturulmuştur.

Bu çalışmayla erken dönem şiir şerhlerinden bir metin örneği daha ortaya çıkartılarak okuyucunun istifadesine sunulmuştur.

KAYNAKÇA

- Akkuş, Metin: "Metin şerhi geleneği; Tarlan Mektebi'nden Haluk İpekten'e." **Yedi İklim** 4, s. 32, 1992.
- Aydemir, Semra: **Dede Ömer Rûşenî: Hayatı, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni**, Konya, Selçuk Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, 1990.
- Bilgegil, M. Kaya: **Edebiyat Bilgi ve Teorileri Belâgat**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1980.
- Bilgin, Azmi: "Eski Türk edebiyatında şerh", Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, 12-13 Nisan 2001, Kayseri, Bildiriler, Hazırlayan Mustafa Argunşah ve diğerleri, c. 1. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, 2001.
- Ceylan, Ömür: "Şerh", **DİA**, C.38,
- Ceylan, Ömür: **Tasavvufî Şiir Şerhleri**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2007.
- Coşkun, Menderes: **Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2007
- Demir, Suna: **Dede Ömer Ruşeni Divanının (1b-60a) Transkripsiyonlu Metni ve Sözlük Çalışması**, Tokat, Gaziosmanpaşa Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Devellioğlu, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara, Aydın Kitabevi, 2009.

- Doğan, M. Nur: **Eski Şiirin Bahçesinde**, Alternatif, İstanbul, 2004.
- Ekinci, Ramazan: "Osmanlı Kùltür Merkezlerinden Vardar Yenicesi ve Tezkirelere Göre Vardar Yenicesi Şairleri", **Turkish Studies**, Vol. 7/4, Ankara Fall 2012, p. 1663-1679.
- Elbir, Bilal: "Surûrî'nin Şerh-i Şebistân-ı Hayâl'indeki Şerh metodu ve hurûfîlik yansımaları" **Turkish Studies = Tùrkoloji Araştırmaları 2**, s. 3, 2007, s. 213-229.
- Erdoğan, Mustafa: "Edebiyatımızda Tùrk Şerh Geleneğine Genel Bir Bakış", **Celal Bayar Ùniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.1, 1997, s.286-293.
- Ersoylu, Halil: "Şerh", **Tùrk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.8, Dergah Yayınları, İstanbul, 1988, s.138.
- İnce, Ömer: "Klasik Tùrk Edebiyatı Metin Şerhinde Geleneksel-Modern İkilemi, Ulusal Eski Tùrk Edebiyatı Sempozyumu: 15-16 Mayıs 2009, editör Sùleyman Çaldak, İbrahim Halil Tuğluk, Adıyaman, Adıyaman Ùniversitesi, 2010, s.357-363.
- İpekten, Haluk v.d.: **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Szlùđù**, Ankara, Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yay. 1988.
- Kara, Mustafa: "Molla İlâhî'ye Dair", **Osmanlı Araştırmaları**, S.VII-VIII, İstanbul, 1998, s.365-392.

- Kılıç, Atabey: “Dağılmış İncileri Toplama: Şerh Tasnifi Denemesi”, **Klâsik Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, Turkish Studies**, Ankara, 2007.
- Kılıç, Atabey: "Geleneksel Şerh ve Modern Metin İncelemelerine Eleştirel Bir Bakış: Metotlar, Çalışmalar, Beklentiler", **Turkish Studies = Türkoloji Araştırmaları: Prof. Dr. Cem Dilçin Adına** 4, s. 6, 2009, s. 326-334.
- Kortantamer, Tunca: "Teori Zemininde Metin Şerhi Meselesi", I. Eski Türk Edebiyatı Kollogyumu, (İLESAM), 17-18 Ocak 1992.
- Mecdi Efendi: **Terceme-i Şakâyıku'n-Nu'mâniyye**, (Çevrimiçi) https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/e_yayin.eser_bilgi_q?ptip=EHT&pdemirbas=197411982, Erişim Tarihi: 13.06.2015.
- Mustafa b. Şemseddîn: **Ahterî-i Kebîr**, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1321.
- Özkırımlı, Atilla: "Şerh", **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.4, İstanbul, Cem Yayınevi, 1982.
- Redhouse, Sir James W.: **A Turkish and English Lexicon**, İstanbul, Çağrı Yay. 2006.
- Şemsetin Sami: **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul, Çağrı Yay.
- Sadık Vicdani: **Tomar-ı Turuk-ı Aliyye**, haz. Doç Dr. İrfan Gündüz, İstanbul, Enderun Kitabevi.

- Saraç, M.A. Yekta: **Klâsik Edebiyat Bilgisi Belâgat**, İstanbul, R Yayınları 2000
- Saraç, M.A. Yekta: “Şerhler”, **Türk Edebiyatı Tarihi** (editörler: Talat Sait Halman ve diğerleri), C. II, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 2006.
- Steingass, F.: **A Comprehensive Persian-English Dictionary**, İstanbul, Çağrı Yay. 2005.
- Tarlan, A. Nihat: **Edebiyat Meseleleri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1981.
- Taşçı, Hülya Canpolat: "Türkçe edebî şerhlerde amaç ve yöntemler", **Metnin hâlleri: Osmanlı'da telif, tercüme ve şerh**, Hazırlayan Hatice Aynur ve diğerleri, İstanbul: Klasik, 2014.
- Tavukçu, Orhan Kemal: **Dede Ömer Rûşenî: Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvani'nın Tenkidli Metni**, Erzurum, 2005.
- Tunç, Semra: "Dede Ömer Rûşenî", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.4, 1997, s.237-49.
- Türk Diyanet Vakfı: **Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali**, TDV yay., İstanbul 2011.
- Uludağ, Süleyman: **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Marifet Yayınları, İstanbul, 1995.
- Uzun, Mustafa: "Dede Ömer Rûşenî", **DİA**, C.9, s.81-83. (Çevrimiçi) <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c09/>

[c090059.pdf](#), Erişim tarihi: 13.06.2015

Ünal, Hidayet:

Ruşenî Ömer Dede'nin Çobannâme Mesnevisi:

İnceleme-Metin, Erzurum, Atatürk Üniversitesi SBE
Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Yazar, Sadık:

**Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme
ve Şerh Geleneği**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi SBE
Doktora Tezi, 2011.

İnternet Siteleri:

[ganjoor.net](#)

[www.kubbealtilugati.com](#)

[www.osmanliedebiyati.com](#)

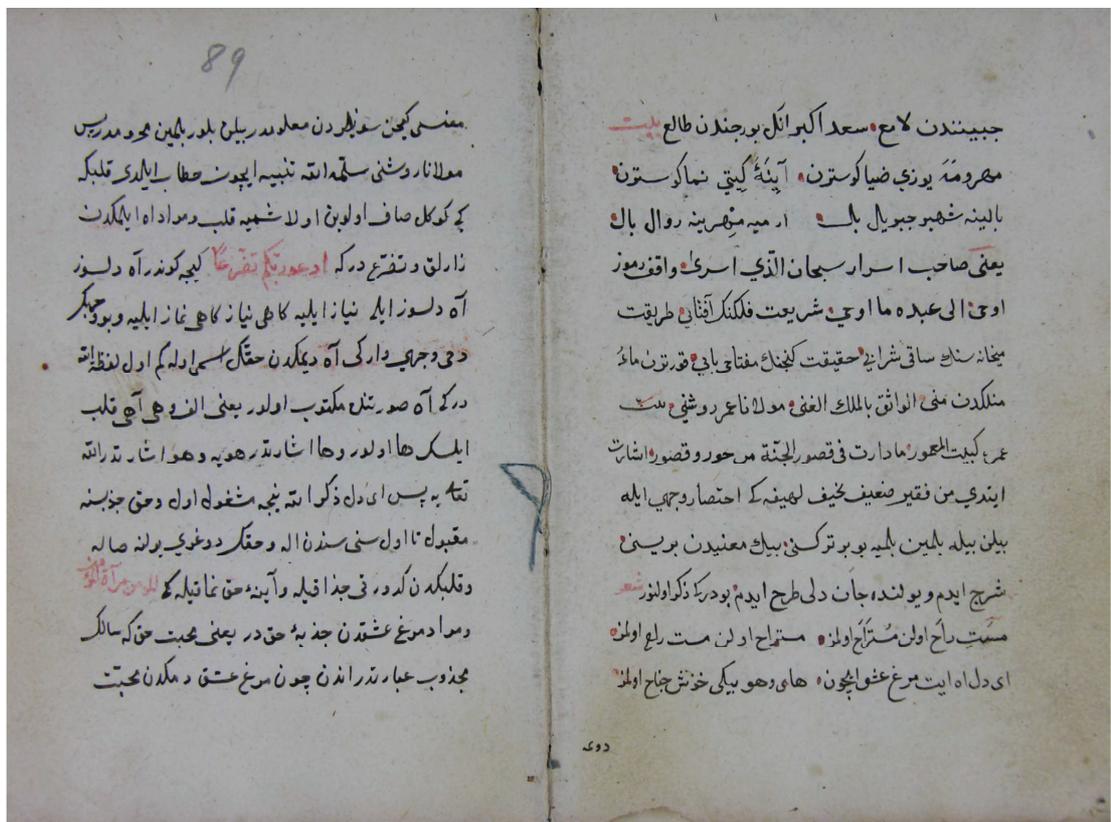
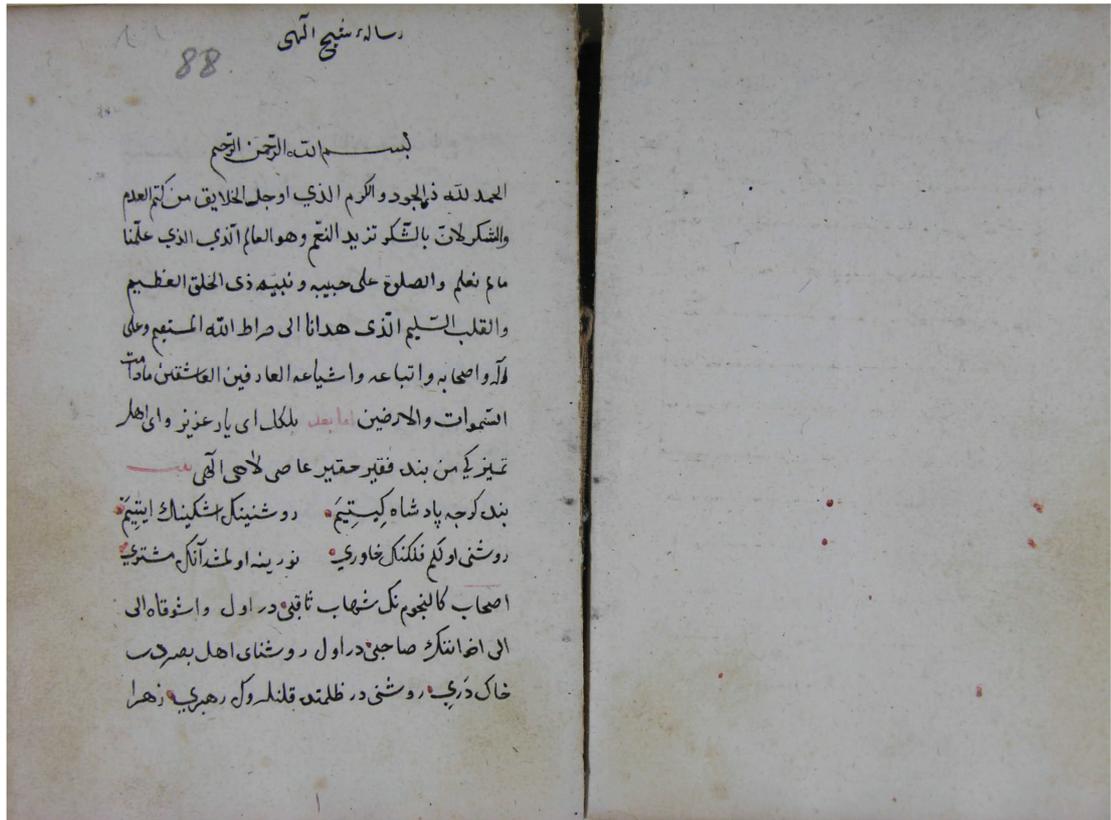
[www.tdk.gov.tr](#)

EKLER

1. Süleymaniye Nüshası

2. Ankara Nüshası

1) Süleymaniye Nüshası

توش اولدی و آیت **حجبتهم** مختار الی اولوشی یعنی حق تعالی
 بر قوی سوسه جذبہ قلاب محبت ایله اولوب چکر و تخم **والقوت**
علیا یعنی مریخ قلبین الی کی حدیث صحیح نبوی در علیه السلام
من تقرب الی شہل تقربت الیہ ذرعا و **من تقرب الی ذرعا**
تقربت الیہ باعاً و **من اتان منی اتیتہ** و **لہ**
 پس اگر سالک کی انک حقیقت در **متکلمین عالم الای** مریخ عشق
 دلسه جایز اولماک مریخ دست آموز نیک البتہ بر مریخ اولو کم
اولا المیتہ ماہرین و مولانا جلال الدینی علمہ الرحمہ سولہ
 من شاہزادہ قسم از شیخان برین بهر شکار صید در قالب ارمین
 معنی بیت بود که من شاہزادہ حضرت بادشاہ و دست آموز
 بختہ تدرست التهم از شیخان برین یعنی عالم ارواحدن عالم
 اجسادہ کلام آب آتش خاک بادہ کلام بهر شکار صید
 در قالب ارمین یعنی بنی صیدانک لچون کوندر لوریک که معنی

و معنی

و معرفت قلم و حقیقت مبداء و معاد کی و مادام ترقیوں
 اولام اولیجہ کیجہ و کوندر کب معرفت ادرنجہ که حدیث رسول
 در علیه السلام **من استویک یوماہ فی غیرہ صید دن خلقت**
 اولاکہ مرشد صاحب ارشاد اولار کی صیدا ادر و صیا و حقیقہ
 حق تعالی در بوایت دلیل اولور که حضرت رسول شانہ
 نازل اولوپدر **و ما ریت ان ذمیت کئی الله** و **ورم** سونم مطلق
 اوله مختصر قلام و حاضرین بو معنی خواننی ماحضر کوندر دم
 وینہ دکلم ای حقیق را حق و ای کلم غف مطلق که کای هو
 دیکلفت مرله بو کور دنور یعنی ای دبل که سبل دنیایی دنی
 قلبسن و اصلاق زمیمہ ایلی مرتکب اولسن کل را باخته و
 عبادت مشغول اول و حق تعالی و هو سنگ جذبہ مقبول
 که سنی بو کور دن صاف ایلی الا که بر بال سیر سلوک کی
 شهبو اولور الا که هو و بو وجه کل دای و جہی واری بار

و نادر کی های هودن مراد مستلک اوله که مستاولان
 های هودہ اولور و آیت اولان های و هودن آسودہ
 یعنی سیر سلوک سالک شواب عشق اولمہ و وجودیک
 اول ریح روح انذالیدر دولہ و آبی اول شواب کی خیر
 دایرہ عنقلدن یوبوب پاک ایقہ وانی هر نیک بودن بی
 پاک آنوک عروج کماله امدن و روحی قابل انوار جلالی
 و جانی اولمز بس ایله اولندن صوکس مریخ عشق که سالک
 مجذوبدر روح حضرتہ مطلوبہ های و هودن یلی جناح
 انزیرا که اول جناح ایله جناح دیور و فاد ایشدکی صلاح
شعر
 های و هودن اولمیکل بر نفس مریخ عشقہ بال ای ذرین نفس
 های و هود جذبہ قلاب حق اهل عالم های هود ندر سق
 های و هودر ذکونکرو اهل یاز های هودر گاہ ناز گاہ نیار

های

های و هودر نقد و کان الست های و هود ندر حیاتہ و پیمخت
 های و هودر شوبلایج ملک های و هود ندر قرارم فلک
 های و هودر کاه پیر گاہ مریخ های و هودر کاه شاه که شہید
 های و هودر قوت روح انبیا دور قوت های و هودن اولیا
 های و هودن سیم اعظم ایزد های و هودن ستر آدم بلور
 های و هودر اولی عظیم کائنات های و هودر کسرتن ذرات صفا
 های و هودر انکھینا سولہ های و هودر قوسوزنیک بود
 نالکی قیل و دعای مسجیہ های و هودن سون پاک جام سما
 های و هودر یال عشق تکلیک نادر جم بو بالیای سون یکسا
 احمد که روح حقیقین بالک کر آنکی ندر سر بجد کناہ
 چلک تم حرفینہ آنی موقیل هر کم قلم ذلادن عنو قیل
 روغنیای حضرتہ لایق ایت کولمی غنلت میدون آیت

بیت سوم

دختر سانی دختر تکی سخته عقدا بیت بنه نگاه اولمز
دکله ای سالک راه مهالک ری وجودی مکنه مالک آوجی بیتر
معنی ایله کوروزک خطاب اولحق جا بنیدن مرشد کامله
کامل و اصله که مراد ساقی مرشد مکمل دکی منبع فیض
الهی و سر چشمه بحر امتناعی در مطلع انوار پادشاهی سانی
ارولع اهل طلب در و نوازند اهل طریقه ای ساقی باقی
بوش دو تمه و دست نبش که سنن عهد درست
دختر تکی یعنی طریقی حقیق ریراکی طریق اهل تصوف باکین
قین نسبت فلور لوس ای ساقی که مرشد کامل سن بوش
دو تمه و حکم دوت حق تعالی و فوق ایلت خلا بقه طریق
مقتلن نایک صاغنی و صوفی و بوقدم شریعت مزادن دشر
باسمه و دعوتکی خلا بقدن کسمه و طالبی راهبری بو
بولاهدایت جد وجهد استرحوم سوزلابت ایتمه و چون سانی

جام

جام حقیقی اولدو که حق وارمقلعه طریق بولدو که اسرکه خلا بقدن
فیض اناسک طولو طولو سون تشنه لبلی کاسکی بو برچی
دخی دکله ای یار تا بیله سن ستر اولاکی که بوش دو تمه
دو دختر تکی معنی بیله کوروزک ناکه اونم اغا جنه دیرون
واونم اغا جنه حق تعالی لطف قهر ن نسبت کی حاصیظ
قلب در یعنی ناکدن اونم نور و او زهدن سکه و شتر بوسی
شتر ابدرخیر ایله اول کج ساقیه لازمه دیکر حق تعالی
تک لطف قهرنی یا قبض بسطنی یا تجلی جلال و جانی سست
دو تمه و بری بوندن فرق ایتمه و بواجبی و نیت **قل کلمه خلدانه**
و بو معنی سولیدور **شعر** لطف قهرنی و کج خلقی معنی واحد و
بلدی شیطان بو تو جدی لودن اولوی دور و مراد سخته
عقد اتملکن بو کوروزک دو دختر تکی که طریق حقدور او بان
دخی حشاک زاهد لکی صاحب ترتیب اولامع کور که کج

مولانا در غنی سده الله بو کلمات نظم کوه بار ایلانیم **سکله**
و ارش بو آقین نایک زاهد و برلوشن اوز افرین سنا بید
راه خود بوست خود رای خود بسند و مقصد خود رای
اکمشن هیچ اوز ندون اوز کیم باش اولامش بو کسند بو اللش
بلد مشور مکرم اول حیوان اولمش شیخی اولمش شیطان
اصنت فرجه با اول احق اول سوزک اوزی بیکلی بی رونق
لحصنت آنها ایروب تعلیم او کوروش کلام حق سقیم
و بنه زاهد اولنورده حضور صفا ممنوعدر زیر کلام حق تعالی
تک عذابله قهرن یاد ایلورده هیچ لطف ای غنایق المزلور بو
قدم دایره عقلا دن دشر با صبر لور و امر معروف و نهی منکر
صرب دستلم مشغول در لور و خلاقی بخدر لور و لوکل مجر لور
و موصله کولی بیت الله در و اهل معنی بو کعبه حقیق دن **اکله کشف**
دل بدست او بر کج کبر است از هزاران کعبه کج دل به کج

کعبه بنیاد شکر است
دل فخر کاه جلیله کبر است
واهل

واهل حرمان الله تک لطفنه مظهر دوشیدر لور و جنت
و دوزخ دت یاد ایلورده و دایم حضور و صفار و جبه در لور
و کسب معرفت دینچی در لور و مقصد لوی نفسی تانیوب
اندون حقیق نامقدر که **من عرف نفسه** و بو طایفه بیخربانی
او خرو اصطلاح صوفین و شیخ کاملی بیومغان یا قار با ساقی
بار دوج سولور ایلرک مولانا جلال الدین روی قدس سولید
در خانه خوار خرابات کعبه دست معراج لقی و مقامات اندر
و حواجه خافط شبرازی علیه الرحمه سولید **بیت**
الایا ایتهالات فی او کما سائوا و لها کسفت لمان غم اول و لی افتاد
و شیخ کمال مجنون و صرح الله بروح القدس سولید **بیت**
بیومغان که با دسبک و جنت عالم رطل کوران بمن حله بی ما و کسب
و بو سولور که معنی اقدام اید رسم سوزا اوزر القصد اول تقیام
الوجه سوزن شاسنه معرفت اوضن اوز نسیم اما احتیبار سز

بو بر بنیو بیت دلمه کلادی وئی صفت بغودی دلویه **شعر**
 بنظر منظر لهنز یادشاهوز
 عشق کف صدمام لجنلر
 بزد ندر ابات باده خوشوز
 بزرده صلاح کار اولمز
 بز عشق لایزالوز
 بز و آله حط و خال یاروز
 بز بیرون مغانه نشنا بوز
 بیژر ندر خوشا بنایه دست
 گاه عارف کاز کین نکافوز
 که شهبور بال جیبوز
 که شاهد سر تل کتا بوز
 که هدم و عیسی و کلچوز
 جز ذکر کی نکار اولمز
 بز حور و ملک بی زوالوز
 بز آینه حال یاروز
 بیکانه و خورشیدن جدا بوز
 میخان و لا و بابی دست
 که واقف لام لامکافوز
 که کلشن آتش خلیدوز
 که منظر عین ما طعا بوز
 فارغ ز جهنم و نعموز

مست

مست ابدوز ازل کوندون
 که کهنوز گاه ایچن باقن
 زهد بیه صلاح زاهد کور
 ذکر بیه فلاح مسجد و کور
 بز میکدمه خراب مستوز
نثر و مراد و نگاه اولمز
 باوجه تانی که شراب حقیقت اولمز
 بی نکاح اولمز یعنی جمعیت
 اولمز شاه اولمز دست دکدر
 رسوله عم حدیثی در **اعلموا فلما**
 ساقی باقی که شراب معنوی
 دلها کلام لطیفتر سن
 حزن سندن در بلکه قلبک
 اولمز سن و نه فاقلز سن
 ذکر بیه فلاح مسجد و کور
 بز میکدمه خراب مستوز
 باوجه تانی که شراب حقیقت اولمز
 بی نکاح اولمز یعنی جمعیت
 اولمز شاه اولمز دست دکدر
 رسوله عم حدیثی در **اعلموا فلما**
 ساقی باقی که شراب معنوی
 دلها کلام لطیفتر سن
 حزن سندن در بلکه قلبک
 اولمز سن و نه فاقلز سن

و آناه

مرادنا علمای و بو آیت الوجه ظاهره و مخصوصه
 باطنی جمیع اهل علم فاناوشانند در وینه ای خاندن
 معارف کسین **کنت** کتوزک سرتیزه واقف چون حق تعالی
 حزینه سن ایله سکا عرض که **ولله حزامین التسمیه والارض**
 سکا واجبد بلکه فرض آتی بزله ابلیک و محروم اولنله اول
 کینک سرتی سوللکه آیتدن **لن نال التوحید** **بلد حرام**
 اچ کوزوک صوفی ایچ می صافی زهدی نوی دیدی مباح المنز
 دکله یینه ای طالبه اعقب وای اهل عشق مصاحب دور دینی
 بیتک معنی ارشده مراده سنی که آج کوزوک صوفی
 اشار تدر بصیرت قلبه یعنی کوله کوزینه و بقوه صوفیه
 مخصوص دکلمه بو خطاب بلک عام در چله طالبین یعنی
 آج کول کوزینی کور اندون محبوب بو زینی یینه اولکل کوزوله
 بو زینی که بصیرت قلب اچلمه و آنکوز ندرکی خبار سا جمله

حام

جام جهان نما اولمز و آینه کولیا اولمز بس هر طالبه لایزده کوز
 جهدا ابدیه و ذکر فکر مشغول اولمز تا مفتوح اولد یعنی و مرفوع
 اولد سمش روحک عینی که حدیث رسوله عم **اذا احب الله عبدا**
فتح علیه باب قلبه یعنی هر گاه که حق بر تو لن سوسه آچ بصیرتی
 و اچرور جام حقیقی تا قلبی نور یینه لایق و غفلت میشد آتیق
 و اکا تجلی ایلدیه نور لقا اولور منل **روح موسی** صفایس آج
 کوزوک صوفی امر در پیو مرشد جانیندن و مرید صاحب
 اراده که طالبدر کینج سعاده اچ می صافی یعنی چون بصیرت
 قلب صاحب عین اولدی و کور و رتدن صنای اولدی و صفت
 بشریه دن صاف و مصفا ایچ می صافی که مراد می صافینه
 زلال حیات معرفت در شراب ناب حقیقت **شعر**
 چینیچ دیر سندن پرد سن جان ایچن کورمیه برورده سن
 ایچینلر جام معیندن شراب اولنجه مست ده خوش شراب

اولین بیدل سسام دناک
 قلبیچه ترک عار و نام و سنگ
 کجینچه هر چه وارون تمام
 دو عینچه میگرد کنج مقام
 اقبیحه کوزلورون سیاحون
 اوله بجنون کبی صاحبین
 دلینچه طوفی مانند بینه
 دکینچه قانیخه چون جام بی
 بوکینچه قدری مانند چنگر
 مطرباک چنگلن انرسه در نکل
 بانینچه عودت باده اول
 اولینچه دف کبی فرسوده اول
 لایق جام جهان بین اولیه
 عاشق کله و بس اولیه
 بولیه ستر حقیقتدن خبر
 اولیه عین آنک صاحب نظر
 چونکه آج کوزوک صوفی انجی صافینگر
 پر شفته چه شون
 دکله تاج بر معنی واج اگاه
 زهدی قوی دیکدن مراد بود
 ایله کم ایردوشچی کچو بر
 یعنی چون جام عشق نوش ابلو ک
 وغم میفروش کبی چوشن
 زهدی قوی ندره که مست نودل
 و عاشق سن و عذر ایولن
 و امق سن و عذر ایله حجاب نظر نید

کی شده در حجاب ظلمتیدن
 زهد و حج و صلح و صوم و زکوة
 کبی یعنی مغرور اوله عبادت
 تا رسن سعادت له مقصود بولون
 فنا دنیغ در ایله ک حدیث صحیح
 در **موترا قبل ان تموتوا** یعنی اولگر
 کولک اولمزدن اولدن
 و مولانا جلال الدین رومی قدس سره **شعر**
 مشتاق بدم بار کونا جانم
 بنامش کنم اوله زود فانی
 شوم بر ستم و در کیش
 سجاده کونته زهد فی الحال
 بنور شمع تسبیح اکرمش کند
 در حال زینت کیش
 یعنی مواد بوسوزدن
 فناء فی الله در وقتی بمسواته
 در پس هر گاه که
 تسبیح و سجاده بود
 لرد و حجاب اوله آتی
 نزل ایله ثواب ائلا
 ایله اوله که بیست
 ترجمه قلوبدر و معنی
 یلدر بولدر **بیست**
 بر کون کولدن جانوی
 دلدار ایفا لیم اوله
 او زمدن الچکم بر ستم
 و در کیش
 یعنی عاشق صادق
 سجاده و تسبیح اولدوغی
 و اولمده و بی یکسانه
 بوضعیف حاکم رفیق
 دل افکار سوبلر **بیست**
 بزهد و طاعت و صوم و صلح
 ما چه نود بلکه جذبه عشق
 نوم مدد سازد

که جذبه من جذبات الحق
 تقاضای عمل الثقلین و بوسوزدن بو
 کوزغزیکه عبادت و طاعت
 که کوز اوله بلکه متصل عبادت و طاعت
 در بیاضت کولک اما زاهد
 و عابد حقیقه اولدر که عبادت مغرور
 اولیه و آتی قلدوغنه
 مسرور پس اهل معرفت قلد
 قلبی عبادت
 هیچ صافر لور و حدن
 توان او تغه او تا نور لور
 زیرا کی اولر
 نفی ما سوی الله
 قلوبدر لور و هر سینه
 که وارد یعنی موجود
 اولو بدر اولور
 که قانتان معدومدر
 و بوسوزی در کل اتمین
 محرومدر و اولور
 که مقصد و مقصود یک رضای
 حقد و اولور
 بالکلیه حقه تسلیم
 ایلید بدر لور
 خواه اولی اول قادر
 باریک
 اصحاب ایمین ایسون
 خواه اصحاب شهادت
 که کلیم اولور
 که قلبه
 ملال کم اولور
 در صاحب جد و حال
 و فارغ در لور
 اقبال قال
 و شیخ عطار علیه
 الرحمه و معنی سوبلر **بیست**
 بنده آن تست و قسم آن تو
 رحمت آن تست و لعنت آن تو

جنت جهنم ائلا ره
 بیودر زیرا کی جانوری
 هدف یار نیدر
 زاهد لور خلا فیه کم
 اولور که عبادتی
 ایمذجت و نوس حسرتیم
 پس عاشق اولن
 لر خوف رجارت بلیک
 انش و هیبتدن
 دخی
 کچولور و وصلت
 شرابی مجلسده
 ایچولور سن دلچو
 زهدی
 الدن قوبدور
 که زاهد انلری
 دبدور که دیمدی
 مباح اولماز
 نیچونکی سخی
 سندن انبی در
 و سن علاقتدن
 و عبادتدن
 پاک
 ایون آواز
 د فنی پس لیم
 اول حویله کی
 مباح اولور
 کی مجلس عشق
 رونق میله
 در و آواز
 د فنی در **شعر**
 مجلس عشق
 شرابیدر مباح
 بلدی آتی
 هر کم اولدی
 سخی
 مستراح اول
 اوله ایچین
 مباح
 مستراح اولن
 نه بلسون
 مباح
 راحه روح اولدی
 یعنی مباح
 راحه افزا
 ایچوب بولکل
 مباح
 اهل حال اول
 اولکل اهل
 صلح
 بیخ صوبه
 هر ساهر
 صباح
 صبحدم ساقی
 سکا کوسون
 مباح
 روحل اولان
 چون وجه
 مباح

راحه من بجه کاور دلاح طعمه فی الذوق کالتفاح فاح
ما ذکر استراح الالعقار لرح قال یله هل یله طریق من صلاح
قلت ما لک من صلاح یخرج ماسع قوی غشی عنه وصاح
قلت یا عقی فی لک من صلاح قال قد کان السراح من صلاح
صادق فی العشق وقرصه یخرج یاقی ابن الصلح ابن التوحاح

سلس پنجم

ساده رولون یوممه کونیه لهد یونعی عشق لیه ملاح اولمز
ذکره بندای عارف سواد کنت کنتک اشار تدر بور من یعنی مراد
صاهر رولون عالم ارواحد که بوحید صحت صحیح صدر **حلق**
الارواح قبال الاحیاء بالقیام وراهده حطاب آند و کندن نوک نوک
بر سبیل مجاز اوله یعنی غفلت اهلی اوله یله دیو پورده **مصراع**
برعکس نهضت نام هند و کافور **پس** اهل غفلت اولورده
لوات جسمانیه و شهوات نفسانیه اولاولا اولای اول عالمدن

مخبر

محبوب ایلیو پور و محبت دنیا ی مطلوب و چون عالم از ولع حالیه
کدور تون و دود و در صفای انوار معرفتین و مطمح اشعه شمس
انوار شهردی و منبع اشعه کبوس حیات سردی در که حیرت
نوی در عم **انا من نور الله و المؤمنون من نور حبس** مبدله و مع
انوار قلوب مؤمنین و مؤمنات نور اعظم احمد در عم و چون
نور صافی در و ساده و بنید ظلمتدن ازاده اما اگر ساده
رود ناسم جائز در یعنی ای خالف سندن نه حاصیر ساده
رولودن که مقام اصلی بری رسا بلکه زکما بلکه رسا بلکه
انقاض عین ایلیمه و یوممه کول کوزنی تا کور رسا ساده رولو
یوزنی و بو آیتدن حذر ایتای صاحبشون **من کان فی حل**
اعنی فیهم فی الاثر اعنی ینه برنا زک معنی ال و بر دی کوش
انکل و معرفتینش این نورش که حضرت رسول کرم حیرت در
ما یثربنی فی صورت شاب قطعه که مراد صورت قطعه ز عالم

عالم ارواحد معنای حدیث بود که **را بیت ربی فی حال کونی**
شایا تا قطط ای رو حایمردا او نو ابردا و جم بومعنه فریب در
بوحیدش که **اهل الحقه حقه** پس ایله اول که بیتک
معنی خواب اوله و اهال دلرفتنل مرغوب **شعر**
ای جان ساده رولودن ارله اولردن ایوبر لحظه درمله
کوزک بومکل رسا رولودن اولیچم کچمال بو آرزودن
جلای قلبه بودن اولر **حقیق** کوزک آج کورکی بودر و جلیسن
اولر و ک صورت بیدر نور دین اولر سوزا و لمزای یار و کذین
اولر و ک سوک بیدر جان لایم اولار و ک قوللغدن اول ملانم
قبودن بوم کوفه کوزله اولرک بوبولن ترک قیل انبیا دیارک
اولر و ک وصلی تکمال طلب های کیو کوزدیمه یازو قیسن باب
شعر پس بوظاب مستطاب تنیه ایچون در مستطاب غفلت
نابیدار اوله نختی وضایع ایله فرصت ووقتی و یاد ایلیمه اولمقا

ودلدن

ودلدن ذکر دلار امنی تا تجلی انوار جلال و جمالی که ساده رولو
عبار تدر اندن مشاهدت قیل که حدیث صحیح **در اولر ابر حقه**
حقیق قضا عارف صفا **انوار** و **انوار** و **انوار** کل سن اعتراف
اهلن دن اولر استوسک حقه دو مغر و یول و تناکر اهلن دن
اوله و انکار ایله دوله بوم کوزوکی ماسو کانتنه ناخبر دار اولسن
سه نقل هو الله دن و بو وجهال دانی معنی ار مراد ساده
رولودن که فیض بودر لک عالم قدس لکه که قلب صافی کوزکله
اشرا و لاک اولاره که حقیق در و بو آیت **هو الله انوار لکین**
فی قلوبهم و مع بو آیت دخی دلیل اولو **را دیر و انا شرف**
انما انی لای و مراد صدون که صافی زلالور
دور و دلسما لای نالیدر که آینه صفات جلایی و جمالی در اولر
چر زدن مراد وجود کثیف اندر و انان برده استند در
نسباندن یعنی ای ان نلسی و شره صال قلبه کوزکی و کوزکی

سوره سجد

واریت کو کلا کی پستی کف و ک بو تمہ ہو رود دج و غافل اولہ
 تجلی غیبی شہود دن سوبلیو پور **سبب**
 ہر دم ازین باغ بری می رسد تازن از تازہ ترک می رسد
 و بوحسب دج دلالت الہی صا **عین** **کلام تجلی اللہ**
کلام در صورت یعنی حق تعالی بر کسبہ دائم بر صورت تجلی تامل
 بل تجلی حق قولنا اسعد ایک قدر بخند در نا قدر تو قیسی اولہ
 حق سبحانہ و تعالیٰ کاکور تجلی ایلر **شعر**
 کلای ساقی تجلی یاد بسون کہ صنی حرمین بادہ و بوسون
 تجلی جامی صونکل بیانی کہ کای ہودیم کہ ہای و کھی
 چو من از جام عشق او اری **شعر** کو ذاجوب سادہ رو کو ذابو کف
 کف اول مہر و لولہ کینہ بیدر فقط قبل کور ہر آئینہ نسیدر
 کس سادہ رو و لولہ صحت خبیر دار اول آتھکر قدر سندر
 کو ذابو ذینہ کور کھنق اولہ اولار و ک حضرت تینہ لابن اولہ

دخی

دخی بر طرقتہ العین اولیہ دور کو ذینہ المیہ جنات اہم حور
 چو کوز سمدابن او اخال کون خبیر دار اولہ ماناغ البصر دن
شعر وینہ مستمع اولہ کہ رونق عشق دن مواد اولہ کہ مجلس
 رونق نیو ملاح اولمز یعنی ہوا گاہ کہ مجلس شوق اولہ کہ قلبک وصنا
 دترب غل عشق کدورۃ قلبک **قال المؤمن** **بسم اللہ** ای بو معینت
 الہہ یقین بلکہ کو کل آتھکر نظر کای در آئینہ جمال پادشاہی صہ
 کو کل کورن حقیقت اشتیاقی کماھی کو کلار دوین سنان اللہ **شعر**
 کو کلار شاہبازد سرقیست کو کلار پادشاہ عشق خلوت
 کو کل کینجی دو اور کینجی ہون کو کل معور او پادرسادہ رودن
 کو کل در منزل اسرار شاہی کو کلار شاہ عشق کل بار کایھی
 کو کلار صاحب طواریرت کو کلار واقف از سر حقیقت
 کو کلار مظهر اوزار معین لمن الملک الا حق تدری عویک
 کو کلار گاہ لیلہ گاہ جنون کو کلار گاہ فتنہ گاہ مفتون

کو کل آئینہ نور حصار نون کاجوہری صاحب صفادہ
 کو کلار در ک ایون ذات صافیہ کو کلار تو کہ ایون لات مشائخ
 کو کل چون مجلس صاحب **شعر** کو کل چون صاحب اصلاح لایق
شعر بلکل کہ بید ملاح اولمز یعنی موشہ کامل سز کہ مواد
 ملاح در موشہ کامل مکمل در یک صفات بشریتین صاف
 اولہ رو قلب آتھ کہ عیب طواف و حقا بالعرۃ الوثیقہ سنک
 مجذوفی در و حین محبت و جنتونہ آیت کہ محبوبیدر و لند کرمانا
 بخ آدم یچند مکرم اولہ بلکہ حقیقت عالمند آدم اولہ ربینہ
 چون حدیث رسولہ علیہ السلام **خلق اللہ آدم علی صورۃ**
 پس بو جہلہ ارشاد اهلنہ ملاح دنیلہ جائز اولہ و بوسوز لایق
 فہم انین عاجز اولہ و بھو معنی و جہی استقامت ای در دین
 بید تشویش کہ چون عالم ارواح کہ متاع اصالی در یاد ایلدو کہ
 وادو کہ قید ہوا و ہوسدن ازاد و کوزو کہ خاب غفلتند

بیدار

بیدار ایلدو کہ و طالب لغہ در بیدار اولدو کہ و خاطر و ک کعباس
 عشق در یعنی مشرک فیض سبحان اللہ العظیم در و نظر گاہ **شعر**
بسم اللہ الرحمن الرحیم در و روحی انوکم ملاح یعنی بو بر یقین
 اولہ و حقیقت محبتہ دالمسہ برونق در ہر نجیم قابل انوار
 مطلق در کہ پس پروردہ بیکدر خدا بو رودن داکشہر کسبا
 قراضہ زر دن وینہ ملاح جمع ملاح در و ملبغہ ووزو لویہ در لو
 و حضرت رسولہم بو یور **قال علی** یعنی بن یوسف دن قزاقیم
 معنی بو ورا حل معرفت قاتلہ کہ حضرت رسولن صوح رف
 ہدایت دبو یوسف دن ازیرا کہ اللہ افعل تفضیل در پس
 یوسف ملبغہ اولہ و بیغماہو حضرتہ الملی یعنی کان ملبغہ
 رسول اولہ در و بیدار کہ اول اوزو بو و در باہر ایچن کر کہ و شیخ
 نظام کینی رحمتہ اللعالمیہ نعت رسول سوبار **شعر**
 سرد فتی انبیاء مسکال جلاوی پسین مسلخ اول

پس ایله اوله مرشد کاملی ملیح اولور زیرا که امتدین
 در بل که طوبیتک فرزند خلدکی **الولد** و چندان هر طعام از در
 غلک بودیون بیرون وقت البتک کوک ایله طعامک دوز بله در
 مجلس عشقک رونق بیرون لغز زمانه در **نظم**
 رونق عشق اولدی بی بی پوره قال کفی در بوسون حدن کواه
 سوق عشقک براه دو کاندز نیشک ملیح هدایت کاندز
 ارسه مرشدک بیور اهدر کم بویر لدره و عجب آگاهدر
 نیجه وار بدخته دو غدر کنشی نیجه اولدی اکل طاعلک کنشی
 یا نیجه بویدی کنج کنت کنز روشن اولد اگا بو کز لور من
 یا نیجه صاحبک اولدی بولده یا نیجه شیرین کللم اولدی دن
 یا نیجه مظهر دور شدی حد اول بله بیدی هم ندر صاع ایله صول
 ايسم اول اول دیل اوزمه قشکی کسیر عرض اتمه در غشکی
 اهل در اول اول تال در مان یادینه قومیه دلون الکل آذنی

اسکا

ناسکا اولدش اوله رشون آرسک بله رشید بی سبق
 بلشک قوی بیومعاف باینه سون بو یون نسلم اولون دایه
 استوابک که هدایتک سینت قومیه الدن روشنی داماننی
 فیض انکلی سنی سندن آله دستگیر اولوب سنی یول احاله
 دکلمه بو بند بکیر باد اندم کما اولملک بیگان اولغل اشنا
 کم التمهینک سوزی دلور کوش این نایطالعی فیروزدر

بیت ششم

روشنی بر دیمان کم ان شام کور غم صبح اولمز
 دکلمه ای کاشق سترنی فتدی وای صادق لایق طوی بیوم جن
 مآب وای بی رو و ما ارسلناک الاینبیرا و نذیرا وای دروان
 طریق ویطوف الطعام علی حبه مکینا وینما ولسیرا وای سوت
 نجسای انذار سرتبا منیرا بوروشن دلیلی کوروشنی بیبتلغ
 شرح ایلام کوش هوش ایله استماع ایت قلبک صنا ایزره در **نظم**

صفا اهل اولور که سبای **شعر** قبلی اولیه قیل استماع
 بتا کفینون النور بضاغ فنا اولیق دیمشدر در سماع
 کسول جمله عالمون نزلک وجود ایتارینه در سماع
 اولاندر مشقوش اشبو متاع حضور قلب دیمشدر در سماع
 بیندلی باغ معنیدن بشلو سماعه جذب بر معان دیمشدر
 اچنلر جام وحدتدن بیاله شراب حق دیمشدر در سماع
 بو برده چی حق قشخ ویدیلر تجلی نور ناک عکس دیدیلر
 اولزکم علم عالمنا او خزلر نسیم باغ قوب شاه او قولر
 سماع اهل کچر لور ماوندن نه بلغوز ماوندن بل جان نون
نظم اما اول نیجه بیتلر کلاوی دل بر سیال انبساط معزور
 اولسون اهل معرفت حضور ندک تا امل عیب الیالر سودوک
 قصور ندک دیدیلر تا امل العیب عیب و ترک زین **نظم**
 ساقی مدح ایت حاده دوشوم فرقت اودینه دوشد ووشدم

سماع
 فنا فی الله
 سماع

محمود بر افتاب عشقک محمودیم اوشن شراب عشقک
 لب تشنه دول تکام ادیب مست اولمشکن حارم ادیب
 بغم دلوک اولدی فیفتالی کوزم قانی جام میفتالی
 بوزم سوب اولدی خون عک دو کله یوز مالک سوبن کوبان
 کل کل بو ذماک صوی حقیقون جم صفا اولن مروتیچون
 میدان دولو جام جم حقیقون بیخاندک حرم حقیقون
 میخان های وهو حقیقون اندک کچی اولو حقیقون
 مست آرزو بد حقیقون روی حقیقون دل حقیقون
 بر کوزدی لطف ابدوس عنایت کتوبکا ای شاه ولایت
 سونکل بکاجام جم که دردم آنکه زیاده اوله در دم
 یعنی بی مستی خرد قیل کونید ذکر با صد قیل
 اغزمن زانیم ایله حارک هرنه رسم ایله اعتبارک
 اتکل بو زومه بو با بیفتوح کور کوز منکاستر آدم نوح

محمود

ایرینی طلعت میندن آیرمه ولیاوردوشنیدن **نشم**
 یعنی مواد روشنیدن و اصل کامل در عالم عامل که دارنده
 بلاء ملک فزاده حقایق غنائیه و بیبر طریقت هدایتیاله
 گوشش تام و جد جه تمام ایلدی که محسوب و مجذوب حق
 اولدی و سلسله فلیقین کلشکن و طوطی روحی زایغ و غنچه
 همینس اولشکن همتلک قنشدن اولدی خلاص مقام
 علیین اچره اولدی خاص چه جای خاص الخاص و اینم که این
 شام کورنوع صباح اولما اشارت و برون مالوفه و مقام معروفه
 که عالم ارواحدرای اهل صلاح و این نه شام وارد نه صباح
 ایله که نکلر مجذوب حددن مطلوب مطلقه مستجاب
 ازین سراسر نیچولم قبول و اصل قابل کامل دلدن
 سولینور دیک حق کلام بر سبیل صحی ایلد شامی نفعه روح القدس
 معطر اولان مشامی یوله کتورت اهل مصر و ضامی یعنی شیخ

نادر

باینورد طایفی که نور الله مضجع صورده لوانیجه چنزدون
 دنیا که کتف اصحت نلا دبدی لامی عندی و لا صباح
 یعنی بوخدر باغدا مسا و صباح چونکه اولدی مقام عالم اولدی
 جام وحدت اولدی صبح و سیر سلو مکن اولدی نفع فوجم
 و شفا و تدک قلب بچروج چون نور تادی کدورت بشیرت
 روح فارغ اولدی سسی و صباحدن چون مسخ روح را حدت
 و اولانم عالم ارواحه دخی دنکم قلیدی ذکر شام وورد **صباح**
 ایچین جام حقایقین سوا سینه اوخیزین حکمت ام الکتابینه
 از لادن نوشن ایدن جام صیوچی بولن آنا نغفان دن فتوحی
 بیو و کورن کورن الله نور کورن درگاه ایدن جتنا و جوب
 دلن طالع اولان اولان **معنی** کوزن بوق اورن نور خلی
 کیچن ماه معنی نایک منزلدن اربین پاک آتک اب کلدن
 صباح ایلم الابر اولد وفا ایلدضا الابر اولد

الکایک ان اولان ایلد سلام الکایکین غم اولدی عین اعلم
 اکه دبر ایلد کعب بر صندلر حق ایلد چونکه صاحب معرفت
 مراده ایشلر بوظلهدن کچولر صبح شام روز روشنیدن
 اولدر شهاب دست قدرت اولدر پادشاه ملک و دست
 اولاره قبض ایلد بظ اولان اولاره بر اولدر دایله در مانت
 از ل صبح ایدن شامی تحقیق بلند قلدی بوسواره تصدیق
نشم و بودجه دخی اولدر که مراد صبح شام دن کونست سلام
 اوله یا لطف و قهر یا قبض و بسط یا تجلی جلاله و جمال با عالم
 و شمره که اهل وحدت اکی کلدن کچوبین فنا دپولر بلاء
 فنا دیمندن دخی فانی اولور لکه ببل کلشن اطوار انا افیع
 و طوطی شکر کلن اسرار انا المص سوق شو قاع رونقی نحو
 عشقاع دررقی ناخه کثای بازا احتامه مسک و فی ذلای فلینا
 فس المتناسون عطار دکان بوم لانیغ مال و لا نبون یعنی

س

شیخ فرید الدین عطار النش بویک رحمة الله علیه منطلق الطین سولور
 خویش باکم که تجرید این بود کم شدن کم کنکه تنه بر این بود
نشم یعنی اولدر ایتور و ایتور مکن مراد فانی اولمدر حق
 بولند که تجرید اهل توحید بودر وین ایتور یکی دخی ایتور
 تنه بر اهل دینی بودر یعنی فانی اولمندن دخی فانی اولن تابداه
 فی الله بولسک بولر و بواوچ احدرین صیور **رأته و فخری الیوت**
و الله فخر تحت الفرد و سبق المنزلة و فخرت رسول
 بودر بدر پس اوله عا نلر که فنا دیمندن اولدی باقی و زوق
 اندلر سبعا طابق و وحدت یعنی سندن اولدر لسانی سلوانه
 دن اولدی و ایق و پاک اولدی از غلابه و عوا یق کفر و سلاهی
 قوبب لطف قهر و ک علیتین دو یب جنت و حوره قلمه یلر
 الشنت زیو که منزلت بر خرابات و اولار که شاندر در بون
النار قوم و الجنة قوم و النجی است اولدر مجلس عشق ک جالب کرب

و اول در شهر وجود ناله حارس گوی و بسوزد انکار قلعه ای بار
 حدابین اوله خود بین حسنا الابرار سیئات المقربین
 اول و کشتن در وجود کنت کنز اول و کجفتن دیو سوزان
 مطابق ای طالب صادف شیخ عطار سواد **س**
 کفر کافر او دین دنو دارا زده در دست دل عطار را
 کرس عشق خواهی انکودین کز کن آنجا که عشق باشد چه جای نگرین
 و مولانا جلالت الدین روی علیه الرحمه سواد **س**
 چه تیریا چه ستان که من خود انیام نه رسا برین بودم من نه کبرم نه مسلم
 یعنی اهل عشق فارغ بود کفر سلا دن و صیاد استادن که یولدی
 فرق اوله عاقل اوله و صاحب توبه و تقی ما سوچا الله اهل عقلا دن
 غریبه هم محیب و اهل عشق مجابین العقلا سمیه تلویدر لو
 و مجنون اظلم مرفوع القلم و مرفوع القلم اولن نارغدر نیل بود
 بلکه ازل و ابد دن اولارده ذکر صبح و شام اولغیر انبار مغنیز **س**

رسم

سور مکمل عشاقه صبح شادن نوز ظلمت سور مد درد شادمان
 صبح شام ابد اولار که کشتی یوخ چرخ اولار که دنیا ده تشویر یوخ
 فارغ اولمشو در از شیکوید هم ازل بود اولاره هم ابد
 کفر و سلا می قویب دیوانه وار ترک ابد پارک بولنن هونوار
 اولر بی غمی ایدر و از شیکوید غوغه در لو دایما در محو دست
 سندانج بودی کز قوا اولان کوه در بای وحدت بولین
 بیله سین کم بو قدر ایل با فقی نه ظلام و نه نور نه صبح و سی
 لدن تلویز اولیه بگر نایع اولان اند عقل ارس مست کمال
 حدیث بو قدر ایل عقلا برقم با صده ای صاحب بی صاحب کیم
 لو دنوت سولیکر حیرت ایل عقل او صکان بیخ بود روز و یلیر
 چمبر ایل دن در عبا رستقل کون چون خروج اذی حقه خیر ایل
 تلویج بولک اولدی بولنن کما حق رسول تالی بو ایشدن کما
 باغی و یزیک نشه بولک و کما نیشه دور دکن شویم نیشه کما

سوادوی جیمه ایا خیر البشر بر قار شکتیم یا نوز بوال بود
 جبر ایله قالدی چون منکلی رفوف اولدی مصطفی نکریم
 رفوف ایا حضرت اوردی کرد رفوف ایله اتری حضرتدن تری
 نه در رفوف دکلدن ای ایش عشق مطلق بود سوزی دوری
 عقلا جبر ایل اولدی ایا ایا خیر عشق ایش رفوف ازلدن تا ابد
 عقلا وصلت ده تولو ایا عشق بوسوزی در که ایل ایا ایا عشق
 عشق اولان بوده نه صبح شام اولدی نه صلیق و صوم نه اسلام اولدی
 جمله ندون باک ایدر او عشق غیرت آتاک قلی غیرت هلاک
 آدمی عشق ایدی صاحب داید چه هر سرخی آتاک زرد ایدن
 نوح طوفان و طحنا تله قطن غیور اولان فی ثبات اولو قطن
 بستنکن اولدی خلیله والام ناری تلویج اکتور کلام
 اولدر موسی اودنیک شعلشی اولدر عیبی دینا و نفسی
 اولدر داده لحن او کون اولدر ایتونه بلایه او غردن

حاج

حاج ایدی اول سبحان و سینه کاولدی فرمان اب ایجان د سینه
 بدست ملکن لیا کدستون اول ایدی بعقبه هم بیت الحان
 حال دلیا سولین اولد رفقی ملسوی الله یقین فی جنتی
 منصوره اولدر اناللی میلان بیخود ایدوب حق مطلق بولان
 وصف عشق ایش ایش در شب سولین بیکده بونیه ای محیب
 پس بولک اقامت ارا ایدیم تادوغه برج سعادت بیلدور کما
س هفت
 صبح دم ساقی در صبر چون راحت روحا خیر راج اولدی
 ای لبتین شتاب ستاهم بهتم حرک وی ترکه ایدن ذیدی عریض
 و خالد و بکریب کوش ایله سوزناک سازنی تابیلین نایمن
 بیله اوزنی دف تیک قفا سوب پوست کی بیومفا نخله
 بکوش اولوب ایچ جام می یعنی صمیم ساقی در صبر چون
 خطابدر پیرو صانه که مر شوکامل عبادت ایدن که ساقیدر در کما

دندان اما بوحط استغلاب بروجهی بویا که ستور که حق
جانبدن اولاً طریقتم ارشاد الیبتلو و حلقه قل الحق و لکن
مکاسو بیلینکم اول ساقی ارواح و عالمک فادیه اصلاح
اولودن ایریشو طالبلور و حذو راحت اولاروک زنج بختند
استراحت نفس کیم اولار کدر معرفت کافی زیوا اولارک
انسانی در ساقی ارواح اهل حال اولارک صحبتند اولان کلن
ملال زیوالورده در همت الخ حال تفلیح الجبال و وسوسه
شیطان اولورده دینو مجاله ان عبادی ایساک علیهم
سلطان اولاروک شاندن در ای بخش متعال اولر آینه جلالت
هم حال و اولاره بیوا اولور در ضاف وصال اولار دقو و جهیم
صاحب کمال و اولاروک کماله ارشاد روال و فارع لردر اقبال
قال و سان خرد اولارک و صفندن در لال خفنه ان بطول
الکلام قصدت القم والسلام و قلتم فی اوصاف الرجال عن ربیته

هم

هم اصحا السخا و العطاء و ارباب البتا بعد الفناء الفناء
لهم نور من اوار الاله لهم ستمون اسرار الاله نلا بدیرهم الاله کما هم
باقاع الخلیق و تمام فنام فی بقا و اتمه باقی فاعلام علی سبع الطباق
نقش و صیدم در دید و کذت بو کور و نور نیجه کم صبح کونشی
طلوع جامع در کجمله عالم نور صبح ایلد صیاد و تر و افتابناک
تابندن صفاد و خلاقی حاسن غلندن بیدار اولور و منتظر
انوار نهاریس صبح معنوی وقت اشتراق شمس حقیقید مشرق
قلبدن طلوع که انذار تجلی عبارتند از ان یعنی ای صبح که مطلع
انوار قدس اولدوک و وحشتدن کچو بیست اهل ان اولدوک
و منبع فیض سما و مشرق نور بظانی اولدی خاطر خاطر
و بیوا اولدی اول و آخر و باطن ظاهر و کدر امدی صبح کون
یعنی اول میدان که سکا سوندی بوسون دلچسبون تا نکون
اوله اهل طلبدن فان و فسون **سطح**

سون بکاساقی هم باقی کیم اول صنایا کیم از ما و مسن
راج روح انراکی سونکل هم بوم تا که بیوا اوله وجود ایلد هم
ریخ را حکدن در بدر جلم نشنه لیدر جامه کماله جهان
زند قلقل اولنکن جسمی حق جاویدان او شکل جسمی
دکله ای بو بولان صاحب اولن ایسی توک جاه و ملک مال اولن
هم دهلکن عشق مطهر اولد چو نکه جاه عالمه حنجر مرله
ساقی اولدر کم خرابات اهل بل خرابات مناجات اهل
هر برید معرفتدن سولیه کاه دات کاه صفندن سولیه
کلم الناس علی قدر العقول بوسه شایسته که دیکش برده
یعنی هر بوشو شوشو عالم وسع کاه بجه سون ای عالم
چونکه مشرب مختلف مختلف کیمینه بی او کورت و کیمینه الف
نقش پس ایلا و قلب مودن کل حیاتی جامی اولدی
و روح اول را حیا و راحت بولدی یعنی روح عالم ارواح اولدی

مست

مست ایدی اول میدان و فایز ایدی بهمن و بدین بودار
دنیایه کل کیم یعنی عالم اشتباه اول میدان بولدی کوزن اچوب
او زین هم کور دی صداع خاراکا کار ایش ایدی و قلبی
لبسته و افکار چون ساقی نفسدن سولدی الامام بهمن
بولدی سولجام خاراکه در دستدن دز اولدی جام می ایله
مسرور اولدی نیکیدن بولدی حیات سولدی هذا حدیث
فراست بریشان ایکن مجموع اولدی قود بللرده سوزی مسیح
اولدی بزدی که کل خلسین معور ایدی و بریشین نور دی حجت
خاص از سوس حضور و اولدی اینتار کوزندن مستور نغمه داوددی
ساز ایدی شعبه سن شهرنار ایلدی مطر و بر اولدی جنگ
ساز ایلدی بواهنکه که صیدم ساقی و صبح سون راحتی و دیگر
غیر راج اولدی **حاشیه**
الهی نچو قبل و قال ایدر سک نیجه ذکر حط ایل حال ایدر اسک

کچھ روک کر دیکھو کہ پوخ حاصل کرنا
 دو تاہم کم سوڈن کے دو تدریج ہیں
 زبان کے منطوق الطیر اور دیکھو
 حد پیل طوطی شکر شکن تاج
 سوڈن کا موافق اولیٰ کر
 سوڈن ایک کامنی زبان بولتی ہے
 دیکھو دی بوزیر یعنی نظام
 کے دو تدریج عالمی نظم کلابی
 کر سخن کا رمیت شری کار نظام بنگلہ پرشدی
 کلا امیری کئی خلوتوں کو شہنشین اولیٰ و مجرم کی معرفت
 روح الامین اولیٰ عمل ایلہ عمل ایلہ عمل
 صاف ایلہ کو کلا کے زلف و غلہ یعنی خانہ بیہ در در عمل
 سے عمل و عالم سے عمل و زنبور بنیہ عمل کو چھلکے دیوانہ دل
 معمور اولیٰ عمل ایلہ اولیٰ نور علی نور اولیٰ و مراد ملک
 معرفت نفس در یعنی اوز بنی تانیہ اندن حق سوڈن تک حلاصی بود
 ایستی و دھلی کہ اوز وجودن خیر دار اولیٰ و صاب سوار

لسن

110
 ایسی ہے الار اولیٰ مادام کہ بیو طریقت فامیند اور میو پورالن والی
 خدمت بنیو پور بلین **نظم** دلیل روشن در جبین نظم
 کلا امیری لقی دروش جانانہ بوسوز نچہ اوکر درسن دلہ
 دل کجا و زعمہ سوڈن کلا بولم دم اہلیہ عیسیٰ کی خدم اول
 جہان ظلمتند بکلی ارات اکدن قومہ روشنی دامن
 کما اولہ رسکار ہورہ حق کہ اولیٰ سن مکر خیر حدن جدا
 دلوحانی بولنن قلقل فدا اکل عیند صغیر روز شہر
 انکل عیند صغیر روز شہر صور و لہ ندر ادی ہوزک
 اکار روشنی نامہ ادا ایلدم تخمین کو کلا کی کور نہ سنا دایدم
 ندن کم بکاد روشنی حق انکلی فیض انکلی حکمت
 معارف شہسوی احرو بیو کون حقائق کوز یعنی ساجدی بیکون
 عبارتہن کوجہ روشنی تصور کو کہ لطفی ایلہ ابن اندن عبور

کے نور کے دی بیہ خبار زور ندر تکم افی ہر تو شہی قوسنر
 چواصلند او ہر حرف اول ہواون دور دیکہ سوڈن اولیٰ اولیٰ
 بنہ تاریخی ای غلام سکز بوفیتیں سگڑ ایل تمام
 ہزاران ہزار محو صلوات زاکسات نامیاست بوسد
 کانیات و حلاصی موجودات کے مقصود آق بنش وجود باکمال
 انکلی لاک **نظم** اور روشنی اہل دید طلعت ہجالیہ انکلی
 صفحہ نقلت فی وصفہ قالوا فتا قواک **نظم** ہاکی
 فی حبیب و طیب و رسول نبی ابطنی مدقت روشنی عرجینے
 لذت ساغوشفت چیشنا شہر ہر کہ تزلت در دور زجاہم
 ہر چہ چراغ کہ زشم رخ اور شہنشین سوڈن اندر لہب معلہ بولجیہ
 زلف سبک تو بلند سیراہ بخش می کشد جز بہ عشق و ملاہیہ
 سوسرای تو سراوی کہ تو بی ہوا سر و روح رسول عارف و سوارینے
 من آن زہ نجیو تو خوشید منیر من آن مور سعید تو سبحان شہ

111
 111
 چون بظفر عشق تو آہستہ طفیل باد قربان دو ہر زند تو آہستہ
نظم کہم انکلی شانن در جلق عظیم
 احمدوں روح حقیقون بالدم کہم انکلی شانن در جلق عظیم
 ہر نہ کم قلم حطا بیہ زلر قلم ہم ہر بوسکالایق عمل
 عنواہد بر قلم تجا و لطفلم ہر نہ قلمو محوقیل قلدن قبل
 روز شہر عدل ایلہ ہر عدل ایلہ ہر صورت کلا اور عالم آخر آ
 فضلا احسانیم صور انما لیل لطف ایلہ ہر تخمین قبل انما لیل
 صف صفا اولنن خلا و حلیہ اولیٰ سن کہ سوڈن کہ سب
 کہ سہ اول من فقیر کی کہ چونکہ سنس دستگیرے کہ کہ
 اہل عشق صفہ ارکدنی اولادوں جعند آخر دور بنی
 مہمنا کہ امتندن قبلہ یومی اشکال طریق روشنی

والسلام علی من اتبع الهدی
 تاریخ شہر سلاز و لاصیلہ
 قلعہ

و تختونه من الجبال بيوتنا فار هين
 دعي تراشيد از سنگه كو هها خانهها شما استادش
 آيد بر آن تراشيد كه هه گفتند معجز هين بطرين
 اتا تون الذكره
 ان قدر هم كند هم دا
 مطر المنذر بين
 مطر كبريت و آتش
 اهل مدين ديگر اهل بيك
 شيبه
 اللهم صل على محمد و آله
 اجمعين
 باريد تير بر زاريد
 باريد شها تير بر جان زند
 باريد بر جان
 باريد بر جان زند

الهمزة و الهمزة
 لذي القرنين اسكندر بن
 فيلقوس بن الروم و هو الكندر
 الثاني المكتوب على الاقايم السيد
 في اثنتي عشرة سنة شمسية
 كرسه كل بركه (بجمله كرسه)
 سوره مباركه بقره
 بوردنقه را بچوره
 الهمزة و الهمزة
 الهمزة و الهمزة
 الهمزة و الهمزة
 الهمزة و الهمزة

